

શ્રી માગરોળ જૈન સભા ત્રયમાલા—ગ્રંથ ખીજો
(ખાસ મુનિ મહારાજેના આદેશથી અને આશ્રયથી)

શ્રાવક ધર્મ સંહિતા.

“ધર્મખિદુ સાર પ્રથમ ભાગ.”

શ્રીમદ્ હરિભદ્ર સુગિદ્ધ મુળ તથા મુનિચદ્ર સુરિદ્ધ ટીકા
ઉપગ્રંથી અનુવાદ કરાની મુળ તથા ટીકા સાથે

પ્રકટ કર્તા

શ્રી માગરોળ જૈન સભા

મુ બધ

આદિતિ ૧ લી નકલ ૧ ૦૦

(પ્રકટ કર્તાના સર્વ હક સ્વાધિન છે)

પીર-સવત્ ૨૪૨૯ વિક્રમ સવત્ ૧૯૫૯

મૂળ તથા ટીકા સહિત કીમત રૂપીઓ ૧-૦-૦ દપાન ખર્ચ જુદા

મૂળ તથા ટીકા સહિત કીમત રૂપીઓ ૦-૧૨-૦ દપાન ખર્ચ જુદા

ઘટાડેલી કીમત રૂપીઓ ૦-૮-૦ ”

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ માં એક પ્રમાણે
રજીસ્ટર કરાવેલું છે

આજતા જમાનામાં ગુજરાતી ભાષાના લેખો વાંચવાનો અભિલાષ દિન-પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતો જોવામાં આવે છે અને સરકૃત ભાષામાં પ્રાવિષ્ઠ્ય ધરાવનારા ગૃહસ્થો ધણીજ ઓછી સંખ્યામાં નજરે પડે છે તેમજ સદ્બોધ દાયક પુસ્તકો ધણે જાગે તેજ ભાષામાં લખાયલા છે, તેથી તે ભાષા નદિ જળાનુસાર ગૃહસ્થો તેવા પુસ્તકોની અંદર રહેલા વચનરત્નનો લાભ લઇ શકતા નથી કેટલીએક જગ્યાએ કૃપાળુ અને પરાયણશીલ મુનિ મહારાજઓ તેવા પુસ્તકો ઉપર વ્યાખ્યાન કરી સમજાવે છે પરંતુ તેવા સમયમાં ધણી લોકો આ સારિક વિષયો મેળવવાની દોડાદોડમાં પડીને તેવા ગુરુ મહારાજના વચનામૃતનું પાન કરના સમયે યતા નથી, તેવા લોકોને લાભ થાય એવા હેતુથી શ્રાવકોએ અવશ્ય જાણવા યોગ્ય પુસ્તકોનાં ભાષાતર કરાવવાની આવશ્યકતા છે એવી ગીતનો બોધ કરતાં મુની મહારાજ શ્રી રાજ વિજયજી તથા મુક્તિવિજયજી મહારાજઓએ હમોન એમ સુચના કરી કે પરમોપકારી પરમપૂજ્ય આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર સુજીએ લખેલ ધર્મખંડુ નામના અથર્વ રપટાકરણ કરવાની જરૂર છે અને તેમ ચતુર્થી લોકોને ધણી દાયદો થવા સમજા છે, કારણકે તેની અંદર લેખની ગોઠવણ એવી કરવામાં આવેલી છે કે જે વાંચી ક્રમે ક્રમે હિંમત રિધિતિએ પઢાવી છેવટ મોક્ષ મેળવવાની રિધિતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેથી અમોએ એ કામ માથે લઈ, જૈન બધુઓની સેવા બજાવવા ધાયુ છે અને જામનગર નિવાસી ઝવેરી હીરાચ દેવીલાધરને ખાસ રોકીને મુળ તથા ટીકા ઉપરથી અનુવાદ કરાવી આ આજ્ઞા તૈયાર કરી પ્રકટ કરી છે અમે દરેક આવક બધુઓને તે પુસ્તક વાંચવા મલામજુ કરીએ છીએ વળી તે પુસ્તક નિઃશ્ચય રૂમાં તેમજ સરળ ભાષામાં લખાયલું હોવાથી વિવાદાગ્રામાં જાળકોને ન આવવાથી અને શિક્ષણ આપનાથી ધણોજ દાયદો થશે આ પુસ્તકને લેખ મુનિ મહારાજ શ્રીચારિત્ર વિજયજીએ આજ્ઞાત વાચેતો છે અને મુનિ મહારાજ શ્રી રાજ વિજયજીએ કેટલોક ભાગ વાચેતો છે જેને માટે અમો આ જગ્યાએ તેમનો અત કરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ

આ અથર્વ અંદર મતિદેવથી, દષ્ટિદેવથી અથવા ઓછા જ્ઞાનથી જે કોઈ હિંસ્ર અથવા અશુદ્ધ લખાણ હોય તેને માટે અમો સંધની પાસે મિસ્ત્રામિ દુકકંઠ માર્ગીએ છીએ અને જે કોઈ ગૃહસ્થ શુદ્ધતાં સુચના કરશે તે ધણાજ આભાર સાથે કબુલ રાખવામાં આવશે અને બીજી આજ્ઞાતિમાં તે પ્રમાણે સુચારો કરવામાં આવશે

શ્રી માગદોળ જૈન સંઘા

શ્રાવક ધર્મ સંહિતા

(ધર્મવિંદુ સાર, પ્રથમ ભાગ.)

ઉપાદ્યાત

प्रणम्य परमात्मानं समुद्धृत्य श्रुतार्णवात्
धर्मविंदुं प्रचक्ष्यामि तोयविंदुं मिथोदधे ॥१॥

નિરંતર જીજ્ઞાસી બન્યા પછી પામે તે આત્મા કહેવાય છે. આત્માના બે, એક થાય છે, એક પરમાત્મા અને બીજો અપરમાત્મા. પરમાત્મા એટલે કેવળી અને મિદ્ધ મહારાજ. અપરમાત્મા એટલે સસારી સમસ્ત કર્મભજના નાશ કરવાથી નાશ કરેલ વિશુદ્ધ (સ્વર્ણ) જ્ઞાનના બળ વડે મધ્યમ રીતે ભોક્તા તથા અનોક ના જાણુ. યોગના ચિત્તના સંતોષના કારણે રૂપ અને ઇદ્રાદિ ઉત્તમ દેવોએ લાવેલ છે. ત્રાસિદાય રૂપ પૂજનનો ઉપચાર જેમનો એના અને ત્યાર પછી દરેક પ્રાણી પોતાની ભાષામાં મમલ શકે એના વાણીના અતિશયે ક'ની એકજ વખતે દૂર કરેલ છે અનેક પ્રાણીના સંશયના સમૂહ જાણે એવા પોતાના નિહાર રૂપ પવન વડે સમસ્ત મહી મડળમાં રહેના જાન્ય પ્રાણીઓનો પાપ રૂપ ધૂળનો સમૂહ દૂર કર્યો છે જેણે એવા, સંતિવિદિ નામોની ઝાળ ખાના એવા અશ્વર્યવત અને ચોસક ઇદ્રના પગનીક એના, પરમાત્માનું મનથી અનુચિતવન, વચનથી સ્તવન અને ક્રયાથી નાન કરીને, જેમ મોટા સમુદ્રમાંથી પાણીનું બિંદુ, તેમ અનેક જગતની રચના રૂપ મોટા આર્ત વડે મહન, અથવા વિસ્તારવાળા નયમમદરૂપ મલી માનાથી નાશ, મદમતિ રૂપ અજવાળા પ્રાણીઓને ધણી મુશકેલીથી તરવા યોગ્ય એના, આગમરૂપ સમુદ્રમાંથી ધર્મને આશ સારી રીતે ગ્રહણ કરીને એટલે જો શાસ્ત્રનાથી નેટનું જોઈએ તેટલું લઈને, જેનું સ્વરૂપ આગળ મુદવાને એવા ધર્મના અંતને પ્રતિ પા ન દરવામાં તત્પરપણ છે, માટે મથાય છે નામ જેનું, એનું ધર્મવિંદુ નામે પ્રકરણ કહીશ.

આ જગ્યાએ સમુદ્રનો જળભિંદુ ઉપમાન છે, અને શાસ્ત્રનું ધર્મ બિંદુ ઉપમેય છે. શરૂઆતમાં પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને ” એ શબ્દો કહેલ છે તે વિનોપશાંતિ અને મગળાચારણ્ય માટે કહેના છે, ધર્મભિંદુ નામે ંકરણ ક્ષીય એ શબ્દો અથગે અભિધેય (વિધેય) સુચની આપે છે અને અભિધાન અને અભિધેયનો સબધ પ્રત્યક્ષ કલ્યા વિના પણ સમજ શકાય તેવો છે. કારણ કે ‘ધર્મભિંદુ’ એવા શબ્દો અભિધાન છે અને અથની અંતર ને શબ્દોને અનુસરીનો રહેનો અથ તે અભિધેય છે. અર્થાત્ શબ્દ અને અર્થ રૂપ અભિધાન અને અભિધેય છે અને તે પરસ્પર સબધવાળા છે તેથી સબધ કલ્યા વિના પણ સમજ શકાય છે, એથી સબધ સુચવેનો છે. અથ કરવાનું પ્રયોજન ને ંકારનું હોય છે. એક અનંતર પ્રયોજન અને બીજું પરસ્પર પ્રયોજન. આ જગ્યાએ અથ કરનારને અનંતર પ્રયોજન એ છે કે પ્રાણી માન ઉપર અનુગ્રહ કરવો અને ઓળા પુરોને પ્રકરણના અર્થની પ્રાપ્તિ થી અને પરપર પ્રયોજન અથકાર તથા સાબળનાર બંનેને મોક્ષ પ્રાપ્તિ છે, કારણ કે શારંગેકત અનુષ્ઠાન ક્રમવાથી મોક્ષરૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. એ પ્રમાણે અથનું સર્વોચ્ચપણ દેખાડવા મગળ અભિધેય સબધ અને પ્રયોજન પ્રગટ દેખાડી આપ્યા.

જો કે અથકારની ક્રમશઃ ધર્મનું કારણ સ્વરૂપ, અને ફળ કહેવાની છે તેપણુ બુદ્ધિવત્ પુરોના આરબ દ્વિધાનજ હોય છે એવું બતાવવાને પ્રથમ દ્વિધા બતાવી પછી કારણ બુદ્ધિ કહેવામાં આવશે, એવી રીતે આ અથની શરૂઆત કરવામાં આવી છે.

પ્રકરણ ૧ હુ

ધર્મનુ કથા.

ધન વિના ગ્રહસ્થને કોઈ કાર્ય થતુ નથી એવી બહિષ્કાર ધનને વિશે આતશય રચના કરનાર પુરુષોને, શાસ્ત્રમા કુબેરની રમુદિની પણ રચના કરે એવી ધનની રમુદિ આપનાર, ધર્મનેજ કહેવો છે કામના અભિનાયી પુરુષોને શાસ્ત્રમા મોહર, કલેશ રહિત પ્રકૃતિનાળા, ઉત્કૃષ્ટ આત્મ આપનારા અને પરિણામમાં સુન્દર શબ્દ, રૂપ, રમગ ધર્મ, સ્પર્શ, રૂપ, ઇન્દ્રિયોના અર્થને આપનાર, ધર્મજ છે આ પ્રમાણે ધર્મ સર્વ પ્રકારની ઇચ્છાઓને નસ કરે છે એવા ગુણસ્થાનથી (સમ્યક્ દૃષ્ટિ ગુણસ્થાન) અનુક્રમે ચક્રીને અને ઉત્તમ મનુષ્ય તેમ દેવતાના ભવની પરપરાએ, જ મ જરા, મરણાદિદોષ રહિત મોક્ષને પણ ધર્મજ આપે છે જેમ સૂનનો સમુદ્ર પટ રૂપે પરિણામ પામી વસ્ત્ર બને છે તેમ ધર્મ મોક્ષ રૂપે પરિણામ પામી મોક્ષ રૂપ થાય છે,

વચનગુહિ

જેમ સોના ની પરિક્ષા કરે, છે. એ તાપથી કરવામાં આવે છે અને ત્યાર પછી તેની ગુહિ સિદ્ધ થાય છે તેમ જો વચનની પત્રિકા કરતા કોઈ પણ પ્રકારે વિરોધન આવે તે અવિરૂદ્ધ વચન કહેવાય (આ ત્રણ પ્રકારની પરિક્ષાનુ સ્વરૂપ બીજા અધ્યાયમાં કહેવામાં આવશે) આ નકારતુ અવિરૂદ્ધ વચન જોનેશ્વર શિવાય બીજા કોઈનું હોતુ નથી કેમકે નિમિત્ત ગુહિ છે વચનનું અતરંગ નિમિત્ત વસ્તુ છે જે પુરુષમાં રાગ, દ્વેષ મોહાદિ સ્વતંત્રપણ છે તે પુરુષને તે રાગાદિ અસત્ય વચન બોલવા પ્રેરણા કરે છે માટે તે અશુદ્ધિ છે, અને આની અશુદ્ધિ જનરાજના વચનમાં નજ હાય કારણ કે રાગાદિ અતરંગ રૂપને જેણે જાણ્યો હોય તેજ જન કહેવાય, અને જેણે રાગાદિ જાણ્યા હોય તેનું વચન પૂર્વાપર વિરાગવિનાશ હોય, માટે જન વચનજ અવિરૂદ્ધ વચન હોઈ શકે જન શિવાયના પુરુષનું વચન અવિરૂદ્ધ વચન ન કહેવાય કાર્ય હમેશા કારણના સ્વરૂપને અનુસરે છે કુદ કારણથી આરભેલ કાર્ય કદી અકુદ થવા યોગ્ય નથી હી બજાના બીજા વાવવાથી શેનડી કોઈ દીવસ થાયજ નહિ તેમ અશુદ્ધ કારણથી શુદ્ધ કાર્યનજ થાય જો એમ ન કહીએ તો કારણની વ્યવસ્થા નાશ થવાનો નસંગ આવે માટે આત્માર્થ

પુરોહિતે પ્રથમ શુદ્ધ કારણની જાણ કરતી જોવો ઉપદેશ છે (આ અર્તર્ગત આ મવસાવરૂપ કારણની અપેક્ષાએ નિશ્ચયપણ જાણવું, કેમકે કદાચિત કોઈ જીવને કોઈ મોટા કારણથી ઉપરનું કારણ અશુભ દેખવામા આવે છે, પણ તે જીવને અર્તર્ગત શુદ્ધ આદ્ય વસાવરૂપ કારણથી શુદ્ધ કારની નિષ્પન્નિ થાય છે મુખ્યપણે તો આ ને કારણ શુદ્ધ દોવાથી શુદ્ધ કાર્ય થાય છે)

અહીં કોઈ પ્રશ્ન કર છે-રાગાદિ દોષવાળા કે નાએક આ વર્ણનીઓનું વચન પણ કેવીકે વખત અવિરૂદ્ધ દેખાવામા આવે છે તેનો ઉત્તર એવો છે કે રાગાદિદોષ સહીત અને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જોનાવાને તત્પર થોભા આ પતીથઓના વચન ધુણાશર માથે કોઈ વખતે અવિરૂદ્ધ જોવામા આવે છે તે જીવ રાજનાજ છે કારણ કે અવિરૂદ્ધ વચનનું મળ પણ જીવરાજ છે નથી અપૌરુષેય વચન અવિરૂદ્ધ હશે એમ પણ ન કહેવું, કારણ કે અપૌરુષેય વચન એમ જોવાવાથી સ્વરૂપ લાભનો પણ અભાવ થાય છે જેમ વાજપ્તિને પૂત્ર હોયજ નહિ તેમ પુરુષ વિના વચન હોયજ નહિ જોનાવું એમ વચન છે પુરુષની ક્રિયા વિના એટલે તાનુકોઈ આત્મી ક્રિયા વિના, વચનના ઉચ્ચારણ થવા ગોચર નથી વળી કોઈ જગ્યાએ અપૌરુષેય વચનની પ્રાપ્તિ પણ થતી નથી અને કોઈ જગ્યાએ પુરુષ નહિ દેખાતો હોય અને કેવળ સમજાય છે તો ન જગ્યાએ એમ મનાધાન કરાય છે કેમ રમ રહી બોલતા પિગાચાદિના વચન છે માટે પુરુષ વિના વચન નજ હોય એ વાત પ્રમાણ છે માટે પુરુષ વિનાનું આ વચન છે એમ માની મનની પુરુષની પૂજાને હોયજ નહિ

વર્મની ની વ્યાખ્યા

આવી રીતના અવિરૂદ્ધ આગમને અનુસરીને જે જે વખતે જે જે ક્રિયા કરવાનું શાસ્ત્રમાં કહેવું છે તે તે વખતે તે તે ક્રિયા કરવા રૂપ મેત્રી પ્રભો, કારણ્ય અને માધ્યમયભાવ સહિત જે અનુગત કરવું તેનું નામ ધર્મ કહેવાય છે ધર્મનું મળ મૈત્ર્યાભાવ છે એમ અન્ય શાસ્ત્રોમા પણ કહેલ છે દુર્મંત્રિમાં મક્તા પ્રાણીઓને ધારણ કરે છે, અને દેવતાદિ સારી ગતિમા લઇ જાય છે માટે સમસ્ત સત્વમાવના સરખી સુક્તિ વડે કલ્પના કરવામા કુશળ પુરુષો આ પ્રકારના અનુધાનને ધર્મ કહે છે આ જગ્યાએ અવિરૂદ્ધ વચનથી અનુધાનને ધર્મ ઉપચારથી કલો છે જેમ નડવ નામે તણવું પાણી પાત્રોમા કહેવાય છે કારણ કે તેનો સ્પર્શ ખરે થાયતો તો રોગ થાય છે તેમ આ ધર્મનું સ્વરૂપ ઉપચારથી છે મથાર્થ રીતે તો શુદ્ધ અનુગત નથી ઉત્પન્ન થયતી કર્મમળના

નાથ કરવાવાળા અને સમ્યક્ રીતનાં મોક્ષ જીજ્ઞાસુ લાભ રૂપ છે કૃત્ય જેનું એવી જીવની શુદ્ધિજ વસ્તુ મને ધમ છે

પણ આ જગ્યાએ મુખ્યાનાથી આત્માધમ કહેવાનો અનિત્રાય નથી, કારણ કે વ્યવહારિ જીવોને પ્રથમથી નિશ્ચય ધમની ખબર પડે નહિ માટે પ્રથમથી વ્યવહાર ધર્મનું નિરૂપણ કર્યું છે, તે આવ્યવહાર ધર્મ નિશ્ચય ધમને પમાડનાર છે, એ ઉપરથી હૃદય જીવોને નિશ્ચય ધર્મનું અનુમાન થાય, અને અવિરોધ રચનથી જે અનુદાન ને કારણ ધર્મ છે અને તે અનુદાનથી ઉત્પન્ન થયેલી આત્મશુદ્ધિ કાર્ય ધર્મ છે, માટે આ જગ્યાએ કારણ ધર્મ કહ્યો એમ ધારી આત્માર્થી પુરૂષોએ આત્મધર્મ પ્રગટ કરવા માટે આ ઉપર કહેતો કારણ ધર્મ પણ સેવન કરવા યોગ્ય છે

ધર્મના ભેદ.

આ પ્રકારે જે અનુદાન કરવું તેનું નામ ધર્મ કહેવાય તે ધર્મ, અનુદાન કરનાર પુરૂષના ભેદથી બે પ્રકારનો છે

પહેલો ગૃહસ્થ ધર્મ અને બીજો યતિ ધર્મ ધરમા રહી પોતાની ફરજો મળવથી તે ગૃહસ્થ ધર્મ કહેવાય તેના બે ભાગ પડે છે એક નિત્ય કરવા યોગ્ય, અને બીજો કોઈ પરવાદિ નિમિત્તે કરવા યોગ્ય

દેહ માન છે વિશ્રામ જેને એવા, અને સમ્યક્ જ્ઞાન રૂપી વહાણના લાભે કરી તૃપ્તિ રૂપી નદી તારવા સમર્થ એવા યોગ માટે હમેશા યત્ન કરનાર યતિ કહેવાય હમેશા શરૂ સમક્ષ રહેતું અને શરૂની ભક્તિ બહુ માનાદિ કરવા વિગેરે જે લક્ષણો આગળ મહેવામા આવશે તે યતિનો ધર્મ કહેવાય છે

ઉપર કહ્યો ગૃહસ્થ ધમ પણ બે પ્રકારનો છે

૧ સામાન્ય ધર્મ

૨ વિશેષ ધર્મ

આહી શરૂઆતમાં પહેલાં ?" રણમા સામાન્ય ધર્મનું વિવેચન કરવામા આવશે

મામાન્ય વર્મ.

જેમ કાંઈ વેપારી મરિદાદિ નિષિદ્ધ વસ્તુ ખરીદ કરી, બંધર બંદે, અને નિહવા લાયક થાય છે તેમ શાસ્ત્રાકત, પરતોક પ્રધાન સાધુજનોને, અન્યતઃ અના રથી દુઃખ મુઝા કરવા યોગ્ય નહિ એવું એકલે પ્રસાપાન અને પોતાના મુળ ધન તથા કાલ, સ્ત્રેષ્ઠ સહાય બળ વીરેની અપેક્ષાએ જોડસળ ગરિત શુદ્ધમાપ, અરે તોલ, પોતાના ધર્મને બાધા ન કરે એવી કળા, પોતાની મીનકતના ત્રણ ભાગ કરી એક ભાગ વેપારમા રાકવો, બે ભાગ ધરમાં રાખવા ઇમારિયાય યુક્ત વેપાર રૂઠા અનુગત, સમસ્ત પ્રકારે સેવનીય પુરોગો થયો ચિત્ત આનસરે રન્જિત કરવા રૂપ વાચ યુક્ત રાજ સેવા કિંકર અનુગત કરનારા, ન્યનહારમાં અતિ ચતુર હુદિવાળા અને તેથીજ પોતાને કષ્ટ થાય એવા મધાનકનો ત્યાગ કરનારા કેટલાએક દીન અનાથ પ્રાણીઓને ઉપયોગમા આવ વાથી ધર્મના સાનન રૂપ વિત્ત ઉપાર્જન કરવામા બધાને છે ચિન્તની જાત જેની એવા ગૃહસ્થને ધર્મજ થાય છે વળી શાસ્ત્રકારે પણ શરૂઆતમા ગૃહસ્થ સ જ પિ અનુધાનને ધમજ કહ્યું છે જે પુરૂષ ગૃહસ્થ નામ પ્રારણ કરી બાપારાદિ અનુગત ન કરે તેને નિર્નાશનો વિમ્બે થાય અને તેવા ગૃહસ્થ ૧૫ ધે શાસ્ત્રોક્ત ગૃહસ્થ ધર્મે ક્રિયા નાસ થવાનો પ્રસંગ આવે અને એમ થવાથી ઉક્ત ધર્મે અધમ રૂપ ઘટ જાય માટે ગૃહસ્થોએ શુદ્ધ વાચથી વેપારા કિંકરોની વિત્ત વા વસત ઉપાર્જન કરવું એ તેમનો સામાય ધર્મ છે, પ્રારણ કે શાસ્ત્રમા પણ કહ્યું છે કે -

વિચ્છી ઘોઘ્ઘે યમિય ગિહિણો સીયતિસંવ વિરિયાઘો

નિરવે રવસ્સડ જુસા અવુણો સજમો ચેવ ॥

બાવાર્થ--જે ગૃહસ્થની આજીવિકાનો ના ૧ થાય તેનાથી ધાર્મિક તમજ રોકિ કે કાંઈ પણ ક્રિયા કરી શકાન નહિ અધિક કાંઈ સમ કર કે સમસ્ત પાપ નાસ કરવા તત્પર થયે ૧ પુરૂષ તીર્થકર મહારાજના ચરણ કમળ પૂજવામાજ મુવતિ રાખે તેો આજીવિકાઓની ક્રિયાનો નાસ થાય નો ૨ એવું સમાનન કરના માટે ઉત્તરાર્થ ૨ છે ॥ આજીવિકાની અપેક્ષા રહિત પુરૂષને મ પૂર્ણ સન્નમ અંગીકાર કરવો એજ યોગ્ય છે કારણ કે સન્નમ અંગીકાર થયા વિના નિરપેક્ષપણે ધનુજ નથી

વેલન ન્યાયથી મેળવવાની જરૂર

ઉપર કહેવામાં આવ્યું કે ગૃહસ્થોએ ન્યાયથીજ ધન ઉપાર્જન કરવું એમ કહેવાતું કારણ શું ? એમ શકા થયે કહે છે, ન્યાયથી ઉપાર્જિત દ્રવ્ય આ સોમ તથા પરલોકમાં રિતકારી થાય છે. અન્યાયથી મેળવેલ દ્રવ્ય ભોગવનાર પુરુષ તરફ એ પ્રકારની શકા કરવામાં આવે છે એક ભોગવનાર પુરુષ ઉપર અને મીઠું ભોગ્ય પદાર્થ ઉપર જેમ કે આ પુરુષે કોઈનો દ્રોહ કરી આ ધન આપ્યું છે માટે દ્રોહકારી છે એ પ્રકારની શકા બોલેલા ઉપર કરવામાં આવે છે વળી ભોગવવા યોગ્ય પદાર્થ જોઈ યોગેના મનમાં એવું થાય છે કે અરો આ પુરુષ આ પ્રકારે પારકું ધન ભોગવે છે આ પ્રકારની આ શકાને પ્રાપ્ત થાય છે, તેટલા માટે, જે જોઈ કોઈ પણ માણસને આશકા ઉત્પન્ન ન થાય તેવી રીતે સ્નાનપાનાતિનો પરિભ્રમ કરવાથી, અને પાને તેમજ મિત્ર, સ્વજન વિગેરે સાથે મળી વૈભવતુ ઉપજીવન કરવાથી તે વૈભવનો ભોગવનાર કહેવાય છે, કારણ કે ન્યાયોપાર્જિત વિભવ ભોગવનાર ઉપર કોઈ પણ માણસ, મોઢ પણ વખતે કોઈ પ્રકારની શંકા કરી શકતું નથી.

આ પ્રમાણે અન્યાયકૃત ચિત્તવાળા, અને પ્રસસ્ત પરિશુતિવાળા પુરુષને આ શકાને વિષેપણ ધણું સુખનો લાભ થાય છે.

સત્કારાદિ વિધિરૂપ માવન વડે જેનાથી કુળ સમુદ્ર તરાય તે તીર્થ કહે-
નાય તીર્થ શબ્દમાં પવિત્ર શુણ્ણ પાત્ર પુરુષ વર્ગ તથા દીન અને અનાથ પ્રાણીઓના સમુદ્ધનો સમાવેશ થાય છે તે તીર્થમાં દ્રવ્ય વાપરવાથી એટલે તેના મોકાને સહાય કરવાથી પરતોડને વિષે રિત થાય છે. ધર્મી પુરુષોત્તમ દ્રવ્ય તત્ત્વ સ્થાન છે એમ આ વગાઓમ કહેતું છે જેમકે,

પાત્રે દીનાદિ વર્ગેષ્વ, દાન વિધિ ચદિપ્યતે

પોપ્ય વર્ગા વિરોધેન ન ચિરદ્ધ સ્વતશ્ચયત્ ॥

ભાવાર્થ—જેથી પોતાની આજીવિકાનું ન થતી તેમ તથા પોતાને પોપ્ય, સ્ત્રી પુત્રાદિના નિર્નાદર્ભ વિરોધ ન આવતો હોય એવી રીતે દીન વીગેરે પાત્ર પ્રાણીઓને આપેતું દાન વિધિ સહિત ગણવામાં આવે છે, એટલે પોતાની તથા સ્ત્રી પુત્ર વિગેરેની આજીવિકાને હરકત ન થાય તેવી રીતે પાત્રને વિષે ધનાત્કિન્ન આપવું, તે વિધિ સહિત દાન આપ્યું કહેવાય.

અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલ દ્ર વ્ય આપેલ તથા પરપૈદમા અહિત કર્તાજી છે કાકતાનીય યાયથી પણ રિતનુ કારણ નજ યાય અન્યાયથી વિત્ત ઉપાર્જન કરતુ અને કલ્યાણનો બધ પાડવો એ બે વાના સાથે યાયજ નહિ કારણ કે જે વખતે અ યાયના અધ્ય વસાય વર્તતા હાય તેજ વખતે આત્માને િતકારી અધ્ય વસાય નજ હાય પરપર રિશેધિ એરી એ માંને એક વખતે ન બને, માટે ગૃહસ્થે અ યાય દુર કરી યાયથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી દાનાદિ ક્રિયામા વનવુ, કારણ કે અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલ વિત્ત અતિનશરીજ યાય છે તેની રીતે મેળવેલ દ્રવ્યથી હિત યાયજ નહિ કારણ કે અ યાયથી મેળવેલ દ્રવ્ય વિરામાન રહે તોપણ તે માછલા વિગેરના ગળાદિની પડે પચિજામમા કારણજ છે કદાચિત્ બળવાન પાપાતુ બધિ પુખ્તના અનુભવથી તે વિત્તવ દવના સુધી રહે તોપણ જેમ મત્સય, જગ, પતંગ રીગેરેને ગળોડિ ગાન, દીપ વીગેરે પરિભ્રામે દુ ખ દાખી છે તેમ અ યાયથી મેળવેલુ દ્રવ્ય જો ઉપભોગમા આવે તોપણ વિષાકે દુર્ભેલિ આપનારજ છે માટે આત્માર્થી પુકરોએ અ યાયથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવા પ્રયત્ન ન નજ કરવો વળી કહ્યુ છે કે-

પાપે નૈવાર્થ રાગાઘ ફલમાપ્નોતિ યત્કચિત્
વંદિશામિપવત્તત્ત મયિનાદય નજીર્યતિ ॥

ભાવાર્થ—પાપથી ધન ઉપાર્જન કરવામા રાગા ધ યુ પને કાજ વખતે કાકકે ફળ મળે છે પણ તે ફળ બંદિતામિષની પડે તે પુરપતે દુ ખ દીના વિના રૂપી થતુ નથી જેમ માછલા પકડવાના લોગના કાટામા ધાલેતુ માસ ખાનાર માલ્લાનો નાશ થાય છે, તેમ અ યાયથી પેદા કરેલ વન ભોગવનારનો નાશ થયા વગર રહેતો નથી, કારણ કે તે ધન કર્મન વનો હેતુ છે કેમકે એમ મહેશે દ ગૃસ્થે અ યાય વિના ધન મેળવી શકશે નહિ ધન નહી મળવાથી તેના નિરાદમા હરકત થશે નિવાર્મા ખામી પડવાથી ચિત્ત સમાધિ રહી રહે અને તેમ ધર્મ ધ્યાન પણ નહિ કરી શકે તો તેનુ અમધાન કરે છે રિભવ નાબળે અત્યંત રહસ્યભૂત ઉપાય અ્યાયજ છે અ યાય નથી સુક્ત અને અયુક્ત અયતના સમઠના વિભાગની રૂપના કરવામા અસમર્થ રચુળ શુદ્ધિનાજી પુરો રૂપાવરમા પશુ અથ નામિને રહસ્યભૂત ઉત્તુકેટ ઉપાય બણી શકતા નથી એમ વાસ્તના બળુનાર પુરોષ કહે છે વળી કહ્યુ છે કે -

નિપાત્કમિર મણ્ડુકા સર પૂર્ણ મિથાળ્ડજા ।

નુમકર્માળ માયાન્તિ ત્રિધશા સર્વ સપદ ॥ ૧ ॥

નોદનધનાર્થિતામતિ નવાસ્મામિન પૂયતે ।

આત્માતુ પાત્રતાતેય પાત્રમાયાન્તિ સપદ ॥

ભાવાર્થ—દેહકા જેમ કુવાપ્રતિ જાય છે, અને પશ્ચિમો જેમ બરેલા મચુદ્ર પ્રતિ જાય છે તેમ શુભકર્મજાળા પુરુષને સર્વ સપત્ત પ્રાપ્ત થાય છે ૧ સમુદ્ર જળની માયના કરતો નથી તોપણ જળથી નથી પુગતો એમ નથી, કારણ કે તે જળનું પાત્ર છે માટે તેમા જળ આ-આજ કરે છે તેમજ આત્માને પાત્ર બનાવે, જે આત્મા સપત્તિનું પાત્ર યજે તો સપત્તિ તે ધિ મેજે આના મળશે ૨

ન્યાય એજ સપત્તિ ઉપાર્જન કરવાનો ખરો ઉપાય છે, એમ કહેવાનું કારણ એ છે કે નિભયે કરી યાયથીજ ધનની પ્રાપ્તિના અતરાયભૂત કર્મનો નાશ થાય છે જેમ સાધન વીગેરે, રોગનાશક દિવાથી તાવ અતિસારાદિ રોગનો નાશ થઈ, આરોગ્યના મળે છે, તેમ યાયથી સામાનરાય કર્મનો નાશ થઈ સપત્તિઓ મળે છે સામાનરાય કર્મનો નાશ થયાથી ભવિષ્યમા પોતાને વાન્ઠિત ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે

એથી ઉત્તરી રીતે એને અ યાયથી વખતે બાબ થાય છે પણ તેથી અથ પ્રાપ્તિ અનર્થ માટેજ છે, એ નાન નિ સદેહ છે અન્યાયમા પ્રવૃત્તિ કરવાથી રાજા દહે દે કરે અથવા લોકોમા અપવાદ થય હલાકિ કારણથી અન્યાય પ્રવૃત્તિનું ધતી નથી કશું છે કે -

રાજદ્વદ મયાત્પાપ નાચરત્યધમોજન
પરલોક મયાન્મધ્ય સ્વમાદેવ ચોત્તમ ॥ ૧ ॥ વા

ભાવાર્થ—રાજનના મયથી અધમ માણુમ પાપ કરતો નથી મધ્યમ પુરુષ પરતોકના મયથી પાપ કરતો નથી અને ઉત્તમ પુરુષ તો સ્વભાવથીજ પાપનું આચરણ કરતો નથી

કલ્યાણિત કોઈ પુરુષ અતિ નીચપણ વારણ કરી અ યાયથી પ્રવર્તે તોપણ અથ સિદ્ધિ અનિશ્ચિત છે કલ્યાણિત પાપાનું બધું પુણ્યના ઉચથી થાય, તોપણ અ યાય કરવાથી જે અનર્થ થવાનો છે તેમા કાંઈ મસય નથી અન્યાય પ્રવૃત્તિથી બધાથેન અશુભ કર્મ નિશ્ચયથી પોતાનું ફળ આપ્યા વિના છાણુ થતું નથી વળી કશું છે કે -

અવદયમેવ મોક્તય વૃત્ત કર્મ શુમાશુભમ્
નાશુત્ત ક્ષીયતે કર્મ કલ્પકોટિ શતૈરપિ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—કરેનું યુગ્મ અથવા અશુભ કર્મ ભોગવવું પડે છે એ કહેતા કલ્પમાલ યાપ તોપણ કરેનું કર્મ ભોગવ્યા વિના નાશ પામતું નથી

નિવાહ કરવા નિષે

વળી સમાન કુટુંબવાળા મવમાસ રાત્રિ ભોજન ઇત્યાદિના પરિવાર રૂપ મમાન ગીતવાળા સરખા વખતવાળા સમાન વેષવાળા સમાન ભાષા ભોન નારા (પ્રસિદ્ધ એક પુરુષથી થયેના વચમાં ઉત્તમ થયેલ જોતજ કહેવાય તેવા ન હોય તે અજોતજ કહેવાય) એવા અજોતીયોની સાથે એટલે ધણા કાનના અન રાયના વચથી ત્રુટિ ગરો છે જોતના મળવ જેનો, અો જેઓને ધણા તોમની સાથે વિશેષ નહોય તેના ભોકો સાથે વિવાહ મળધ કરવો જુ પિંગાધિ ભોકો સાથે વિવાહ નહિ કરવાનું કારણ એવું છે કે જે ની જાતિના ધણા ભોકો જેને ધિકારના લાય અને જેને દેશના ધણા માણસ સાથે વિશેષ હોય તેની સાથે વિવાહ સળધ અધગીત કહેવાય માટે તા-ભોમા ને વિશેષ બનાવવામા આ પાછને સર્વ વિશેષનો પરિહાર કરી વિવાહ સળધ જોડવો આ ની નીચે કોનોક નિરુ સળધ દેખાડનામાં આવે છે અસમાન કુલશીના વિવાહ સાથે નિવાહ સળધ કરવાથી નિષે અધગીતપણ યાય છે અને શાસ્ત્રમાં કહેમા નિયમ મળ રો અમાય થવાથી, અસતોશદિ દોષનો મબન છે જે વિભવનુ અમાદરન હોય તો ધનાયની છોડી ગરીમ ધણી ગણુમ રતી નથી અને તેથી તેના ની તાલિને હાની પડેઅથવા મબવ છે તેમજ ધણાજ તવગર ધરનો નર ગરીબ ધરની કયાની અવગણના કરે છે એ રીતે મરખા વિભવનાજમા નિવાહ મળધ નહિ કરવાથી દોન આવે છે અો દપનિને સુખી થવા વખત આવનો થી માટે સમાન વિભવનાજા સાથે નિવાહ મળધ જોડવો જોઈએ

જોતજ સાથે વિવાહ સળધ કરનાથી જોતજમા અનુસરવામા આવનો નાના ભોગના વ્યવહારનો ભોય યાય જે કે કયાો પિતા વધથી તેમજ વન વથી મોટા રોય અને વરનો પિતા જ ને રીતે હનમે હોય તોપણ નીકરી આપવાથી તે હવકી પકિતમા ગણુજો વળી એક જોનીઓમા રૂ થયેન નાના મોટાનો વ્યવહાર હનધીને વિવાહ કરવાથી યોગ્ય વ્યવહાર શુણુ પામના નથી પણ તેથી ઉધકુ, ને વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ કરવાથી જેમડતા કનિનનાના વ્યવહારનો ભોય યાય છે અો તેથી જોતીયોને વિશે રહેલ વિનયો ભગ યાય છે અને તેમ થનાથી મોગ અનર ની પ્રવૃત્તિ યાય છે માટે એક જોનમા

ઉત્પન્ન થયેલ પુરુષ સાથે વિવાહનું કૃત્ય નજ કરવું. વળી જે પુરુષની સાથે મળધ કરવાથી, પોતે નિરપરાધિ છતાં વિરોધનું પાત્ર થાય છે અને તેથી આ લોક તથા પરલોકના અર્થનો નાશ થવા પ્રમગ આવે છે. કારણકે સર્વ સુખ સપત્ત્યોકતા અનુરાગથીજ થાય છે એવું નિચારીને જેનું સમાન કુન સમાન શીન, સમાન વૈભવ વીગેરે હોય, અને જે એક જોતમા ન હોય, અને જેને ધણીની માથે વિરોધ નહોત્ય, તેની સાથે વિવાહ સમધ કરવો વિવાહની આખ તમા નૈતિક નીતિશાસ્ત્ર નીચે પ્રમાણે છે.

આર વર્તી ક યા અને સોળ વર્તો વર નિરાહને યોગ્ય છે, તેથી નાની નયના વર ક યાનો વિવાહ કરવો અયોગ્ય ગણાય. નિરાહ પૂરક વ્યવહારનો અર્થ એવો છે કે કુટુંબ ઉત્પન્ન કરવું અને તેનું પરિપાલન કરવું જે શાંતિમા પરણવાનો જે વિધિ બતાવેલ છે, તે પ્રમાણે જે પરજે તે કુળના કહેવાય છે, અને તેથી ઉલટું કરે તે અકુલવાન કહેવાય છે.

અમિ તથા દેવ દેવતા વીગેરેની સાક્ષી રાખી વર કન્યાનો હાથ મીલાવવો, તેનું નામ વિવાહ કહેવાય છે. તે વિવાહના આઠ પ્રકાર છે -

૧ જેમા અલકારથી બુધિન કન્યા વરને આપવામા આવે છે અને 'તુ આ મહા બાગ્યશાળી પુત્રપત્ની આનામા અનનારી થજે' એમ ક યાને કહેવામા આવે છે તે વિવાહને ધ્રુક્ષ વિનાહ કહે છે.

૨ જેમા ક યાનો પિતા ચોતાના વૈભવને યોગ્ય દ્રવ્ય વરને આપી ક યા પરણાવે તે વિવાહ પ્રામપત્ય કહેવાય છે.

૩ જેમા વરને ગાય અને વાઝરડો આપી ક યા આપવામા આવે છે તેને આર્ધ વિવાહ કહે છે.

૪ સ્ત્રી નિના યન (દેન પૂજા સીગેર) થઈ શકતો ૧થી, એવું ધારી યન નરનારને યનને અર્થે કન્યાતાન રૂપ દક્ષિણા આપે, તે વિવાહનું નામ દેન વિવાહ રાખવામા આવ્યું છે.

આ ચાર પ્રકારનો વિવાહ, મૃદસ્થાશ્રમને યોગ્ય દેન પૂજનાદિ વ્યવહારનું અતરંગ કારણ છે, એટલે મુખ્ય કારણ છે અને માતા, પિતા, બધુજન વીગેરે સર્વ લોકો આ પ્રકારના વિવાહને પ્રમાણ કહે છે, તેથી આ ચાર પ્રકારના ધર્મ વિવાહ કહેવાય.

૫ સ્ત્રી પુરુષને પરસ્પર પ્રીતિ થવાથી, માલોમાલું સંબંધ કરવો તે ગાંધર્વ વિનાહ કહેવાય છે

૬ કોઈ પ્રકારની પ્રતિજ્ઞા કરી કન્યા આપવી તે આશુર વિનાહ કહેવાય છે

૭ બળાત્કારથી કે યાનુ ગ્રહણ કરવું તેનું નામ રાક્ષસ વિનાહ કહેવાય

૮ સુનેની પ્રમાણ પડેલી અથવા રમતી કન્યાનું, તેના માખાપ ન ભાળે તેમ હરણ કરવું તે પૈશાચ વિનાહ કહેવાય છે

આ ચાર વિનાહ અર્ધમં યુક્ત મણુવામાં આવે છે, તોપણ જો કન્યા અને નરને અપવાદ વગર પરસ્પર રૂચિ હોય તો તે વિવાહને પણ ધર્મ યુક્ત ગણવો

વિનાહનું ફળ.

શુદ્ધ સ્ત્રીનો નાશ થવો એજ વિવાહનું ફળ છે અને શુદ્ધ સ્ત્રી મળનાર્યા રૂઝા પુત્ર રૂપ સંતનિનો સામ થાય છે. દુષ્ટ અરહિત થઈ, ચિત્ત સમાધિમાં રહે છે. અર્થાત્ જ્ઞાનિવત સ્ત્રી મળનાથી પુરુષનું ચિત્ત સંધર્મી રીતે ચિત્ત રહિત થાય છે. બહારના હર કોઈ પ્રકારના દુષ્ટનું નિવારણ કરવામાં જાતવત જો વિવાય ખીણ કોઈ વધારે કુશળ નથી. ધર સંબંધિ કામકામનો સારો વ્યવહાર પણ જાનવત સ્ત્રી ઉપર આધાર રાખે છે. ધરમાં મારા આચાર પાળવો એ પણ જાતવત સ્ત્રીને શીખવવું પડતું નથી, તે તેમાં સ્વભાવથીજ હોય છે કારણ કે તે વિશુદ્ધ આચાર પાનવાવાળા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી છે. દેવના અતિથિ મંગા સંબંધિ વિગેરે મત્કાર કરવાથી નિર્દોષપણું પણ સ્ત્રીને વિરેજ રહેતું. એકે જોને જોવો ઘટે તેવો આચરસત્કાર પણ જાનવત સ્ત્રીથીજ થઈ શકે છે.

કુલીન સ્ત્રીનું રક્ષણ કરનાના ઉપાયો.

૧ ધર મંબંધિ સંધર્મ કામનો અધિકાર સ્ત્રીને માથે નાખવો, કારણ કે તે કામમાં સુધાવાથી સ્ત્રીને બહાર ફરવા ફરવાની નિષિદ્ધિ એકી મળે તથા અલપણાથી ધર કામને મન દઈ સારી રીતે કરે. આથી ઘણા ગુણ એમાં રહેલા છે.

૨ અમુક દ્રવ્યની રકમ જીને મોંપવી જોઈએ જો કે ધરમા જોઈના પાંચ પુરોએ ભાવવા જોઈએ, તોપણ જીને થોડા ઘણા પૈમા આપવાની જરૂર છે, મરણ કે પુરુષની ગેરહાજરીમાં, જો સ્ત્રી પામે ધન હોય, તો અવશ્ય જોઈતી ચીજ જીની તે વખતે કામ ચવાની શકે છતાં જોમા ખીજ પણ ફાયદા ઘણા છે

૩ જીને સ્વેચ્છાએ ચાતવાની છુટ ન મળી જોઈએ ને એવી રીતે કે, સ્ત્રીના અથવા ખીજ કોઈ માણસના અત કરણમાં એવો ભાસ થવો ન જોઈએ કે આ ધરમા પુરુષનું ચલણ નથી પણ સ્ત્રીનું સ્વન જ રાજ્ય છે

૪ હમેશા માનવા થોડા સ્ત્રીઓની મોખતમા જીને વખત જાય એવી મુક્તિ કરવી જોઈએ એટલે હમેશા, સતી, શીખામણ આપે એવી, અને દ્વિતકાર જીઓનો સમ કરાવવો આ ચાર જીના રક્ષણ કરવાના ઉપાય છે

શબ—કોઈ કહેશે કે વગર પરણે તંધાર મગેવી રૈસ્યા સ્ત્રીથી બચવાર કરવામાં શું ખાવ છે?

જવાબ—ધોળીને લુગડા ધોવાની ગીલા અને કુતરાને પાણી પીવાના પાત્ર સમાન રૈસ્યા સ્ત્રી છે જેમ ધોળીની સ્ત્રીના ઉપર જે આવે તે લુગડા ધોવે અને કુતરાના પાણી પીવાના વાસણમાં જે દુતરો આવે તે મોઢું ધોતે તેમ વૈસ્યા પણ જે પૈસા જાપે, તેની સ્ત્રી થાય એવી વૈસ્યા સ્ત્રીમાં નર્મ શિનાય કયો પુરુષ આસક્ત થાય? અર્થાત્ કોઈ સમજી માણસ નજ થાય

વૈસ્યાનો કુલ નર્મ.

દાનમાં કુર્બાનગના ઓગલે વૈસ્યાનું ભાગ્ય એવું હોય છે કે તે કોઈ દીનમ નાનુલ્ય કરે તદિ અથવા રૈસ્યાને 10 જાપે તે નરિ થાય છે વચ્ચ આણુપણી વીગેરે જે માછ વરુ રૈસ્યાને મરાર તરીકે આપવામાં આવે છે, તે ખીજના ઉપયોગમાં આવે છે વૈસ્યામાં ધણી આસક્તિ કરવાથી પરાભવ થાય, અથવા મરણ થાય, એટલે મઘમાસનો આદાર કરનારિ વૈસ્યામાં આસક્ત થવાથી, અનેક પ્રકારના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે તેથી અને તે શીવાય ખીજ કેટલાએક કારણોથી, મગ્ધુ નીપજવાનો સબવ છે વૈસ્યા ઉપર ગમે નેટસો ઉપકાર કરીએ, તોપણ તે પોતાની યાયજ નહિ ઘણા વખત સુધી સબધ રાખી, જો વૈસ્યાનો ત્યાગ મરવામાં આવે, તો તેજ વખતે તે ખીજે પુરુષ અગીકાર કરમે ખીજ પુરુષ પ્રતિ ગમન કરમે, છતાં, અને મરણોનો વિચાર કરી, ૫ વે કહેનામાં આવેલ છે તે પ્રમાણે જી પચુડી એ ગૃહસ્થનો આમાન્ય ધર્મ છે

ભય નિવારણ

દૃશ્ય તેમજ અદૃશ્ય ઉપદ્રવનો ભય રાખવો એ પણ ગૃહસ્થનો સામાન્ય ધર્મ છે. પ્રત્યક્ષ રીતે જોવામાં આવે તે દૃશ્યભય કહેવાય અને અનુમાનથી કે આગમથી જે જાણવામાં આવે તે અદૃશ્ય ભય કહેવાય. કાઈ એમ કહે કે દૃષ્ટ તથા અદૃષ્ટ ભય ગૃહસ્થના ચિત્તમાનરજ્યા છે તે વાનની ખાતરી કેમ કરાય ? ઉત્તર—જ્યારે માણસ યથાશક્તિ ભયના કારણનો પરિહાર દૃશ્યીય કરે ત્યારે એમ સમજાય કે એના ચિત્તમાં ભય રહેતો છે, પણ તે વિના તો એમ સમજાય કે એના ચિત્તમાં ભય રહેતો નથી. અયાય વ્યવહારથી, શુભકર્મ સમવાથી પરત્વી સગ કરવાથી વીગેરે એવા ખીજાં ટેટલાએક કારણોથી આ યોગ્યતા પણ અનેક પ્રકારના દુષ્ક્રિયા પ્રાપ્ત થાય છે તે નજરે જોવામાં આવે છે તેમજ મનમાસનું બહાણ કરવાથી નરકાદિ ને ના ભોગવરી પડે છે એવી જે વાન શાસ્ત્રનાં જાણુવામાં આવે છે તે અદૃશ્ય ભય કહેવાય છે. મોટે દૃશ્ય અને અદૃશ્ય ઉપદ્રવના કારણે રૂપ અયાય વ્યવહારથી અને મનમાસાદિ સેવનથી આત્માને દૃશ્યીય પાછો વાળવો.

સકશુભ્રીની પ્રસાસ કરના વિધે

વળી સારા પુરુષના આચરણની પ્રસાસ કરના એ પણ ગૃહસ્થનો સામાન્ય ધર્મ છે. હમેશાં દૃષ્ટમાં રહેનાર અને જ્ઞાનથી વૃદ્ધ એવા ઉત્તમ પુરુષોની સંવાદ કરી જેઓએ જ્ઞાન મેળવેલું હોય એવા પુરુષોનાં પુરુષાં કહેરાય તેમના આચરણની પ્રસાસ કરવી જોઈએ તથા પુરુષોના આચરણ શાસ્ત્રોમાં પણ મનાવેલા છે જેમ કે

લોકાપવાદ મીરત્વ દીના મ્યુદરણાદર ।
 વૃત્તશતા સુદાક્ષિણ્ય સદાચાર પ્રકીર્તિત ૧ ॥
 સત્ત્વ નિંદા સ્તથાગા ઘર્ષણાદદ્ય સાધુપુ ।
 આપચદન્યમત્સ્યત તદ્દત્ સપદિનશ્ચતા ૨ ॥
 પ્રસ્તાવે મિત્ર માપિત્વ મરિસયાદન તથા ।
 પ્રતિપન્ન ક્રિયા ચતિ કુલધર્માનુપાલનમ્ ૩ ॥
 અસદ્ધયપરિત્યાગ સ્થાન ધૈવજિયાસદ્ધા ।
 પ્રધાન કાય મિર્ષય પ્રમાદસ્ય વિવર્જનમ્ ૪ ॥
 લોકાચારાણુત્તિદ્ય સર્વત્રો ચિત્તપાલનમ્ ।
 પ્રવૃત્તિર્મહિતે નેતિ પ્રાજ્ઞે કણ્ઠગતૈરપિ ૫ ॥

૧ કોઇની નિંદા ન કરવી, માધુ પુરુષની સ્તનાના કરવી આપત કાલમ અસત દીનપણુ ન કરવું, તેમજ સપત્તીમાં અસત નમ્રતા રાખવી

૨ પ્રસંગ ઉપર થોડા હોય તેજ બોલવું, કોઇની માથે વિરોધ ન કરવો અગીકાર કરેલુ કાર્ય પાર પાડવું અને પોતાના કુલાચારને મુકવો નહિ

૩ ખોટું રસ્તો દ્રવ્ય ન ખરચવું, ઉત્તમ કાર્યમાં આગ્રહ રાખવો અને પ્રમાણનો લાગ કરવો

૪ જેમ ધર્મને બાધ ન આવે તેમ રીતે દાક્ષિક બ્યવહારને અનુસરવું. અને મર્મ જગ્યાએ આચિત્તાતુ પાનન કરવું એટલે જે સ્થાને જે કરવાનું હોય તે સ્થાને તે કરવું અને ગ્રાણુ કંઠે આગ્યા હોય તેપણુ નિદામા પ્રવૃત્તિ ન કરવી એટલે જે પ્રવૃત્તિ કરનાથી લોક નિંદા કરે તેમ પ્રવૃત્તિ ન કરવી

૫ લોક ॥ અ ॥ રથી મીડુ, ગરીબ લોકોને મ કરવી, કોઇએ ઉપકાર કર્યા તે કાંઈ દ્વિસ જાનવો નહિ અને વખન આવે ત્યારે તેના ઉપર અત્યુપકાર કરના ચુકવું પણ નહિ તથા સારા પ્રકારની (પૂજ્યના કામમાં નહિ) દાક્ષિણ્યના રાખવી આ પાત્ર મોખમાં જતાવેના શુભો જેનામાં હોય તે (સષ્ટ પુરુષ કહેનાય તેના પુરુષાની પ્રશસા પૂવક તેના શુભુ પ્રદક્ષ કરના તે શુદ્ધ્યનો સામાય ધર્મ છે વળી કહ્યું છે કે

શુભેષુ ક્રિયતા ચત્ત કિમાદોપૈ પ્રયોજનમ્, ।

ત્રિક્રીયન્તેન ઘટાભિર્ગાય ક્ષીરવિવાર્જતા ૧ ॥

ભાનાર્થ--શુભને વિષય ત્વ કરવો, ઉપરના ડાળથી શુ પ્રયોજન છે શુ । વિના ઉપરનો આડગર સર્વ મિથ્યા છે જેમ દુધ નહિ દેનારી માયને ઘટાથી રાણુગારી તેમના જમ્બએ આ કોઈ ખરીદ કરવું નથી તેમ શુભુ વગર ઉપરનો ડાળ મિથ્યા છે એટલે અતરમ રાનાદિ શુભુ વિના ઉપરની કીયાના ડાળથી આત્માની શુદ્ધિ થતી નથી વીજ જગ્યાએ પણ કહ્યું છે -

શુદ્ધા પ્રમિક્તિ માયાન્તિ લયવોડવીહનેતરે ।

તમમ્યપિ વિલોક્યન્તે દન્તિ દન્તાન દાતિન ૧ ॥

બાવાર્ય-નાના હોય તોપણ શુદ્ધ પુત્રો પ્રમિદ્ધિ પામે છે અને મોગા કુ મર નેના પણ અશુદ્ધ હોય તો પ્રસિદ્ધિના પ્રતિષ્ઠિતને મેળવે છે જેમ અધારાને વિરે રહના દાથીના દાત દેખાય છે પણ દાથી દેખાતો નથી, પ્રરણ કે દાથીના દાત ધોળા છે અને દાથી કાળો છે તેમ નાના મોગાનો પણ મેળ નથી જે સાનાનિ શુદ્ધ ગુણો સદિન હોય તે પ્રસિદ્ધિ પામે અને જેમા તે ગુણો ની ખામી હોય તે પ્રમિદ્ધિ પામી શકતો નથી

અતરંગ મનુના જય વિષે

વળી કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મદ, હર્ષ ૩૫ ૭ અતરંગ મનુનો ત્યાગ કરીને અપ્રિદ્ધ અથનો અગીકાર કરીને હદિયોનો જય કરવો એ ગૃહહર્યનો મામા ય ધર્મ છે

ગીત્તએ પરલેલી અથના વિનાહ વમરની કુમારી છોકરી અથવા નો નેમ્મા વીગેરે ગીજી એની જી સાથે દુટ આચાર કરવો તે કામ કટવાય (આ વ્યાખ્યા સામા ય ધર્મ આશ્રયી છે)

વિચાર કર્યા વગર પારકાને તેમજ પોતાનો કુ ખ ધ્યાય તેવા કૃતો કરવા ત કામ કહેવાય

ન દેવા યોગ્ય પુરોને ન ન આપવું અથવા મરણ વગર પારકુ ધન નેતુ તે લોભ કહેવાય

આશ્રદ્ધથી મોક્ષસાધવામા ઉચમવત નાની પુરોની સીખામણ નહિ માનની અથવા તેમના વચનનો અનાર કરવો તે માન કહેવાય

કુલ બસ એમન, સપત્ન, ૩૫, વિવા વિગેરેથી આત્માને વિરે અહ - કાર કરવો તે મદ કહેવાય અથવા આ ય નાકોને ખીચ કરવાનું કારણ મદ કટવાય છે

નિમિત્ત વગર કોઈને કુ ખ આપીને જુમાર રમીને, અને મૃગયા વીગેરે પાપના કૃતો કરીને પોતાના મનને પ્રસન કરવું તે હર્ષ કટવાય

આ ૭ મનુનો ત્યાગ કરીને ગૃહસ્થાવસ્થાને યોગ્ય ધર્મ અને અથના સાધનને આધન સાથે તેની રીતે ખાત્ર હિંઓના ત્રિપથને અલત આસકિત

રહિત, થઇને ભોજવાથી, ઇદિયોના વિકારને રોકવા રૂપ ઇદિયોનો જીવ કરવો, એ શુદ્ધસ્થનો સામાન્ય ધર્મ છે કમકે સર્વથા ઇદિયોને વિષા યજી રોકવી તે તો યતિનો ધર્મ છે અદિ આ તો સામાન્યથી શુદ્ધ ધર્મ કહેવાનો અધિકાર થાશે છે માટે શુદ્ધ ધર્મનું વિવેચન કરેલું છે

અયોગ્ય સ્થાન ત્યાગ વિષે

ઉદાહરણના સ્થાનનો ત્યાગ કરવો એપણુ શુદ્ધસ્થનો સામાન્ય ધર્મ છે પોતાના અને ખીજા રાગના સરકરથી નિશ્ચેત એટલે પરસ્પર જન્મે રાગ લાઈ કરનામા તત્પર હોય તેથી થતા ઉપદ્રવનાયુ, દુકાળ, મરખી વીજરેથી ભયનાળુ અને જ્યાં ધંધા સોકોની સાથે વિરોધ હોય એવું સ્થાન તથા ખીજા જગ્યાએ રહેવું એ શુદ્ધસ્થનો સામાન્ય ધર્મ છે કારણકે એવા સ્થળનો ત્યાગ નદિ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલ ઉપદ્રવથી ધર્મ, અય અને કામ એ ત્રણે પુરુષાર્થનો નાશ થવા સંભવ છે અને તેમ થવાથી આતોક તથા પરતોકમાં અનર્થજ થાય

સ્વામી માર્ગેણુ વિષે

પોતાને યોગ્ય, રક્ષણ કરવા સમર્થ, નદિ થયેલા લાભ સંપાદન કરાવ વામાં અને મેળવેલ લાભનું રક્ષણ કરવામા સમય એના રાગદિ પુરુષોનો આશ્રય લેવો અર્થાત્ 'તમે મા' રક્ષણ કરવા યોગ્ય છે હુ તમારી રક્ષાપાત્ર છું' એમ કહી તેને સ્વાધીન થવું વળી શકેલ પદ કહેલું છે કે,

સ્વામિમૂલા સર્વા પ્રકૃતય । અમૂતેષુ નરુષુ કિંકુર્યાત્ પુરુષપ્રયત્ન ॥

બાનાથ—સ્વામી વગર પ્રકૃતિ હાઈ ચકતી નથી મુળ રહિત ઝાડ હોય તો પુરુષ પ્રયત્ન શુ કરવાનો છે ? મુળ સાર હવ તો આડને ઉછેરવાનો પ્રયત્ન સાર્યક છે, તેમ સ્વામી સારો હોય તોજ સાર થય ધર્મોત્તમા, શુદ્ધ કુળનાળો, શુદ્ધ આચારવાળો, શુદ્ધ પરિવારવાળો, પ્રતાપશાળુ, ન્યાયવાન વીગે રે સદ્ગુણો મુક્ત સ્વામીની સેવા કરવી ઉચિત છે

ગોમત કરવા વિષે

વળી સામાન્ય રીતે શુદ્ધસ્થોએ, વચપર પરાથી ચાલ્યા આગતા સુજ નવા, હાલપણુ, કૃતમના રીતેરે ઉચમ શુભુકુટા અને આમદથી સદાચાર પાલન કરનાર પુરુષનો સંગ

કરવા મોગ્ય છે નહિ ઉત્તમ પુરુષની સોજત કરવાથીજ મુખસિદ્ધ થાય
 છે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે -

ગુણમાનિતિપ્રસિદ્ધિ સન્નિહિતૈરેવમતિગુણવાન્નિ ।
 દયાતામધુજગત્યપિ મુમનોમિ સુરમિમિ સુરમિ ॥ ૧ ॥

ભાષ્ય—સમીપમાં રહેવા ગુણવાન પુરુષોથીજ “આ પુરુષ ગુણવાન
 છે” એવી પ્રસિદ્ધિ થાય છે મુમ પિ પુરુષોથી મધુ એટલે વસત સત્ સુરમિ
 એવા નામથી પ્રખ્યાત છે, એટલે વસત સત્ સુરમિ એવા નામ સમ
 વર્તમાં આ મું છે તે, તે સત્ સુરમિ પુરુષો થાય છે તેને લક્ષ્ય છે તેમ સારા
 માણસની સોજતથી મધુજગત્ સારી ગણાય છે

મોગ્યસ્થાન નિર્નાસ

આગળ જેના લક્ષણ કહેવામાં આવે છે એવા અસ્થાનથી નિર્ણય
 એટલે સારા સ્થાનમાં નિવાસ કરવો એ મુદ્દસ્થનો સામાન્ય ધર્મ છે

આરે તરફ ઉજડ જમીન હોય એવા ધરમાં રહેવું એ મુદ્દસ્થો અત્યુચિત
 છે કેમકે આરે તરફ આવરણ રહિત હોવાથી ચોર વિગેરે લૂંટ મા લોકો નિબળ
 થઈ પરાભન કરવા ઉત્સાહ કરે

અધી ખાલુમાં ખીલ કરોથી કે કાષ્ટ મળ ના ધરમાં રહેવું એ પણ અપ્રયોગ્ય
 છે, કારણ કે તેવા ધરના ખારી ખારણા વીગેરે ખીલ કરોથી કે કાષ્ટ અથવા
 હોય છે અને તેથી શોભા નથી પામતું, એટલુંજ નહિ પણ જ્યારે અમિ
 વિગેરેનો ઉપદ્રવ થાય છે ત્યારે તેના ધરમાંથી નીજીવાતું અને પેસવાતું પણ
 ઘુસકેલીકારેણુ થઈ પડે છે

જમીન લુગત વીગેરે બસનથી પરાભવ પામેલા પડોશીની જોડે રહેવું
 એ પણ અસ્થાન કહેવાય છે, કારણ કે કુસીલ લોકો સાથે બોનવાથી તેમની
 સાથે બેસવાથી તથા તેમની સોજત કરવાથી ગુણવાન પુરુષો પશુ ગુણની
 દાની થાય છે, કેમકે શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે ગુણ અને દોષ સોજતથી ઉત્પન્ન
 થાય છે એવા માટે મોગ્ય સ્થાનમાં વસવું એ મુદ્દસ્થનો સામાન્ય ધર્મ છે

૧ જ્યાં દરેકના અકુશ તથા કુશળ નામની વનસ્પતિ ઘણી હોય, જ્યાં
 સાતે રાત્રી તેમજ સારી મધવાળા માગી હોય, જ્યાં રવાદિદુ જળની ઉત્પત્તિ

દોષ ત્યાં, તથા દ્રવ્ય સ્વરૂપ યુક્ત પૂર્વી ઉપર, પ્રચરત વારતુ શાસ્ત્રના નિયમને અનુસરીને બાંધેલા ધરમાં વસવું, એ શુદ્ધચેતના સામાન્ય ધર્મ છે, કાગ્લુ કે તે શાસ્ત્રમા બતાવેલા સક્ષણથી વિરૂદ્ધ સક્ષણવાળા ધરમાં રહેવાથી સત્પુરુષોને વૈભવની હાનિ ઇત્યાદિ લોક પ્રસિદ્ધ ધણા દોષ ઉપ ન થાય છે, કેમકે સાગ્ર સક્ષણ યુક્ત ધરમાં રહેવાથી વાંછિત ફલની સિદ્ધિ થાય છે એમ શાસ્ત્રમા પદ્ય કહેતું છે

ધરના સક્ષણો નિ સચ્ચ રીતે જાણવા માટે અતીન્દ્રિય પદાર્થના જ્ઞાનના હેતુ ભૂત શકુન, સ્વપ્ન અને ઉપશ્રુતિ રૂપ નિમિત્તથી પગલા કરવી, તેમાં શકુન અને સ્વપ્નનો અર્થ સવ જગ્યાએ પ્રસિદ્ધ છે માટે અહીં સખતા નથી કોષનો તાત્પર્ય સાંભળી કલ્પના કરવી તેનું નામ ઉપશ્રુતિ કહેવાય છે ભોકોમા કેટલીએક જગ્યાએ શકુન કરતા સખ્ત નિમિત્ત અધિક મણવામાં આવે છે તેવી વિધિનો કેટલોક ભાગ આગરિયામાં કહેલો છે, તે પ્રકારની પરિક્ષાથી ધર બાંધવાના સધળા સક્ષણોનું અવનોક્તન કરવું

ધરમાં આવવા જનાના ધણા રરતા ન રાખવા કારણ કે અનેક રરતા હોવાથી ધરની સારી રીતે રક્ષા ન થઈ શકે, અને તેથી આ વિગેરે ધરના માણુમેને તેમજ વિભર્વને ઉપદ્રવ થાય ધરના બારણાની અનિશ્ચય રમા કરવાથી અન્ય જનોને આદર પેસવાનો અવકાશ મળતો નથી પરિમિત દારવાળા ધરનું રક્ષણ સદેલાઈથી થાય છે, એટલે તેવા ધરમાં રાખેલી વસ્તુઓ સહેલાઈથી સંભાળી શકાય છે એ પ્રકારના શુદ્ધમા વાસ કરેલો એ શુદ્ધચેતના સામાન્ય ધર્મ છે

વેષ વિષે

પગની જાગ અડધી ઉધાડી રાખવી, પાંધડીનું ઊંચું મુકવું, અત્યંત સજાજક અગરખું પહેરવું અને જાર પુરુષની એટલા દંડક વેશ ધારણ કરવો, ઇત્યાદિ વિરૂદ્ધ વેષ કહેવાય છે એના વિરૂદ્ધ વેષનો ત્યાગ કરી, પોતાના વિમલ, અપર્યા, તથા નિવાસ સ્થાનને ઉચિત વેષ ધારણ કરવો, એટલે ભોકોમા હાં સિપાત ન ખનીએ એવો વેષ રાખવો, કેમકે ઉચિતપણે વર્તવાથી લોક દાસિ ન કરે, અને જો એક દાસિ કરે તો પોતાને કપાય ઉત્પન્ન થાના સંભવ છે માટે જેથી કપાય ઉત્પન્ન ન થાય તેવા ઉપાયે વર્તવું પ્રસન્ન વેષ ધારણ કરનાર પુરુષ મંગળ મૂર્તિ કહેવાય છે, અને મંગળવીજ સદ્મનીની ઉત્પત્તિ થાય છે વળી શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે —

શ્રીમદ્ગણાત્પ્રમવતિ પ્રાગત્મ્યાદ્યપ્રવર્ધતે ।

દાસ્યાન્તુ કુર્યતે મૂલ સયમાત્પ્રતિતિષ્ઠિતે ॥ ૧ ॥

ભારત્યે—મ ગળથી લક્ષ્મી ઉપજ થાય ■ ચતુરાષ્ટથી લક્ષ્મીની ત્રિદિ થાય છે ડહાપણથી લક્ષ્મીનું મૂળ બધાય છે અને સયમથી લક્ષ્મી પ્રતિષ્ઠા પામી રહે છે ન્યાયથી વિભવ મેળવવો અને બધામાં ન્યાય ન કરવો તેનું નામ લક્ષ્મી સયમ કહેવાય છે તે સયમથી પ્રાચે લક્ષ્મીનો ક્ષય થતો નથી

અર્થ

આવકને યોગ્ય ખર્ચ કરવો એ શુદ્ધરથનો સામાન્ય ધર્મ છે વળી નીતિશાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

પાદ્માપાસીર્ધં કુર્યાત્ પાદવિચ્છાદ્ય ઘટ્ટયેત ।

ધર્મોપમોગયો પાદ પાદમતત્યયપોષણ ॥

ભાવાર્થ—૨૨૨ શુદ્ધરથે પોતાની આવકના આર ભાગ કાપવા તેમાંથી એક ભાગ ધરમાં અનામત રાખવો, અને એક ભાગ પૈસાની વૃદ્ધિ થાય એવી સુક્તિથી ઉપયોગમાં લેવો એક ધર્મ તથા પોતાના ઉપયોગ માટે રાખવો અને એક ભાગ જે માણસો પોતા ઉપર આચાર રાખના હોય તેવા માણસોના પોષણ માટે રાખવો એટલે આ પુનઃક્રિયા રક્ષણ માટે રાખવો, વળી કહ્યું છે કે --

આપાર્દ્ધં નિયુજ્ઞાત વર્મે સમધિક તત ।

શેવેણ શેષ કુચાત યત્નતસ્તુચ્છમાદિન્મ્ ॥

અર્થ—આવકના જે ભાગ પાડવા તેમાં એક ભાગ ધર્મને વિરોધ ખર્ચ અને બનેલા તેથી વધારે પણ ખર્ચવો અને બાકી રહેલા ધનથી યુગ્મ એવું આવોક સબધી સંધ્યુ કરી મ કરવું

જેમ રામથી કરીર નમણ થાય કે અને કાંઈ કામ કરી શકાતું નથી તેમ આવક કરતાં વધારે ખર્ચ કરવાથી પુરુષ કાંઈ નકારનો વ્યવહાર ચલાવવા સમર્થ થતો નથી વળી શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે --

પૂજન વાસ્ય વિષ્ણેય ત્રિસધ્ય નમન ક્રિયા ।
તસ્યાનવસરેપ્યુચ્યે શ્રોતસ્યારોપિતસ્યતુ ॥

ભાવાર્થ—માતા પિતા વિગેરે પૂજન વર્ગને પ્રાત કાળે, મધ્યાહ્ન કાળે તથા સાય કાળે નમસ્કાર કરવો તે તેમનું પૂજન કહી શકાય છે. અનસર ન મળે તો મનમાં ઉચ્ચ પ્રકારે તેમનું ધ્યાન કરી નમસ્કાર કરવો. શુદ્ધ વર્ગની ગણના શાસ્ત્રમાં પણ કહેલી છે. —

માતાપિતા કાલાચાર્ય વૈતેપાશાતયસ્તથા ।
બૃહ્દા ધર્મોપદેશારો ગુરુવર્ગ સત્તામત ॥

અર્થ—માતા, પિતા, કળા શીખવનાર, તેમજ શાસ્ત્રી, વૃદ્ધ પુરુષો તથા ધર્મના ઉપદેશકો એ સનના સમુદાયને સત્ત પુરુષોએ શુદ્ધ વર્ગ માનેશે. છે

આ પ્રમાણે કહેલ શુદ્ધ વર્ગનું બહુ માન કરવાની રીત પણ સાંજમાં બતાવેલી છે.

અધ્યુત્થાદિયોગશ્ચ તદ્વન્તેનિમૃતાસનમ્ ।

નામમહશ્ચ નામ્યાને નામણ શ્રવણ ક્વચિત્ ॥

અર્થ—શુદ્ધ વર્ગ આવે ત્યારે હોવા થઈ સામા જવું, આસન આપવું, સુખ શાંતિ પુછવી, ઇત્યાદિ તે પ્રસન્ન થાય તેવી યોજનાઓ કરવી તેમની સમીપે નિશ્ચય રીતે આસનમાં બેસવું અપ્રતિબંધિત જગ્યાએ તેમનું નામ ચક્રણ પણ ન કરવું, તથા તેમની નિંદા ન સાંભળવી, અને શક્તિ હોય તો નિંદકને બોલતો બંધ કરવો, અને પોતાની શક્તિ તેની ન હોય તો ત્યાંથી ઉઠી જીજ્ઞે ઠેકાણે જવું.

વળી પરનોકના સુખ સાધન રૂપ દેવ પૂજન વિગેરે ધર્મ વ્યાપારમાં વર્તતા માતા પિતાને પોતે તે કંઈમા રિશ્તર કરવા ‘આજથી તમારે ઘર કામની ચિંતા કરવી નહિ, કોઈ પણ ભાતના બચાવમાં પડતું નહિ કંઈ નિશ્ચિત ચિંતે ધર્મ ધ્યાન કરવું’ ઇત્યાદિ ચિંતોથી ધમને વિગે તેમનો ઉત્સાહ વધારવો. વળી તેમની આજ્ઞા અનુસારે વર્તવું. વર્ષ, મહ, રમ વગેરેથી મેદ અને નરીન પુષ્પ, ફળ, પ્રમુખ વસ્તુઓ માતા પિતાને અર્પણ કરવી, અને અમ વિગેરે

નિંદા ન કરના વિષે

હુતમ, મધ્યમ, અને કનિષ્ઠ દરેક જાતના પ્રણીઓના ખરાબ આચરણ વિષે બોધવું નહિ. માત્ર પણ પ્રાણીનું માન્ય બોધવાથી તે પ્રાણીસાથે દેવ ભાવ થાય છે. તેમાં નળી રાજા પ્રધાન વીગેરે ઘણા માનવત સોકોની ખાતી વાન તો માત્ર દીવસ કરતી નહિ. કારણ કે તેઓનો અવર્ણ્ય રાજ કરનાથી મોટા ઉપદેશની જોતિ રહી છે. વળી કહ્યું છે કે -

नपरपरिधादावय विहेषणे पर मैपजमस्ति ।
राजादिषु तु विस्तमाणनाशनान्देवपिदोष स्यात् ॥

અર્થ—જો કે લોક સામે દેવ કરવાનું, નિંદા સીવાય, ખીચી કાઢી મોટું કારણ નથી. અને રાજા વીગેરેની નિંદા કરવાથી તો ધન તથા પ્રાણ વગેરેનો નાશ થવાનો પણ દોષ થાય છે. માટે કોઈ પ્રાણીનો વરણવાદ ન કરવો, એ શ્રદ્ધાનો સામાન્ય ધર્મ છે.

મદ્યુષીની સોમત કરવા વિષે

જેમ લોકો અમિથી જાતતા, ઉપદ્રવથી પીડાના, અને દુકાળે હજીતા, દેશનો ત્યાગ કરે છે અને સારા દેશમાં નિવાસ કરે છે. તેમ આસોક તથા પરમોકમાં અનિતિકારી આચારણવાળા જીવોની પ્રમુખનો ત્યાગ કરી સારા આચારણવાળા પ્રુષ્ઠનો સંગ કરવો, એ શ્રદ્ધાનો સામાન્ય ધર્મ છે, કારણ કે ખરાબ આચારવાળા પ્રુષ્ઠનો ત્યાગ કરી તે સારા આચારણવાળા પ્રુષ્ઠની સોમત ન કરે તો તેવા સારા પ્રુષ્ઠ શક્તિ ન પામે. વળી સામાન્ય પણ કહ્યું છે -

यदि सत्सगनिरतो मरिष्यसि मरिष्यसि ।
अथा सज्जन गोष्ठीषु पतिष्यसि पतिष्यसि ॥

અર્થ—જો સારા પ્રુષ્ઠોની સોમતમાં તત્પર થઈશ તો મરવું એશ્વર્યવાળો થઈશ, અને જો ખરાબ પ્રુષ્ઠની જોડોમાં પડીશ તો સર્વે એશ્વર્યથી પડીશ, એટલે સર્વે સુખથી બ્રહ્મ થઈશ.

માત પિતાની ભક્તિ વિષે

વળી માત પિતાની પણ કાળ પૂજા કરવી વળી જ્ઞાતિમાં પણ કહ્યું છે કે -

દેવાદિ નિ પૂજા હવેલા કરી જોઈએ અને વિશેષથી ભોજન કરતા પહેલાં પ્રાર્થના જોઈએ

ભોજન

પોતાની પ્રકૃતિ અનુકૂળપણાથી મમય તરીકે ભોજન કરીને પુરુષ પોતા નિ પ્રકૃતિને અનુકૂળ પાન આધાર ધરાવે છે તેમ મુખી વાચ છે અને તેનું નામ આત્મ્યપણ કહેવાય છે

જો પ્રકારના સાત્ત્વગુણથી ભુખ લાગી હોય તો ભોજન કરીને તે માળ ભોજન કહેવાય છે જેમ પાણી કહેવું છે કે જન્મશાસ્ત્રી આરભાતે આત્મારણે આવેલું નિયમ પાલન વાચ છે, અને અમારું મ્યારણે આપેલું પથ્ય પણ પ્રકૃતિને પ્રતિબલ થાય છે. જળન પુરુષને સર્વ વસ્તુ પથ્યજ થાય છે એમ માની કાનકુ જે ન ખાતુ, કારણ કે સાતી રીતે જેર નાગવામા પ્રસીધુ માનુસ કોઈ વખત જેથીજ મરણ પામે છે

પ્રકૃતિ અનુકૂળ પડે તેમ વેળા મર ભોજન પ્રમાણ પણ અધિક લેવું પપણ ન રાખવું કારણ કે જે પુરુષ મિત જામે છે તે બહુ જામે છે, કારણ કે જો અધિક ખાવામા આવે છે તે ઉત્તરી, ઝડા - મળ્યુ જે નામાતુ એક કયાં વિના વિરામ પામતુ નથી, એટલે પચતુ નથી, માટે મિત જમતુ મવારમા એવી રીતે જમવું કે નાજવા જરૂરિયાત મ ન પડી નય, અને માટે જેવી રીતે જમવું જેથી મનાર જરૂરિયાત પ્રતિમ થાન, એટલે ભુખ નાગે, તુ નામ મિત ભોજન કહેવાય છે ભોજનના પચિલામગા કોઈ પણ જાનને મિલાન નથી જેટલું પોતાની જરૂરિયાત મચારી રહે તેટલું જમવું, કારણ કે મનિજય જમનથી સરીર તથા જરૂરિયાત બને જમડે છે વળી અગ્નિ પ્રતિમ હોય અને થોડું જામે તોપણ દેહ દુર્ગત થાન છે તેમજ ઘણ ખાવાથી પચાવવામા મુશ્કેલી પડે છે વળી થાકી ગયેત માણુમો એકદમ પાણી પીવાથી અથવા જમવાથી નાવ, ઉત્તરી વગેરે અનેક પ્રકારના રોગો થાય છે, માટે થાક વાગેત હોય તો થોડી વિશ્રાંતિ લીસ વળી પાણી પીતુ અને ભોજન કરતુ

એક વખત ખાધેલુ જ્યાં સુધી જરાજર પચ્યુ ન હોય ત્યાં સુધી બીજી વખત નજ જમવું, અજીર્ણ હતા જે ભોજન કરવામા આવે તે સર્વ રોગના કારણ બૂત અજીર્ણની પ્રુદિ કરે છે, વળી કહ્યું છે કે -

૬૧ સ્વરૂપ

કરેશ હિ પા કરનાર મ્હના મેકો વિષાકથી મુખ થોલા અને બહિ
ભરથી દેવના પ્રમુખ બ યજ્ઞવો જેમની નિરતર સુનિ કર્યા કરે જન દેવ
કરેનાય અજ આનૃ, અરહનુ અનત, જુદ, સુ તમોનક દત્તા નામ
તેના પરમાના છે તેના પરમાત્મા દેવની નિરતર પૂજન કરી જેછમે

જેઓ મન દીવસને રિા એકજ રીતીએ ધમકાર કરે છે અને શુદ્ધસ્થની
પેટે નિધીઓમાં જે નથી રાખના તે અતિથિ મ્હેરાય આખા પપુ મ્હુ છે

તિથિ પચાસવા સર્વે સ્વચ્ચાએનમદામના ।

અતિથિ સ પ્રિજાનીયાચ્છેપમમ્યાગનનિહુ ॥

ભાશય--જે મદાત્મા પુ ાએ મન પર હામન રીતેરે તિથિઓ
ત્યાગ કયા છે એમને જેને મનિમા મન વિમ મરખા છે તે અતિથિ મ્હેવાય
ખાકીના અભ્યાગત મ્હેવાય એના અનિચિને આરાન આપી સરકાર
કરે એ શુદ્ધસ્થનો આમાન્ય ધર્મ છે

ધર્મ અથ યો કામના આગધનમા જેની કિત હિલુ મહ હામ તે હીન
એમને ગરીબ કે વય એના હી જાને ન આપવું એ પણ શુદ્ધસ્થને આવ
રવા ભેગ છે દેવાના આચિત્ય એમને જગમ મધ્યમ જમ પ ૩૫ સંતો
અર્થ સમજવો આ તેનું કદન ન કરવું કાસા કે તેમ મરવાથી અગશિન
શુભો પશુ જેવામા આનના નથી ગાઅમા પણ કમ્હુ છે -

જાચિત્યમેકમેન્નય શુભાતારાદિગેકુત ।

વિશાર્યતે શુભામ્રામ ઔચિત્યપગિચિત ॥

ભાશય--એક જગ્યાએ એમું ઔચિત્ય મુકા આ એક જગ્યાએ
મનના શુચિને અમુદ મુમે તોપણ આચિત્ય રહિન શુચિને સમુદ નાશ પામશે

સીમ્ન એકોથી અનિગે શ્રેષ્ઠ રીતે વર્તે તે હિતમ પુરૂષ કરવાય તેના
પુરો મ્હમાવ રીમ પેરોપકાર કરનારાણા અને પ્રિ વચન મોદવાવાળા હોય
છે તેમને અનુમરીને વર્તનાથી ॥ ૧૨ ચિત્ત દોષને સ્વભમા પશુ વિરવાળી
પ્રાપ્તિ થતી નથી અને તેથીજ એના પુરુષનું અનુકરણ કરી આચિત્ય મેળવવા
અને મેળવ્યા પછી તેની રક્ષા મરનામા તમર રહેતું એ શુદ્ધસ્થને રોજ્ય છે

ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રીનજ કહેવાય છે

જેનાથી સાગી મતિ અને મોક્ષ મળે તે ધર્મ કહેવાય જેથી વ્યવહારિક તથા પારમાર્થિક મર્મ પયોજનની મિદ્ધિ થાય તે અર્થ કહેવાય પોતાની કલ્પનાએ માની લીધેલા શુભ રસ મહિત સન હૃદિઓની તૃપ્તિ જેનાથી થાય તે કામ કહેવાય પરંપર હરકત । પરોએ એવી રીતે એ ત્રણેનુ મેર । કરતુ વળી એ ત્રિવર્તી આરાધના એક બીજીની અપેક્ષા રહે તેમ કરી, કારણ કે કાંઈ પુણ્ય ધર્મ આ અર્થને ઉપચાર કરી કેવળ મમમા લી । થાય છે તે । તે વનના હાથીને પોરે આપતિ પામે છે

ધર્મનુ ઉદ્ધારવન કરી જેમ મિત્ર હાથીને મારીને જો કે હાથીના મામ માગી ધણા હન તૃપ્તિ પામે છે પણ સાચ પોતે કરે છે તેથી કેવળ પાપનુ પાન થાય છે, તેમ કેવળ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરે તો તે દન્ય માન્ય લોક ભાગરે છે અને પોતે પાપનુ જ પાડે અને છે વાવવા માટે ગમેતુ ગી ખાઈ જનાર ખેડુ જેમ હુ ખી થાય છે તેમ આ મુખ્ય નમ્મ કપ ગીજ પ ન કૃત્ય કરી સુભાવનાર હુ ખી થાય છે, કારણ કે મર્મી મુષ્ટનુ ત્તર મલમા ઇષ પપુ મ્લયાજ વતુ ની જે પુરુષ પરલોક મળધિ સુખને વિરોધ ન થાગે તેમ આ લોકમા સુખ ભાગરે છે તે પુરુષ નિમ્ન સુખી થાય છે માટે ધર્મને બાર ન લાગે તેમ હુખિમા । પુરુષે અથ અને મમમા યત્ન કરે

જે મર્થ અને કામને હળી રૂપ રમ ધર્મ ઉપાસના કરે તેો યતિપ । અગીકાર કરતુ એજ ક વા કારી છે પણ પ્રાપ્તે રી મુદ્દામ કન્યો એ મુન નથી જે ધરવાસના રહેનો તેને અર્થ અને કામનુ આરાધ । કરતુ એ પગ અચકારી છે

કાંઈ પણ વિચાર કર્યા વિના લેપન થરે ના કન્યો અરચ કરે તે તાહા ત્વિક કહેવાય બાપ । । મે એકડું કરતુ દ્ર વ અન્યાય માર્ગે ઉઠાની જે તે સુલહર કહેવાય અને જે પુરુષ મેલકો તથા પોતાની પીડા કરી ધન એકડું કરે અને ધર્મ માર્ગમા અરચ ન કરે તે વર્ધકકલ્યાય તેમા તાહાત્વિક અને મુલહર એ જે પુરુષોને ઉત્તર કા । મા કલ્યાય નથી કારણ કે અર્થના નાસ્તથી ધર્મે અને કામનો નાસ્ત થાય છે અને રૂપણુ પુરુષે એકડું કરેલુ દન્ય પણ તેના પોતાના હીત માટે ઉપયોગમા આવતું નથી તે તો રાજ, અથવા કુટિમી, અથવા તો મોગના જ કારમા રહે છે માટે આ ત્રણ પ્રકારના પુરુષની પ્રકૃતિ

પોતાના કર્મની કોઈથી જાતિ નિવા વિગેરે શુભોએ નીચનાને પામેલા હીન લોકો સાથે વ્યવહાર ઓઠો કરવો. પણ ત ન નિરસ્કાર કરવો. નહિ કારણ કે તેઓ શુભોની હીનતાથી એવુ સમજે છે કે અમે તેવા પુણ્ય અગીકાર કરવા મમથ થી એમ વિચારી કોઈ ઉત્તમ પુરોહતુ અનુકરણ કરી પોતાને કૃતાય માનીને આનંદ પામે છે

વળી કોઈ પણ મનુષ્ય સામે અનિ પરિચયન કરવો કારણ કે અનિ પરિચયથી શુભવ ન પુરોહતો પણ માનાન્ત થાય છે વળી કહ્યું છે કે—

જાતિપરિચયાદવના મત્તિતિશિષ્ટેપિસ્તુતિપ્રાય ।
સ્થાવ પ્રયાગવાસી કુપેસ્નાનમદાકુદતે ॥

ભાવાય—અનિ પરિચય કરાથી થડ કરીને મારી વરતુ નિવ પણ તિગ્ધકાર થાય છે જેમ પ્રયાગ તીર્થમા રહવાવાળા પુ ૮ ને તીર્થતુ સ્તાન ડોડી ધ હમેલા કુરાના પછીની સ્નાન કરે છે

મારા આચારમા વતતુ અને કુરાચાથી કુર રહેતુ તે નર કહેવાય માત્ર અને ત્યાજ્ય વતુઓનો વિમાગથી નિવ કરવો તે જ્ઞાન કહેવાય છે

ઉપર કહેલા જ્ઞાનગો નતસ્થ મહાના અને તેવા પ્રકાર ૮, માનાઓ જ્ઞાન મદ કહેવાય એવા પુર માની મેવા કરી શિની સેવા કરવાથી નિગ્રિયા પ્રાપ્ત થાય અને સમર્થની સેવા કરવાથી આમાત્મ પ્રાપ્ત થાય અને મારા શુભ અને સારી ક્રિયા શુકત પુ મેની જે મારી મીન સેવા કર્યો તે નિશ્ચયથી તેઓ સદુપે મ વિગેરે ફલ આપે છે વળી શાસ્ત્રમા પણ કહ્યું છે કે—

ઉપદેશ શ્રુમાનિત્ય દક્ષાન ધર્મચારિણામ્ ।
સ્થાને વિનય દસ્યેતત્ સાધુસેવાફલમહત્ ॥

અર્થ—ધર્મીઓ પુરમા નો શુભ ઉપદેશ સાંભળવો તથા નિત્ય તેમતુ નવ કરતુ અને મોઝ્ય સ્થાને તેમનો વિનય કરવો એ મર્વ સત્ પુરોહતોની સેવા કરવાતુ મોટું ફલ છે

વળી પરસ્પર વિરોધ ન આવે તેમ મોહામોહિ જ થાયલા ધર્મ અર્થ અને કામ તેનો અગીકાર કરવો

૧મું અર્થ આં કામ એ નીનગ કહેવાય છે

જેનાથી માગી ગતિ અને મોક્ષ મળે તે '૧મું કહેવાય જેનાથી ન્યમહા રિક તથા પારમાર્થિક મર્મ પ્રયોજનની સિદ્ધિ થાય તે ૨મું કહેવાય પોતાની કલ્પનાને માં ની લીધેના શુભ રસ મલિન મર્મ હૃદિએની તૃપ્તિ જેનાથી થાય તે કામ કહેવાય પરમ્પર દર ત ન પહોંચે એની રીતે એ નહોતું મેવ । કરતું વળી એ ત્રિવર્ગી આરાધના એક બીજીની અગેક્ષા રહે તેમ જરૂરી કાગ્યુ કોષ્ટ પુરૂષ ધર્મ અને નિર્ધર્મો ઉપવાન કરી કલ્પન પ્રમથા લીન થાય છે તે તે વનના હાથીને પેઠે આપત્તિ પામે છે

વ । તુ કલ્પન ધન કરી જેમ મિલ પામીને માગીને તે કે રાધીના માસ માથી વણા ઉવ તૃપ્તિ પામે ઈ પણ પાપ પોને કરે એ તેથી કેવળ પાપનું પાન થાય ઈ, તમ કલ્પન દ્ર વ્ય ઉપાનુત્તરે તે ન દન્ય માન્ય લોક ભાગને છે અને પોતે પાપનું જ પાન બા છે નાના માટે ગળેવું ગી ખાઈ જનાર બેટું જેમ દુખી થાય છે તેમ આ નનુધ્વ ન મ રૂપ મીજ પાપ દૃષ્ટ કરી શુભાવનાર દુખી થાય છે, કારણ કે ના રમી પુરૂષનું ઉત્તર કાલમા નહ પણ પ્રનાશ થતું નથી જે પુરૂષ ખરેખર મ મધિ સુખો વિગેરે ન નાં તેમ આ લોકમા સુખ ભોગને છે તે પુરૂષ નિર્વ્યે સુખી થાય છે માટે ધર્મો બાદ ન નાગે તેમ સુદિમાન પુરૂષે મર્મ અને કામમા પાન કરવે।

જે નર્મ આં કામો હાપી ૩ ન ધર્મો ન કયામ ॥ મરે તેને પનિપ ૪ ન ગીકાર નતુ એ ન કાયા કારી હ પણ પ્રારે ગી નુદનામ મરવે એ મુખ નથી જે ધરવાસમા રહેતો તને મર્મ ને મામન આરાધન કરતું જે પાપ પ્રચકારી ૩

૧ । પણ વિચાર ન્યા વિ । ઉત્પન્ન થયેના કલ્પનો ખરચ કરે તે તાદા ત્વિક કહેવાય આપતા એ એકડું કરતું દન્ય નન્યાય માન ઉડાસા દે તે મુલહુન કહેવાય આં જે પુરૂષ સેવક તથા પોતાને પીડા કરી, ધન એકડું કરે અને ધર્મ માગમા ખરચ ન કરે તે કલ્પકહેવાય તેમા તાદાત્વિક અને મુલહુર એ બે પુરૂષો ઉત્તર કાલમા કલ્પા નથી કાગળ કે અર્થના નાશથી ધર્મ અને કામનો નાશજ થાય છે અને કૃપણ પુરૂષે એકડું કરેતું દન્ય પણ તેના પો તાના લીન માટે ઉપયોગમા આવતું ।થી તે તો રાગ, અથરા કુટિમી, અથરા તો ચોરના બ કારમા રહે છે માટે આ ત્રણ પ્રવરના પુરૂષની પ્રવૃત્તિ

ઢાડી દષ્ટ મતિમાન પુરમે અથ રૂડી રીતે રાખવો. જોણે પોતાની ઇદ્રિયો વશ નથી તેને અર્થ પ્રાપ્તિ નથી. વળી કામાસક્ત પુરમે મરેના ઉપાય સારા ન હોય કારણ કે એવા પુરખના ધન ધર્મ અને જરીર પરત્વ હોય છે જેને સ્ત્રી આત્મા અત્યંત આસક્તિ હોય એટલે વિરૂદ્ધ કામ પ્રવૃત્તિ કરનારાઓ શીઘ્ર નાશ પામે છે. માટે ધર્મ અને અર્થને બાંધ ન લાગે એવી રીતે કામમા પ્રવૃત્તિ કરવી એ પ્રમાણે વિચારી પરસ્પર વિરોધ ન લાગે તેવી રીતે ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરપાથની સેવા કરવી.

ધર્મ અર્થને કામ એ ત્રણપાથી કાંઈની બાધાનો મબલ થાય તો જે કામમા તેમનું સ્વરૂપ બતાવ્યું. ■ તે કામ પ્રમાણે જેને બાધ આવતો હોય તેની પહેલાંના પુરપાથનું રક્ષણ કરવું. જ્યારે કામ પુરપાથને બાધ લાગતો હોય ત્યારે ધર્મ અને અર્થનું રક્ષણ કરવું. કારણ કે તે બે વિના કામ સટેલાઈથી ભોગવાતો નથી. કામ અને અર્થની બાધા થાય તો ધર્મનીજ રક્ષા કરવી કારણ કે તે બેનું મૂલ્ય ધર્મ છે. વળી કહ્યું છે કે—

ધર્મશ્ચેન્નાવસીદેત કપાલેનાપિ જીવતિ ।

બાહ્યોસ્મીત્યગતય ધર્મચિત્તાહિસાધય ॥

બાવાર્થ—જીવ આંગીને પોતાનું પોતેનું કરનાર માણુમ પણ જો ધર્મ મહિત હોય તો તે સીકામ નહિ, કારણ કે તે એમજ સમજે છે કે હું ધનનાન છું, મારે શા માટે હુબી મવું જોઈએ. માણુ પુરપોતે ધર્મ એજ વન છે.

બુદ્ધિમાન પુરખએ સન કાર્યના આરબમા દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને બાવ સહિત પોતાના બળ તથા અબળનો એટલે સામર્થ્ય અને અસામર્થ્યનો વિચાર કરવો. કારણ કે પોતાના બળથી વિરૂદ્ધ આરબ કરનારને ક્ષય સપત્તિજ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે ઉત્તમ પુરખએ પોતાની રક્તિનો નિચાર કરીને રેક આરબ કરવા વળી કહ્યું છે—

ક કાલ કાનિમિત્રાણિકોદેશ કૌવ્યયાગમૌ ।

કચ્છાદ કામશક્તિરિતિ ચિન્ત્ય મદુર્મદુ ॥

કાલ કેવો છે? મારા મિત્રો કોણ છે? દેશ કેવો છે? ખરમ અને આવક કેવા છે? હું કોણ છું? મારી સક્તિ કેટલી છે? એ બધી વાતનો વાર વાર વિચાર કરવો.

વળી ધર્મ અર્થ અને કામની ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ રૂપ અનુભવમા પ્રયત્ન કરવો. અનુભવ રહિત પ્રયોજનથી, નિધ્યાત્મીની પડે તેમ પણ જાગૃત પામતા નથી માત્ર હીનતા પામે છે.

જે કાળમા જે વસ્તુ હોય અને જે વસ્તુ ઉપાદેય હોય તેનો અત્યંત નિપુણ્ય બુદ્ધિએ તીચાર કરી હાનોપદાન કરવું, કારણ કે બુદ્ધિની નિપુણતાથી સર્વ લક્ષ્મી પામ થાય છે. વળી શાસ્ત્રમા પણ કહ્યું છે કે -

ય * કાકિણીમવ્યવચમપન્નામન્વેપતે નિષ્કસદ્ગતુલ્યાસ્ ।
કાલેન કૌટિલ્યપિ મુક્તહસ્તસ્તસ્યાનુષ્ઠ મજ્જહાતિલક્ષ્મી ॥

ભાવાર્થ—જે પુરુષ કુમાર્ગમા પડેલા પા પૈસાને પણ હમ્મર સોના મોહોડ તુલ્ય ગણે છે તે પુરુષ રહને રહતે કોઈ દ્રવ્ય વાપરવા સમર્થ થાય છે, કારણ કે લક્ષ્મી તેનો સબધ મુકી શકતી નથી. જે દ્રવ્ય સમય કરી દાન પૂર્યમા ખરચે છે તેને જોઈ જવ લક્ષ્મી મળે છે.

સુદર ત્તી સાથે જુવાન કિતરે આરભેન ગીત સામળવાના ઉદાહરણથી હમેશા ધર્મ શ્રવણ કરવું કારણ કે ધર્મમા હમેશા સુવચનોજ હોય છે અને તેથી અગણિત શુભો થાય છે. કહ્યું છે કે,-

ફાન્તમુપોજ્જાતિ ચેદ તત્ત નિર્વાતિયુધ્યતેમૂદમ્ ।
સ્થિરતામેતિ વ્યાકુલમુપયુક્તસુમાપિતચેત ॥

ભાવાર્થ—ઉપયોગી પુરુષનું સુચયન જ્ઞાનિ પામેના પુરુષના ચિત્તના ખેંચેને દુર કરે છે તાપ પામેનાના ચિત્તને શાંત કરે છે. મોહ પામેલાના ચિત્તમા પ્રતિભાષ કરે છે તથા આકુળ ચિત્તનાજાને સ્થિર કરે છે. ઇત્યાદિ અગણિત ફાયદાઓ સુવચનથી થાય છે અને તેવા સુચયન શાસ્ત્રોમાજ હોય છે. માટે હમેશાશાસ્ત્ર શ્રવણ કરવું.

સર્વનુ કાર્યમા પ્રવર્તતા બુદ્ધિમાન પુરુષોએ અભિનિવેશ ન કરવો. ખીજનો પરાભન કરવા માટે અનીતિનુ કાર્ય કરવું તે અભિનિવેશ કહે વાય, અને તે અભિનિવેશ નીચ પુરુષનું લક્ષણ છે, કારણ કે નીચે માર્ગનું

* રુપકસ્ય અશીતમોમાગ્ ।

ઉદન ધન કરી અનીતિના કૃત્ય કરવા એ નીચ પુરુષોનું લક્ષણ છે વિદ્વાન
મોડે પણ કહે છે ૩ -

દર્પ ધમયતિ નિચાદિષ્ફલનયવિગુણદુષ્કારસ્યૈ ।
ઘાતો ચિલોમતરૈર્વ્યસનિમિરાયાસ્યતેમાસ્યૈ ॥

ભાવાર્થ—જેમ વ્યવનિ (કમભાગ્ય) માનનાઓ પાણીના પ્રવાહ સમુપ
શાથી પોતાના આત્માને ફેંકી પ્રવાસ આપે છે તેમ નીચ પુરુષ પણ મમર
ખાંથી, ફેલારદિન અન્યાય યુક્ત અને ધણાજ મુરકેલ કામોનો આરબ કરી
પોતાના આત્માને દુઃખ દે છે

કહાપણ, સુખનતા, ઉદારતા, સ્થિરતા, પ્રિયભાષણ કદાચ પોતાને
તથા પરને ક્ષાપતા કારક આત્મધર્મમા પક્ષપાત રાખવો તેની પ્રશ્ન સા કરવી
બહુ માન કરવું, સહાય કરવી, નીમેરે સાધનોથી જેમ ગુણનો બાધ ન
થાય, તેમ પ્રવૃત્તિ કરી કારણ કે ગુણનો પક્ષપાત કરનારા પુરુષો બહુ
માનકારા પ્રાપ્ત કરે પુણ્યાનુબધી પુણ્યના વિનાશના સામથ્યથી આનોક
તથા પરમેશ્વરમા ગરદ નનુના ચદ્વના કિરણ સરખો ॥૨ ગુણનો સમુદ
નિયમથી ખામે છે કારણ કે ગુણનું બહુ માન કરવાનો અભિપ્રાય ચિતા
મણી રત્ન કરતા પણ અધિક સમ્પત્તિવાળો ગણવામા આવે છે કેમકે ચિના
મણી રત્ન નો ફક્ત આસેકમાજ સુખ આપે છે અને ગુણનું બહુમાન
કરનાનો અભિપ્રાય અનુક્રમે મેક્ષ સુખ આપનાર છે માટે ગુણનું બહુમાન
કરવું એ શુદ્ધરથો ધર્મ છે

હિહ અપોહ અભિનિવેશ શુશ્રુષા, અનય, અહમ નારણ
અને વિજ્ઞાન આ આઠ યુદ્ધિના ગુણ ઉપાર્જન કરવા

૧ જાણેના પદ્યનો આધાર લખને તે પ્રકારનો 'વીજ પદ્ય'મા
બ્રામિ જાને તકે કરવો તેનું નામ હિહ કહેવાય, એટલે જેમ ધરને વિરો
ધુમાડો જોવાથી જ્યાં ધુમાડો હોય ત્યાં અગ્નિ હાય એવો નિશ્ચય થાય,
પછી પવનમા ધુમાડો જોઈ ત્યાં અગ્નિ હશે એવો વિનંક થાય તેમ ધર્મ
સબધિ કાર્યમા પણ કોઈ જીવની દિસા કરવાથી પાપ લાગે છે એવો
પ્રથમથી નિશ્ચય કરેલો હોય તો પછી કોઈ જીવને દુઃખ દષ્ટએ તો પાપ
લાગે એવો વિનંક થાય તેનું નામ હિહ કહેવાય ઉક્તિ યુક્તી એ કરીને

વિરૂદ્ધ હિંસાદિક અર્થથી, દોષની સંભાવનાએ, નિવૃત્તિ પામતી તેનું નામ અપોહ કહેવાય, અથવા ઉહ એટલે સામાન્ય જ્ઞાન, અને અપોહ એટલે વિશેષ જ્ઞાન તત્વ પ્રવેશ એટલે અભિનિવેગ સંભળવાની ઇચ્છા શુશ્રુષા, સાંભળવું તે શ્રવણ, સાંભળેલા અર્થનો અંગીકાર કરવો તે મહુષ્ય અંગીકાર કરેલ અર્થને સ્મૃતિમાં રાખવો તે ધારણા મેહ સદેહ અને વિપરિતતા રહિત જ્ઞાનનું નાન વિજ્ઞાન કહેવાય આ પ્રકારે જોણે બુદ્ધિનો ઉત્કર્ષ મેળવ્યો હોય તે કાઈ જગ્યાએ સ્થાવરના ન પામે કહ્યું છે કે -

જીયતિશતશ પ્રાક્ષા પ્રજ્ઞાવાવિત્તસશ્ચયે ।

નહિ પ્રજ્ઞાસ્યેકધ્વિદિત્તે સત્યપિજીવતિ ॥

બાવાર્થ—મકડો ડાહ્યા પુરૂષો ધનનો નાશ થાય તોપણ બુદ્ધિથી જીવે છે પણ બુદ્ધિનો નાશ થયે વનવાનું જીવી શકતો નથી, માટે વનવાનું કરતાં બુદ્ધિવાનું વધારે ઉત્તમ છે

આ પ્રમાણે ઉપર બતાવેના બાવાર્થો જે પુણ્યવાનું જીવ રહી ગીતે ગૃહસ્થ ધર્મ પાલનને તે આયોગ તથા પરતોકમાં સુખ મેળવરો વળી તે પ્રકારની પ્રવૃત્તિ પુણ્યાનુબધિ પુણ્યાના બધથી અનિષ્ઠ છે એટલે ઉત્તમ પુરૂષોએ વખાણવા યોગ્ય છે, માટે આ પ્રકારના ધર્મમાં ગૃહસ્થોએ ઉદ્યમ કરવો યોગ્ય છે

દુર્લભ એવો આ મનુષ્ય જન્મ પામીને આત્માનું હિત કરવું એજ સાધ્ય છે, કારણ કે અકાલ મૃત્યુ આ દુનિયામાં અચાનક વસ્તુ માનતે હતી ન હતી કરી નાખે છે આ પ્રકારની દુનિયાની સ્થિતિ છે ત્યારે પરિણામમાં હું ખ આપનારી સપત્તિમાં આત્મક ઓડી આત્માર્થી પુરૂષોએ ઉચ્ચ પ્રકારે ધર્મ મેવન કરવું

પ્રકરણ બીજું

ગૃહસ્થને ઉપદેશ

પ્રાય સદ્ધર્મગીજ્ઞાનિ ગૃહિત્રેયવિધેષ્વલ્લભ્ !,
રોહન્તિ વિધિનોક્તાનિ યથાવીજ્ઞાનિસત્કિતો ॥

ભાવાર્થ-જેમ સારી પૃત્તિમા વિધિ પૂર્વક વાવેલા બીજ ઉગે છે તેમ
ગૃહસ્થને વિને પણ વિધિ સહિત વાવેલા સદ્ધર્મના બીજ બુધ્ધા ઉગે છે

ધણ કરીને સદ્ધર્મના બીજ રૂપ સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન અને
સમ્યક્ ચરિત્ર સહિત, કારણે નીચે પ્રમાણે છે -

દુ પ્રિતેષુ દયાત્યન્તમદ્વપોગુણવત્સુચ ।
ઔચિત્યાસેવન ચૈવ સર્વથૈવાવિશેષત ॥

ભાવાર્થ-દુ પ્રિ પ્રાણીઓ ઉપર અત્યંત દયા કરી, અને શુભવાનું ઉપર
દેય ન રાખવો અને સર જગ્યાએ બેઠા રહિતપણે રોગમનુ આસેવન કરવું

ધર્મના બીજો પોતાના કુળ કથથી આદરના બારે ૯ અને નિદા રહિત
અને માન મહિત અનુષ્ઠાના શુભપાત ગૃહસ્થોર્મા પોતાના દેવતા સત્ય
કારણપણે ઉગે છે વળી કશું છે કે -

વપન ધર્મગીજ્ઞસ્ય સત્પ્રણીસાદિતદ્વતમ્ ।
તાચિ તાયઙ્કુકુરાદિસ્વાત્ ફલસિદ્ધિસ્તુનિર્વૃત્તિ ॥

ભાવાર્થ-સત્યુરગાની પ્રશસા કરવી વીજેરે ક્રિયા ધર્મના બીજ વાવના
રૂપ છે અને તે ધર્મની ચિંતા કરવી તે અકુશ નિજેરે છે અને મોક્ષ, ધર્મની
ફલ સિદ્ધિ છે

ચિ તાસચ્છત્યનુષ્ઠાન દેયમાનુષસંપદ
ક્રમેણાકુકુરુ

ભાવાર્થ-વળી ધર્મની ચિતા અકુશલ છે, ધર્મનું ધવલ કરવું તે ઝગા સમાન છે ધર્મનું અનુદાન નાશ સમાન છે અને દેવતા મનુષ્યની સપત્તિ ૩૫ છે

જેમ બીજા વાન્યા પછી અકુશલ પુટે પછી ઝગા થાય તેમ ધર્મ અહીં પણ જાણવું મર દેની પ્રમુખને વિષે અન્યથા આવ થાય તો તેમાં વિરોધ નથી કારણ તેમનું અન્યથા પરિપક્વ થયેલું હતું

જેમ જ્યાર જુમિમાં વાવેના બીજનો નાશ થાય છે અથવા તો અકુશલ થઈ સૂકાઈ જાય છે તેમ અનાન ખાર યુક્ત હત્ય જુમિમાં વાવેલા સદ્ધર્મના બીજનો નાશ થાય છે અથવા તો અકુશલ પુગી નિષ્ફળ થાય છે જેમ પડિત પુરુષો કહે છે, કારણ કે અરોગ્યતાથી મુર્ખ પુરુષ થોડું પણ સાર કાર્ય કરવા સમર્થ નથી થયો, ત્યાર ધર્મ સળધિ, મોક્ષને ઉપયોગી કાર્ય કેમ કરી શકશે ? દિનકર અને દુ ખન્ધ વસ્તુઓના તક્ષવન સમજવામાં અકુશલ પુરુષ નિર્માહાદિ અનુદાનપણ મારી ગયે નથી સાધી શકે કારણ કે તે ત્રેક વિષયમાં આજ છે જે મર્મન માત્રનું ધારણ કરવા અસમર્થ હોય છે તે મેરુ પર્વતનું ધારણ કેમ કરી શકે અર્થાત્ નજ કરી શકે માટે જે માણસ જોટનું ધારના સમર્થ હોય તેને ન પ્રકારનો બોલ કરવો જોઈએ

પ્રથમ જે પુરુષો દેશના કરવા માટે તેની પ્રકૃતિ જાણી જોઈએ એટલે તે પુરુષ શુભવાનું મોક્ષની મોખતમાં રહવા જુગી છે કે નહિ તો જો જાણવું જોઈએ વળી તે પુરુષ કયા દેવમાં ભક્તિ તથા રાગનાગો છે તે પણ ઉપદેશકે પ્રથમથી જાણવું જોઈએ, કારણ કે જેની પ્રકૃતિ પહેલાથી જાણેલી હોય તેને ઠેકાણીથી ઉપદેશ કરવો તે સમજાઈ શકે અને જેના દેવ જાણેના હોય તેના દેવના વચનમાં ચો વિરોધ આવે છે તે તેને સમજાવી ધર્માર્થ વકત્રા શ્રી જીવરાજના વચન ૩૫ સમ્યક્ત્વના બીજ તેનામાં સદેનાથી રોગી થકાય તેને આનેલા કુદેવના દુપણે બતાવ્યા શીવાય તેની મદ્દમાં ફરફાર થવા સંભવ નથી

વળી દેશ્ય પુરુષોને આતેક તથા પરતેક સળધિ સામા વ ગુણોની પ્રશસા સંભળાવની જેમ કે —

પ્રદાન પ્રચ્છન્ન ગૃહમુપગતે મન્નમવિધિ ।

પ્રિયવૃત્તમ મૌન સદ્મિકથન ચાપ્યુપકૃતે ॥

અનુત્સેકોલશ્ચ્યા નિરમિભવસારા પરત્થા ।
 મૃતે ચાસતોપ કથમનમિજાતે નિવમતિ ॥

ભાવાર્થ—સત્યાગ્રહને દાન આપવું તે છાતું આપવું પણ મોક પ્રથમ કરે તેટલા માટે આપવું નહિ વળી કોઈ મત્પુરુષ પોતાને ધરે આને તો અહો માર મોહુ ભાગ્ય એમ ધારી તેની મરજી સપાદન કરવા બીજા બધા કામ પડના મુકી તેની યોગ્યતા પ્રમાણે આગતાસ્વામનામા તત્પર થવું વળી કોઈના ઉપર ઉપકાર મરી કુલાઈ જવું નહિ કારણ કે કરેનું ઉપકારનું કામ કદી બતાવવું એ હનકા માણસની પ્રકૃતિ છે એટલે પોને પોતાને મોટે પોતાના વખાણ કર્યા એ હનકા માણસનું કામ છે અને કોઈએ પોતાના ઉપર ઉપકાર ક્યો હોય તો તે સખા સમક્ષ કહી બતાવવો, કારણ કે તેમ કરવાથી ઉપકાર કરનારનો વિનય સચવાય છે અને તેની પ્રાપ્તિ પણ સંપન્ન થાય છે સદ્ગુણો ગવ ન કરવો કારણ કે તે ચપળા છે, આજ છે બને કાલ નથી જેથી કોઈનો પરાભવ થાય એવી પારખી વાત કરીજ નહિ વળી શાસ્ત્ર બધુવામા અને સામળવામા કોઈ દીનસે સતોષ ન પામવો આ ગુણો જનવત પુરુષ સીવાય બીજામા ને કયાથી રહે ? અર્થાત્ જનવત પુરુષમાજ રહે

વળી તેવા પુરુષાની સમક્ષ જેમ નિરોધ ન આવે તેવી રીતે સાધારણ ગુણોથી અધિક ગુણનું પણ વ્યાખ્યાન કરવું જેમ કે -

ધૈત્યાનિ પધિત્રાણિ સર્વેવા ધર્મચારિણા ।
 મદિસા સત્યમસ્તેય ત્યાગોમેધુનવજનમ્ ॥

ભાવાર્થ—હિ સા ન કરી, મત્ય ખોલવું ચોરી ન કરી દાન કરવું બને મૈથુન ન સેવવું એ પાપ વાના દરેક ધર્મી પુરુષોએ પાલવા પોચા છે

નિરોધ સમજાવતા છતાં પણ જે જ્ઞાના ને જ્ઞાન ન થય તો તેની નિદા ન કરી 'કે અહો તુ મદ ગુહિવાજો છે આટલું આટલું સમજાવતા બીજાકુલ મમજતો નથી' એ પ્રકારે શ્રેતાનો તિરસ્કાર કરવો નહિ કારણ કે જેમ કરવાથી કોઈ શ્રેતાને મનમા સમજવાની ઘણી છન્દા દોષ તોપણ તે દુરભય છે કારણ કે ઉપદેશકના ઉપકારથી ને જેમ સમજે છે કે હવે હું સમજવાલાયક નથી માટે તેમની નિદા નહી કરતા તેમને પહેલા ધર્મશાસ્ત્ર સામળવાની છન્દા વધે એવી રીતના વાક્યોથી સમજાવવા કારણ કે તેમને

ધર્મશાસ્ત્ર સામળવાની ઇચ્છા થયા વિના તેમની પાસે ધર્મશાસ્ત્ર વાચવાથી
 ઠપટો અન્યથા સંભવ છે વળી શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે જે પુરુષ
 સામળનારની ઇચ્છા વગર તેની પામે બોલે છે તે પિશાચકી કે વાતુકી કહેવાય
 છે એટલે જેમ આત્મા શરીરમાં પિશાચ પ્રવેશ કર્યો હોય અને તે ગમે તેમ
 બોલે પણ તેનું બોલવું નિષ્ફળ છે તેમ સામળનારની ગરબવિના ભોનનારનો
 ઉપદેશ નીષ્ફળ થાય છે અને જેમ આત્મા સન્નિપાત વિગેરે વાયુના કોષ
 પ્રકારના રોગથી બેઠવા થાય છે અને તેનું બોલવું નિષ્ફળ થાય છે તેમ જે
 પુરુષ સામળવા નહિ ઇચ્છનારની પાસે બોલે છે તેપણ ફેકડનો પ્રયાસ કરે છે
 માટે પહેલા શાસ્ત્ર સામળવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરી અને પછી બોધ કરવાની
 શરૂઆત કરવી એવો નિયમ છે કે જેમ સન્નિપાત વિગેરે રોગવાળા
 પુરુષને વાર વાર ફરિયાતા વીગેરેના વર્ણનો ઉપચાર કરીએ છીએ તેમ
 સામળનારને જ્યાંસુધી બોધ ન થાય ત્યાં સુધી ઇત્યાદિ વાર વાર સમજાવ્યા કરી

વળી એકવાર અથવા વાર વાર બોધ કરવાથી જ્યારે શ્રોતાને બોધ થાય
 ત્યારે “ ભારે કર્મી છવોને આ પ્રકારનો સુખ બોધ નથી પણ હળવા કર્મી
 છવોનેજ થાય છે ” એ પ્રમાણે શ્રોતાની પ્રથ સા કરવી

વળી શ્રોતા પુરુષો પામે આગમનું બહુમાન કરાવી તેમને આગમમાં
 પ્રવેશ પ્રાપ્તવે. આગમનું બહુમાન ઉત્પન્ન કરવા નિમે શાસ્ત્રમાં નીચે
 પ્રમાણે કહેતું છે કે —

પરલોકવિદ્યા શાસ્ત્રાત્ પ્રાયોનાન્યદપેક્ષતે ।

આસન્નમયો મતિમાન્ શ્રદ્ધાધનસમન્વિત ॥

બાવાર્ય—આસન્ન બન્ય બુદ્ધિમાં અને વદાર્થ ધનવાન પુરુષ પદ્ધતિ
 સંબધિ કાર્યમાં શાસ્ત્ર ટિપાચ ધણ કરી બીજા કશા ઉપર આધાર રાખતો
 નથી એવે શાસ્ત્ર પ્રમાણે પરલોક સંબધિ કાર્ય કરે છે વળી કહ્યું છે કે —

ઉપદેશવિનાપ્યર્થ કામૌપ્રતિ પટુર્જન

ધમસ્તુ નવિનાશાસ્ત્રાદિતિ તત્રાદરોહિત ॥

બાવાર્ય—તોડો અથ અને કામ ઉપદેશ વિના પણ ચતુરાષ્ટ્રી સાધે છે
 પણ ધર્મ, શાસ્ત્ર વિના સધાનેજ નથી, માટે શાસ્ત્રમાં આદર કરવો એ હિતકારી
 છે વળી અર્થાત્કિ, અનર્થનાહેતુ છે એમ પણ અનેક શાસ્ત્રોમાં કહેતું છે

માટે હમેશા શાસ્ત્રમાં ચલ કરવાવાળા ધર્મી પુરોહિત વખાણના લાભક છે, કારણ કે આ લોકમાં મોહરૂપ અધિકાર સર્વત્ર વ્યાપી રહેતો છે તેથી સાડ શુદ્ધ જોઈ શકાતો નથી તેમાં શાસ્ત્ર રૂપ પ્રેમશક્તિ જે આશ્રયન કરે છે તે સવ જોઈ રહે છે વળી હજી છે કે

વાપામયોપધ શાસ્ત્ર શાસ્ત્રં પુણ્યનિવન્ધનમ્ ।
અથુ સર્વશ્રમં શાસ્ત્ર શાસ્ત્રં સર્વાર્થ સાધનમ્ ॥

ભાવાર્થ—વાપરૂપ રોગતુ આપના શાસ્ત્ર છે પુણ્યતુ નિવંધન પણ શાસ્ત્ર છે વળી શાસ્ત્ર સર્વ જગ્યાએ ગતી કરતું નેત્ર ॥ એટલે શાસ્ત્રરૂપ નેત્રે સર્વ વસ્તુઓ દેખાય છે માટે સર્વ અયત્ન સાધન શાસ્ત્રજ છે -

નયસ્યમાચિરેતસ્મિસ્તસ્યધર્મ ક્રિયાપિદિ ।
અન્ધમેષ્ય ક્રિયાતુલ્યા કર્મદોષાદસન્કલા ॥

અર્થ—જેને શાસ્ત્રમાં ભક્તિ નથી તેની ધર્મ ક્રિયાઓ પણ આધળાએ દેખવા મોઝા ક્રિયારૂપ છે અને કર્મ દોષથી અસત્ કરવાળી છે એટલે અદ્વિતિરૂપ હલ આપતી નથી

ય શ્રાદ્ધ મન્યતેમાન્યા નહકારવિવર્જિત ।
શુભરાગી મહાભાગસ્તસ્ય ધમક્રિયાપરા ॥

ભાવાર્થ—અહકાર રહિત શુભીકરને ઉપર પ્રેમ રાખનારો મોટી શક્તિ વાળો શ્રાવક માં ૫ પુરોહિતે માન આપે છે અને તેવા શ્રાવકની ધર્મ ક્રિયા ઉત્કૃષ્ટ ગણાયી

વળી જેને શાસ્ત્રમાં અનાદર છે તે પુરુષ ગમે તેવા શુશ્રુ યુક્ત હોય તો પણ તે ઉચ્ચ પુરુષ છે એમ માનનારો આવે છે, વળી તીવ્ર કર મહારાજા એ પણ શાસ્ત્ર ભક્તિને મોક્ષની ઉત્તમ દૂતિ કહેતી છે એટલે મુક્તિરૂપ સ્ત્રી પમાડવાને ઉત્તમ દૂતિરૂપ કહેલી છે માટે આ જગ્યાએ મુક્તિ રાખિતા સામીપ્યથી શાસ્ત્રની ભક્તિને દૂતી કહેતા એ ચાલે છે

ધર્મ કથા કહેતી વખતે 'બ વ પ્રાણીઓને મોકળી મુકાવી તત્ત્વ તરફ જોતીએ તે આદેષજી કથા કહેવાય' તેવી કથાઓ કહેતી આદેષજી કથા ચાર પ્રકારની છે

૧ ભોગ્ય કરવો, સ્નાન ન કરવું દત્તાત્રિ સાધુ ની ક્રિયાઓ આચાર કહેવાય છે

૨ પ્રાપ્ત થયેલા દોષનું નિવારણ કરવા માટે પ્રાપ્તિ થયેલ લેખ તો વ્યવહાર કહેવાય છે

૩ ચમયવાળા પુરુષને મનુષ્ય વચનોથી જ્ઞાન કરાવવું તે પ્રજ્ઞાસિ કહેવાય છે

૪ અને ચોતાની અપેક્ષાએ સુદૃઢ છવાઈ આવ કરેલાને દુષ્ટિવાદ કહેવાય છે

વળી જ્ઞાનાચાર, કર્મનાચાર ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વિદ્યાચાર એ પાંચ આચારનું વર્ણન આવકાએ આવક પાસે કરવું જોઈએ તેમા જ્ઞાનાચારના આઠ પ્રકાર છે

૧ જે વખતે જે શ્રુત બધુવાનું ફરમાવેનું હોય તેજ વખતે ને શ્રુત બધુવું ને કાળ જોમ કાળને વિશે કંઈની એતી વીગેરેનું ફળ જરાગર થાય છે તેમ બધુવામા પણ જાણુ

૨ વળી બધુનાર પુરોષોએ શુર આવે ત્યારે સન્નિધિ ઉભા થવું શુરના ચરણ ધોવા વિગેરે નિનય કરવો કારણ કે અવિનયથી બણેલી વિદ્યા નિષ્ફળ થાય છે એ વાત નિ સસય છે

૩ બધુવામા તત્પર થયેલા પુરો શુરનું જહુમાન કરવું અતમા થયેલા ભાર ના પ્રતિબંધને ઓટલે અત્યંત હ્રસ્વગત રેખને જહુમાનડહે છે *

૪ બધુવાની ઇચ્છા કરનાર આવકે ઉપધાના પલ્લુ કરવું જોઈએ જે તપથી જુનને પુષ્ટી થાય તે ઉપધાના કહેવાય તેના ઉપધાનપૂર્વક અન્યથા કરવું જોઈએ કારણ કે તપપૂર્વક ગ્રહણ કરેના શ્રુત સફળ થાય છે

* અહિ નિનય અને જહુમાન ની ચોખ્ખી થઈ શકે છે

૧ એક પુરુષને વિનય છે પણ જહુ માન નથી

૨ બીજાને જહુ માન છે પણ વિનય નથી

૩ ત્રીજાને વિનય અને જહુ માન બન્ને છે

૪ ચોથાને જ ને નથી ના ચાર ભાગમા બીજા અને ત્રીજા ના ના આદરવા થાય છે તેમા ત્રીજા કનૂષ્ઠ છે, ગરણ કે તેમા મનમા શુર ઉપર ઘણી પ્રીતિ છે

† એક બંધની ક્રિયા તથા તપ સાથે અન્યથા

૫ બધી રહ્યા પડી પોતાનો ગુરુ છુપાવે તો નિન્હન કહેવાય તે પણ ન કરવું જોઈએ કારણ કે એમ કરવાથી ચિત્તની મલીનતા પ્રાપ્ત થાય છે

૬-૭-૮ વળી ક્રુત ગૃહણ કરવા પ્રતિજ્ઞા અને તેના ફળની ઇચ્છા રાખનાર પુરુષે વ્યજનભેદ આર્યભેદ નથા ધનને પ્રકારનો ભેદ ન કરવો

૧ વ્યજનભેદ—એને અમુક વાડના અક્ષરો ફેરવીને તમ અથવા બીજા અક્ષરો ગોઠવી નવું વાક્ય બનાવવું—જેમ કે— ઘમ્મો મગલમુક્ષિદ્ધ એની જગ્યાએ પુષ્પો કલ્પાણમુક્ષાસ એમ રહેવું એ બધુનારને યોગ્ય નથી

૨ આર્ય ભેદ—પ્રસિદ્ધ અથ હોડી ફાળીને અર્થ કરવો તે જેમ કે— ભારતીકિયાવૈતિ લોગસિ વિષ્વશમસતિ એ પાઠનો અર્થ થાપ દિ સોકમા જોટલા શ્વ મનુષ્ય અમયત હેય તેમથી કેમ્માએક સોકો છકારના શ્વેને ઉપનાય કરે છે એવો અર્થ— પ્રસિદ્ધ છે તો પણ કોઈ નીચે પ્રમાણુ અર્થ કરે કે—અવતી દેશમા પાણી કાઢવાના દોરડાવાળો ચોક કુવા ઉપર ઉપનાય ઉપજાવે છે એવો અર્થ ન કરવો જોઈએ

૩ વ્યજન અને આર્ય—જાનુ હોડો ખોલવો અને અર્થ જુદો કરવો જેમ-ઘમા મગલમુદ્ધ અહિંસા પર્યતમસ્તકે આ જગ્યાએ વ્યજનના ભેદ કરવાથી અથતો પણ થાય છે માટે એમ કરવું ધર્મિત મળી કારણ કે અથતો બે ધવાથી ક્રિયાનો બે થાય છે અને ક્રિયાનો બે ધવાથી મોક્ષનો અભાવ થાય છે અને મોક્ષનો અભાવ મનાથી દિક્ષા નિરથક થાય છે

ઈર્ષ્યાના ચારના પણ આઠ પ્રકાર છે

૧ શકાન્તિપણ —

શકા બે પ્રકારની છે— ૧ દેશશકા અને ૨ સર્વ શકા.

શ્વ સમાન જીવો બન્યા શ્વ અને ગીજો અમન્ય શ્વ કેમ હોઈ શકે' એવી શકા દેશશકા કહેવાય છે 'આ સમજા સિદ્ધાન્ત પ્રાપ્ત બાષર્માં લખેલા છે માટે કલ્પિત હશે' એવી શકા કરી તે સર્વ શકા કહેવાય પણ આ જગ્યાએ આવો વિચાર ન કરે કે—પાંચો હેતુ માલ જી અને અહિં ગાલ છે આપણા જેવા જાત્રીયની આપેક્ષાએ બંધવ વિગેરે અહિં ગાલ છે કારણ કે તેના હેતુઓ પ્રકૃષ્ટ (કેવળ) જાનને મોત્યર છે અને

રાત્ર બધારણુ પ્રાકૃત ભાષામાં છે તે બાલ શ્રવેને સહેવાઈથી સમજવા તથા ઉચ્ચારણુ કરવા માટે છે શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે —

રાત્રસીમવસૂર્ણા નૃણા ચારિત્રકાક્ષિણા ।
અનુગ્રહાર્યે તત્ત્વજ્ઞે સિદ્ધાન્ત પ્રાકૃત કૃત ॥

અર્થ—ચંદ્રિનની ઇચ્છા કરનાર બાલ સ્ત્રી મન અને મુખ માણસના અનુગ્રહ માટે તત્ત્વ જાણનારા પુરુષોએ સિદ્ધાન્ત પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલું છે

૧મી આ વાત કલ્પના ગોચર પણ નથી કારણ કે પ્રત્યક્ષ અનુમાન અને આગમ વિગેરે પ્રમાણથી તેને બાર આવનો નથી તેથી અરિહતના શામ નને પામેનો જે શ્રવ મકા રહિત હોય તે દર્શનાચાર કહેવાય આ વાક્યથી દર્શન અને દર્શનીમાં બે નથી એમ કહેવાયુ, અને તે વચન યોગ્ય છે કારણ કે જે દર્શન અને દર્શનીને તત્ત્વ જ્ઞાન માનીએ તો ફત્તનો અભાવ થાય અને ફત્તનો અભાવ થવાથી મોક્ષનો અભાવ થાય, આ પ્રકારે બીજે ઠેકાણે પણ બાનના કરવી

૨ કાક્ષા નિહિતતણુ—તે બે પ્રકારનું છે

૧ દેશ કાક્ષા—૨—મર્વથી કાક્ષા

નિગબર નીગેરે દર્શનો માના કોષ એક દર્શનની કાના કરે તે દેશકાક્ષા કહેવાય. એટલે કોષ મતને સારો જાણી તેનો અગીકાર કરવાની ઇચ્છા કરી તે દેશ આકાશ કહેવાય અને સર્વ મનો સારા જાણી તે મવને ગ્રહણ કરવાની કાક્ષા રાખી તે સર્વકાક્ષા કહેવાય તે દેશ આ કાના અને સર્વ આ કાક્ષાઓ પુરુષ અન્ય મનોમાં આનતી ઇલાશ શરતી વિરાધના અને ઉત્સુત્ર પ્રરપ્તિ નિચારી ચક્રતો નથી આ પ્રકારે દેશ આ કાક્ષા અને સર્વ આ કાક્ષા રહિત હોય તે દર્શનાચાર કહેવાય

૩ આ જન દર્શન જો કે સાદ છે તેપણુ એમાં પ્રગતિ કરવાથી મને ક્ષણ થશે કે નહિ ? કારણ કે ખેતી કરનારને પણ ફત્ત પી ખાતરી નથી તેમ મને તો નહીં થાય ? એવી રીતના માહા વિચારથી રહીત થઈ જે વસ્તુ પામવા યોગ્ય છે તે એથી મળશેજ એવો, નિશ્ચય થાય તેને નિર્વિચિત્તિસપણુ કહેવાય અથવા સાધુના મનમનીન માત્ર વસ્તુ નીગેર દેખી તેમની નિદા ન કરે તે નિર્વિદ્યુગમ્સ કહેવાય. ;

૪ અનાન કષ્ટ કરનારતુ તપ વિધા અને અનિશ્ચય જોધો જેની સમ્પદ
ગાનરૂપ દૃષ્ટિ ન થયે તે આગ દૃષ્ટિ કરવાય તે અમર દૃષ્ટિ નામે દર્શનાચાર
જાણવે.

આચાર દર્શનાચાર ગુણિને આશીને કલા હવે ગુણને આશીને કહવાય છે

૫ સમાન ધર્મવાળા પુરોમા ને ગુણ હોય તે ગુણની પ્રશંસા કરી
તેની વૃદ્ધિ કરવી તેનું નામ ઉચ્ચવૃદ્ધિ કહવાય

૬ ધર્મથી જોડ પામતા પુરોમાને ધર્મમાં રનાવન કરવા તેનું નામ શીરી
કરણ કહવાય છે

૭ પોતાના ધર્મજાનુસ્માને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે મહાપ કરવી તે
સામીનમ્બહલ (સ્વવર્તિવાત્મ્ય) કહવાય છે

૮ ધમકયા નિગેરથી તીર્થગો (ધર્મનો) મહિમા વધારવો તે પ્રજ્ઞાવના
કહવાય આ આઠ પ્રકારનો દર્શનાચાર જાણવો આ બીજા ચાર ગુણવિધાન
નિર્દેશ છે તે ગુણ અને ગુણિનો યતિચિત્ત બેદ જણાવવા ગારે છે એમકે
એવાન ગુણગુણિને અજોડ કહવાથી ગુણ અને ગુણી જાણેનો નામ યદ્ય
શ્રુ વપણાની પ્રાપ્તિ મવાનો સબવ થાય એટલે એમાત્ર કોઈ ન રહે

આદિનાચાર પશ્ચ આઠ પ્રકારનો છે તેના લે પાંચ સમિતિ અને
ત્રણ ગુણિ એ પ્રમાણે થાય છે

તપાચાર ચાર પ્રકારનો છે ૭ બાહ્ય તપ અને ૭ અવ્યતર તપ
૭ બાહ્ય તપ નીચે પ્રમાણે છે

૧ અનશન, ૨ ઉનાદગ્ધણ, ૩ વૃત્તિનો સંક્ષેપ, ૪ રસનો
ત્યાગ, ૫ કાય કવેશ, ૬ સહીનતા

૭ અવ્યતર તપ નીચે પ્રમાણે જાણવા

૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ ધ્યાન, ૩ વૈયાનૃત્ય, ૪ વિનય, ૫ કાયાત્સર્ગ,
૬ સ્વાધ્યાય (અહીં પુસ્તકનું ટુકાપણ રાખવાના હેતુથી વિરોધ વર્ણન
લાખ્યું નથી તે બીજા પુસ્તકોથી જાણી લેવું)

ઉપર કહેતા જ્ઞાનાચાર, ઈશ્વરનાચાર, ચરિત્રાચાર, અને તથા ચારના છત્રીશ ભેદો પોતાની શક્તિ પ્રમાણે અગીકાર કરવા ૩૫ પરાક્રમ ફારવે અને અગીકાર કરી તેમનું યથાર્થ રીતે પાલન કરે તે વૌર્યાચાર કહેવાય

આપોક તથા પરલોક સંબધિ ફક્તની ઇચ્છા રાખ્યા વગર જ્ઞાનાચાર વિગેરેનું યથાર્થ રીતે પોતાની શક્તિ અનુસાર પાલન કરવું એ ગૃહસ્થનો ધર્મ લખ્યો.

જો તે આચાર ધીરજ, સમયજ્ઞ, કાળ, બલ વીગેરેની વિકલતાથી ન પાળી શકાય તો તેમાં સારો ભાવ રાખવો એ ઉત્તમ છે પણ જો પોતાથી ન બને તેવું હોય તેમાં પ્રવૃત્તિ કરી નહિ કારણ કે તત્વ જ્ઞાનથી જોતાં પોતાની શક્તિથી તદ્દી ધધ શકે એવા કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી આર્તધ્યાન થતા સંભવ છે

વળી જ્ઞાનાચાર અગીકાર કર્યા પછી તેનું પાલન કરવા માટે સરખા શુભવાળા અને અધિક શુભવાળા લોકો સાથે રહેવા ૩૫ ઉપાયનો ઉપદેશ કરવો તથા પોતાના શુભ સ્થાનને યોગ્ય કિયાના પરિપાલન તથા સ્મરણ ૩૫ ઉપાયનો ઉપદેશ કરવો

સારી રીતે જ્ઞાનાચાર પાળનારુ ફળ આલોકમાં પ્રત્યક્ષ થાય છે જોમ કે પ્રથમ તો ઉપદ્રવનો નીકળ થાય છે ભાવરૂપ અંતઃકર્મની વૃદ્ધિ થાય છે, લોકમાં પ્રિયત્વ મળે છે એ રીતે આલોકના ફળ છે, તથા પરલોક સંબધિ ફળ સારી ગતિમાં જન્મ ઉત્તમ સ્થાનની પ્રાપ્તિ, છેવડે પરપરાએ મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય એ રીતે નાનાચારનાં પાળવાનું ફળ થાય એની રૂપજ્ઞા કરી

ઉત્તમરૂપ, અમત, સારી ગિયનિ પ્રનાવ સુખ, ક્રાંતિ લેખ્યા, દુઃખ ઇદિયો, અનધિગ્નન તથા ભૂલ્યા ભોગ સાનન તથા દિવ્ય વિમાનો રીતે આગળ હલવામાં આનંદો એવી સમૃદ્ધિ દેવતાના ભવમાં મળે છે” એ પ્રમાણે દેવતા સમૃદ્ધિનું વર્ણન કરવું આ કહેવાનો પરમાર્થ એવો છે કે ખાસ દેવો અનાદિ કાનથી અનુષ્ઠ સંબધિ વિષય સુખમાં આસક્ત થયેલા છે અને ધર્મથી વિમુખ રહ્યો છે એવા પુરુષને વક્તા પુરુષે ભાવ દર્શાવી, આ લોકનું સુખ છોડાવવા દેવ લોભના સુખનું વર્ણન કર્યું છે કેમ કે એકલ મોક્ષ સુખનું વર્ણન કરવાથી તે લોકો તેને ધણુ દુર્વર ગણીને તેની સંમુખ યાચ નહિ માટે પ્રથમથી જો દર્શનિક સુખ દેખાડી પછી આત્મીક સુખને લખવો કરવો એવા

અત્રિપ્રાપ્તી આમ સુઆવવામા આવે છે કેમકે ઉત્તરા ધ્યનજીમા પણ પટેના દેવ લોકના સુખનુ વર્ણન કરી પછીથી તેજ સુખને હ અરપે દેખાડ્યુ છે-

વળી દેવતાના સ્થાનકથી ચીને જીવ સારા દેશમા કલક રહિન સારા આચરણવાળા અને ધણીજ ખ્યાતીવાળા કુટુમ્બ ઉત્પન્ન થાય છે વીગેરે બીજી કુઠ્ઠી એક વાનો આમળ કહેવામાં આવેલો તે પ્રમાણે બોધ કરવે.

સારા કુલમા આવ્યા પછી સુદર રૂપની પ્રાપ્તિ સારા લશ્લોની પ્રાપ્તિ આરોગ્યના વીગેરે કલ્યાણની પરખરા પ્રાપ્તિ થાય છે તે વાન પણ આમળ વિસ્તારથી કહેવામાં આવ્યો અર્થોત આ રીતરો કહેલો ધમ પાલવાથી સારા કુલમા જ મ થાય અને ઉત્તરોત્તર સારા રૂપની પ્રાપ્તિ થાય પાપના કારણરૂપ હય પ્રકારના અસાધ્યારની નીંદા કરવી-કહ્યુ છે કે-

હિસાનૃતાદય પદ્યતરવાધમ્મનમેવચ ।
મોઘાવ્યથા ઘટવાર હતિ પાપસ્યહેતય ॥

અર્થ—હિ સા અનૃત વીગેરે ખામ તત્ત્વમા અમલ અને કોષાદિચાર એ હતા પાપના કારણ છે

તે હય કારણની નીંદા કરવી તેનુ નામ અસાધ્યારની નીંદા કરી ૩૫૫ જેમ કે-

નમિધ્યાત્વસમ શઘુર્ન મિધ્યાત્વસમ ચિર્વ ।
નમિધ્યાત્વસમો રોગા નમિધ્યાત્વમ્મમ સમ ॥
ઢિવઢિપતમારોગૈર્કુ સમેકઘઢીયતે ।
મિધ્યાત્વેન દુરન્તેન જ તોર્જમનિ જમનિ ॥
ઘર જ્વાઝાકુપક્ષિસો દ્રેહિનાત્માહુતાગને ।
નતુમિધ્યાત્વસયુક્ત જીવિતવ્યકદાચન ॥

અર્થ—મિધ્યાત્વ સમાન બીજો શઘુ નથી મિધ્યાત્વ સમાન બીજુ કંઈ નથી, મિધ્યા + સમાન બીજો રોગ નથી મિધ્યાત્વ સમાન બીજુ અધ કાર નથી શુદ્ધ રોગ અને જોર તે અનુબંધે એક જ મમાજ હ ખ દે છે પણ દુરન્ત એવુ મિધ્યાત્વ જાતુને જ મોજ મ હ ખ દે છે દેહધારી પ્રાણી એ પોતાનો આત્મા જવાણા યુક્ત અમીમા નાખવો ઉત્તમ છે પણ મિધ્યાત્વ સહીત જીવુ એ કોઈ પણ કાંઈ સાર નથી ।

એ પ્રમાણે તત્ત્વમા અમદ્વની નિદા કરી, એજ રીતે હીસા વીગેરમા નિદાની યોજના કરવી હિસા, શુદ્ધ, ચોરી, મેથુન અને પરિશદ્ધ એ પાચ આશ્રવતુ નિદા કરતુ, અને ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ તેમજ પશુ એજ રીતે નિદા કરવુ પશુ તેમનો પક્ષપાત કરવો નહિ અને આ અસત્ આચાર તુ સ્વરૂપ સમજાવવુ જોઈએ જેમ કે - પ્રમાદથી પ્રાણીઓનો નાશ કરવો તે હિસા કહેવાય નીચે

બાધ કરનારે પોતે તેજા ખોટા આચારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, નહીં તે નેના વચન ઉપર નોકોને શ્રદ્ધા બદલ્યો યોડી રહે

વળી ઉપદેશ કરનારોએ કુનીતપણાનો ત્યાગ કરી સરતતા રાખવી જોઈએ પોતાનુ પ જોવુ હોય તેવુ બતાવતુ દમિકપણે શુદ્ધ પ બતાવતુ નહિ તે ઉપર શ્રી ઉત્તરાધ્યાયના સત્તરમા અધ્યાયનમા કહ્યું છે કે -

સમદ્માણે પાણાણિ ત્રીમાણિ હરિમાણિ ચ ।

અસજયે મજયમન્નમાણે પાચસમણેસિ શુચ્યદ્ ।

બાવાર્થ-મે છદ્મિ નીચે પ્રાણીઓને મીઝે પ્રમુખને અને હરિન પ્રમુખને સમર્થ કરનો અમજમી પોતાને મજમી માને તો તે પાપ માધુ છે, તેને વિ. સવેગ પશોપાતુ ન હોય કારણ કે અસાધુ હાથ પોતામા સાધુપણ માને છે

વળી ઉપદેશ કરનારોએ કપા ન રાખવુ કારણ કે સરતતા રાખવાથી આત્માએ તેની ઉપર વિશ્વાસ રાખી તેની છોકતા નથી, અને શુદ્ધી પુરગોના શુદ્ધ ઓળવવા નહિ એ રીતે મરણપણુ રાખવુ એ કિતકારી છે

વળી આનોક નથા પરનોકમા અનર્થ થવાનુ કારણ અસત્ આચાર છે, આ દેશના પશુ બન્ધ પ્રાણીઓ પ્રતે દેવી જોડી જેમ કે -

યન્નપ્રયાન્તિ પુરુષા સ્વર્ગયશ્ચપ્રયાન્તિ ધિનિપાતમ્ ।

તન્ન િમિસમનાર્ય પ્રમાદ ઇતિ નિશ્ચિતમિદમે ॥

બાવાર્થ-જે પુરુષો સ્વમનથી પામતા અને અશુભ ગતિમા પડે છે તેનુ નિમિત્ત કારણ અનાર્થ પ્રમાદ છે એવો, ગારો નિશ્ચય છે એટલા માટે અમર આચારનેજ પ્રમાદ માન છે

નરકમાં ઉત્પન્ન થયેલા પ્રાણીઓના નેમજ કપત્તસજ્જીવી નિમિત્ત વિગેરેના
દુખનું વર્ણન પણ કરવું જોઈ છે —

તીખી ધારવાળી તર-પરથી દેહીખ માન બાલાથી, વિષમ કુવાડાથી,
ચક્રથી, ફરસીથી, ત્રિશુલથી, તોમરથી મુદ્ગમરથી, પાસનાથી, શુદ્ધ ડીંગ,
નારકીઓના તાળવા મસ્તક હાથ, પગ, હોઠ, મન, નાક, આખ વગેરે
દરીરના અવયવ હેઠામ છે

વળી પોતાના કબના ફનથી અધળા થયેલા નારકીઓ નરકની પૃથ્વીમાં
હલ્હળતા અને પડતા નાના પ્રકારની ચેટા કરતા તે બિચારા પોતાના બચાવ
માટે ત્યાં કોઈને દેખતા નથી,

વળી શુખ, તરસ, તહાડ, તડંગ, પરવસપણ વીગેરે દુખોથી આકુલ
બાકુલ થયેલા નિર્ભય જીવને સુખનો પ્રેસગ તે કયાથી હોય ?

મનુષ્યમનમાં પણ પ્રાણીને, દ્રવિદ્રતાનું રોગનું, દુભાગતાનું, શોકનું
સુખાશ્રય, હીન નિર્મિત, હલકા કુમનું હાથપગ (ગેરે) દરીરના અવયવ હીન
થવાનું આ ધાપા વીગેરે અનેક પ્રકારના દુખ બોગરવા પડે છે

દેવતાને વિશે પણ અવન થવાનું દુખ છે નેમજ કામ ક્રોધ હર્ષ્યા
આપદા હીનપદ વીગેરે કાતોથી સતાપ થવા કરે છે માટે હે આર્ય પુરુષો
દેવતાઓમાં પણ નિવેદન કરના યોગ્ય સુખ હોય નો કરા

નળી માઠા આચરણ કરનારાઓ અવરુચ મક, મળર વીગેરે હનકા
કુળમાં અવતરે છે જેમ પણ બ વ પ્રાણીઓને બોધ કરવો વળી હનકા કુળમાં
ઉત્પન્ન થવાથી પ્રાણીને મન તથા દરીર મળધિ અનેક પ્રકારના દુખો
સહન કરવા પડે છે અસત્ આચારણના પરવસપણથી દુખ અધમ કુળમાં
ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં હનકા વર્ણુ રસ મધ સ્પર્શવાળા સર્ગર ધારણ કરનારા
પ્રાણીઓને સવ દુખનો નાગ કરવામાં મમય એવો ધર્મ સ્વપ્રામા પણ નામ
થતો હોય અને ધર્મપ્રાપ્તિ નહીં થવાથી દિમા અસત્ય ચોરી વીગેરે અશુદ્ધ
કર્મમાં તત્પર થઈ તેવા પ્રાણીઓ નરકાલોકે જ જાય, એવા પાપકર્મની વૃદ્ધિ
કરે છે અને તે પ્રકારે પાપકર્મથી તે પ્રાણીઓ આમલ તથા પરમલમાં
-દુખની પરપરાને પામે છે ને વાત ચાલ્યા પછી કહી છે કે -

તૈ કર્મભિ સજીવો વિવશ સસારચક્ત્રનુપયાતિ ।
દ્રવ્યક્ષેત્રાદ્યાભાવભિન્નમાચરતે મહુશ ॥

ભાવાર્થ—તે તે કદ કર્મવશથી જીવ આ સસાર ચક્રમાં પરિભ્રમણ કરે છે અને દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવથી જી । જીવ બેદને પામેલા સસાર ચક્રમાં પદ્મપુષ્પાર પુદ્ગલ પરાવર્ત । કરે છે

વળી અનુત અનંત પ્રધાન મુ પુરુષોના લક્ષણના વિસ્તારરૂપ ઉપાય વડે મોહની નીંદા કરી વળી કહ્યું છે —

અમિત્રવુરુતે મિત્ર મિત્ર દ્વેષિ હિનસ્તિચ ।
કર્મચારમતેદુષ્ટ તમાહુર્મૂઢચેતસસ્ ॥
અર્થ ઝન્યુપપન્નાનિ વાક્યાનિ ગુણવન્તિચ ।
નૈવમૂઢો વિજાનાતિ મુમુર્ષુરિવભેષજમ્ ॥
સપ્રાપ્ત પાઙિત રુદ્ધ પૂજયા પ્રતિવુચ્યતે ।
સૂદન્તુ વચ્ચમાસાઘ શિલેયામ્ભસિ મજ્જતિ ।

ભાવાર્થ—જે અમિત્રને મિત્ર કરે, મિત્રનો દ્વેષ કરે, મિત્રને હણે અને દુષ્ટ કમનો આરભ કરે તે મુ ચિત્તવાળો કહેવાય

જેમ મરવા તૈયાર થએલ પુરુષને ઔપધ અગ્નિય થાય છે તેમ મૂઢ પુરુષ પોતાને કહેવામાં આવેલા સાર્થક અને શુભનાથા વચનો બાણી શકતો નથી અર્થાત્ જેમ મરણ પથારીએ પડેલા મનુષ્યને યાદ પણ આવે સાચુ પડતુ નથી તેમ મુ પુરુષો કાંઈપણ શીખામણ માનવામાં આવતી નથી

પાંડિત પુરુષ કદ પામી પછી પૂજા વીગેરેથી પ્રતિભોધ પામે છે અને મૂઢ પુરુષ કુ ખ પામીને શીલાની પેઢે પાળીયા જીડે છે, અર્થાત્ પાંડિત પુરુષ કુ ખમાં પડ્યો હોય અને પછી સત્કાર વીગેરેથી વૈરાગ્ય પામે છે પણ તેમાં લીન થતો નથી અને મૂઢ પુરુષ કુ ખ ભોગવ્યા પછી સત્કાર વીગેરેથી મુખમાં લીન થાય છે પણ એમ વીચાર નથી કરતો કે મુખદુખ એક બીજા પાછળ લાગેલાજ રહે ॥

અથવા તો મોહના કુળ દેખાડતા મોહની નીંદા કરી

જન્મમૃત્યુજરાવ્યાધિ રાગશોકાણુપદ્મતામ્ ।
વીક્ષ્યમાણાઋપિ મૂઘ નોદ્ધિજન્યાપિ મોહત ॥
ધમરીજ પર પ્રાપ્ય માનુષ્ય કર્મમૂમિષુ ।
ન સત્કર્મ કૃપાવસ્ય પ્રયતન્તેલ્પમેઘસ ॥

ભાવાર્થ—જ મ મૃત્યુ, જરા, વ્યાધિ રાગ શોક વીગેરે ઉપદ્રવવાળી પૃથ્વી એવે એવી પૃથ્વીમા રહેતાં માણસોને જોના છતાં પણ ભોલો મોહના પ્રબળથી વૈરાગ્ય પામતા નથી

કર્મભૂમિ વિશે મનુષ્યપણા રૂઝ ઉત્તમ ધર્મ બીજ પામીને અશ્વ બુદ્ધિ વાળા પુરો એક કહેવા પ્રયત્ન નથી કરતા 'અર્થાત' મનુષ્ય જ મને રૂડી ક્રિયામા નથી પ્રવર્તાવતા વળી બીજા જગ્યાએ પણ કંઈ છે કે —

ઘડિશામિપયતુચ્છે કુસુલેદારુણાદયે ।
સજાસ્યજતિસચ્ચેષ્ટા ધિગદ્ધો દારુણ તમ ॥

ભાવાર્થ—માઠના પકડવાના કાટામાં જોસેલા મામતી પેડે દારૂણ પરિણામના શુભાશ્વ રૂપ વિષયમા આસક્ત થેના પુરુષો મલકિયાનો ત્યાગ કરે છે અરે એવા કાટણ અત્યાનમા ધિનર પડે એ સવ મોહનુ એણિત છે એવા મોહમા ધિનર પડે

વળી સમ્યક્ જ્ઞાનથી પાપથી બીહનારા પુરુષની પ્રતિમા કરી અથવા સ્વપરનો ભેદ કરનાર રૂડા જ્ઞાનની પ્રશંસા કરી

તદ્ગતેભિમિરીક્ષતે ન ગિરિશો ના પદ્મજન્માદ્યમિ
સ્વન્દો દ્વાદશમિર્નવાનમઘઘાચમ્બુ મહલ્લેખચ ।
સમુદ્યાપિ જગત્રયસ્ય નયનૈસ્તદ્દસ્તુનોર્વાક્ષ્યત
પ્રત્યાહત્યદશ સમાહિતધિય પદ્યતિયત્પદિતા ॥

અર્થ—સમાધિ મુકત બુદ્ધિવાળા પડિત પુરુષ આતર્ગત દષ્ટિપડે નો વસ્તુ દેખે છે તે વસ્તુ સિવ પોતાના તથા નેત્રથી નથી જોઈ શકતા જહ્યા આઠ નેત્રથી નથી જોઈ શકતા, ઇર્ષાકેસવાળી પોતાના જાર નેત્રથી નથી ઈદ્ર પોતાની હજાર આખોથી નથી જોઈ શકતા અને આખા નેત્રો બેગા કરીને જોવે તો પણ જોઈ શકે નહિ

વળી કહ્યું છે કે —

નોપ્રાપ્યમતિવાઙ્મ્હાન્તિ નદ્યનેચ્છન્તિશોચિતુમ્ ।
આપત્સુચનમુદ્યન્તિ નય પળિહતલુદ્ધય ॥

ભાવાર્થ—પણિ બુદ્ધિવાળા પુરુષો પામવા યોગ્ય વસ્તુની અતિ વાચ્છા નથી કરતા તથા નાશ પામેલી વસ્તુનો મોહ કરવા ઇચ્છતા નથી અને આપત્તિ વખતે મુજાતા નથી

નહ્યવ્યત્યાત્મનો માને નાપમાને ચરુષ્યતિ ।
ગાઙ્ગો હૃદ્દયાક્ષોભ્યો ય સ પડિત ઉચ્યતે ॥

ભાવાર્થ—પોતાનું માન થવાથી રાજી નથી થતો અપમાન થવાથી બેઠ નથી પામતો અને ગંગાના કૂદની પેડે જે હોમ નથી પામતો તે પડિત કહેવાય છે

આ રીતે યાત્રી પુરુષોની પ્રથ સા કરી તે સત્યજ્ઞાનની પ્રથ સા કરી કહેવાય કોઈ પ્રશ્ન કરે કે આ જગ્યાએ તો તમેએ યાત્રીની પ્રથ સા કરી એમા કોઈ જ્ઞાનની પ્રથ મા ન આવી નો તેનું સમાધાન એટલું જ છે કે યાત્રીની પ્રથ સા કરવાથી જ્ઞાનની પ્રથ મા આવી જાય છે કારણકે જ્ઞાન યાત્રીથી જુદું નથી વળી કહ્યું છે કે —

જ્ઞાનીના બહુ માનથીરે જ્ઞાનતણા બહુ માન સતુણી—રીંગે

વળી ક્રિમાહ છે લક્ષણ જેનું એવા પુરુષકારની મત્કયા કરી એટલે પ્રથ સા કરી જેમકે —

દુર્ગાતાવદિય સમુદ્ર પરિણા તાવન્નિરાલ્પનમ્
વ્યોર્મતન્નનુ તાવદેવવિપમ પાતાલયાત્રાગમ ।
દત્તવામર્ધનિ પાદમુદમભિદો દૈવસ્યકીર્તિપ્રિય
વીરેર્યાયદ્દહો નસાહસતુલામારોપ્યતે જીવિતમ્ ॥

ભાવાર્થ—જગ્યાસુધિ કીર્તિપ્રિય વીર પુરુષોએ, ઉદ્યમને ના । કરનારા દેવના માથા ઉપર પગ દબાવી પોતાના શ્રવીતને સાહસ કરવા રૂપ ત્રાજવામા નથી મુકયુ ત્યાસુધી આ સધળી પૃથ્વી અગમ્ય છે, ત્યાસુધીજ આકાશ આ

જન્મમૃત્યુજરાવ્યાધિ રાગશોકાદુષ્ટતામ્ ।
 વીર્યમાણાઋપિ મૂલ્ય નોદિજિત્યાપિ મોહત ॥
 ઘમર્વીજ પર પ્રાપ્ય માનુષ્ય કર્મભૂમિષુ ।
 ન સત્કર્મ કૃપાવસ્ય પ્રયતતૈત્પમેઘસ ॥

ભાવાર્થ—જન્મ, મૃત્યુ, જરા, વ્યાધિ રોગ શોક વીરેરે ઉપદ્રવવાળી
 પૃથ્વી એટલે એવી પૃથ્વીમાં રહેતાં માણસોને ભેટા, છતાં પણ ભોંકે મોહના
 પ્રવળથી વૈરાગ્ય પામતા નથી

કર્મભુમિ વિશે મનુષ્યપણા રૂઝ ઉત્તમ કર્મ બીજ પામીને આપણુ સુદ્ધિ-
 વાળા પુરુષો બેઠકેરેલા પ્રયત્ન નથી કરતા 'અર્થાત્ મનુષ્ય જ મને રૂડી
 ક્રિયામાં નથી પ્રવર્તાવતા' વળી બીજી જગ્યાએ પણ કહ્યું છે કે —

વદિશામિપચક્ષુઃ કુસુમેદારુણોદયે ।
 સન્નાસ્ત્યજતિસન્નોષ્ટા ધિગહો દારુણ તમ ॥

ભાવાર્થ—માછલા પકડવાના કાગળમાં જોસેલા માસની પેટે દારુણ
 પરિણામનાળા સુખાત્મા રૂપ વિપયમાં આસક્ત થયેલા પુરુષો મલ્કિયાનો ત્યાગ
 કરે છે અને એવા દારુણ અજ્ઞાનમાં ધિમ્મર પડેા એ સવ મોહનું ચિહ્ન છે
 એવા મોહમાં ધિકાર પડેા

વળી સમ્યક્ જ્ઞાનથી પાપથી બીહનારા પુરુષની પ્રગ સા કરી અ
 થવા સ્વપરનો બે કરનાર રૂઝ જ્ઞાનની પ્રથ સા કરી

તદ્ગેત્રેભિર્મિરીક્ષતે ન ગિરિશો નો પદ્મજન્માદ્રમિ
 સ્વન્દો દ્વાદશમિર્નગ્નમધવાચ્ચત્તુ સદ્ગુણસ ॥
 સમૂયાપિ જગત્તયસ્ય નયનૈસ્તદ્વસ્તુજોચકિયતે
 પ્રત્યાઢ્યત્યદશ સમાહિતધિય પદ્યતિયત્પદિતા ॥

અર્થ—સમાધિ મુક્ત સુદ્ધિવાળા પડિત પુરુષે અતર્જત દૃષ્ટિવડે જે
 વસ્તુ દેખે છે તે વસ્તુ સિવા પોતાના તથા નેત્રથી નથી જોઈ શકતા કલ્યા
 આઠ નેત્રથી નથી જોઈ શકતા, કાર્તિકેસ્વામી પોતાના બાર નેત્રથી નથી
 જોઈ શકતા, ઈંદ્ર પોતાની હજાર આંખોથી નથી જોઈ શકતા અને આખા
 જગત્ માનવા નેત્રો ભેળાં કરીને જોવે તે પણ જોઈ શક નહિ

વળી કહ્યું છે કે —

નોપ્રાપ્યમતિવાદ્ઋચ્છન્તિ નણ્નેચ્છન્તિશોચિતુમ્ ।
આપત્સુત્રનમુદ્યન્તિ નરા પશ્ચિત્તરુદય ॥

ભાવાર્થ—૫ કિન બુદ્ધિવાળા પુરુષો પામવા યોગ વસ્તુની અતિ વાચ્છા નથી કરતા તથા નાશ પામેલી વસ્તુનો શોક કરવા ઇચ્છતા નથી અને આપત્તિ વખતે મુગતા નથી

નદૃષ્યત્યાત્મનો માને નાપમાને ચરપ્યતિ ।
ગાઁગો દૃદહપાક્ષોમ્યો ય સ પંડિત ઉચ્યતે ॥

ભાવાર્થ—પોતાનું માન યવાથી રાજી નથી થતો અપમાન યવાથી ખેડ નથી પામતો અને મગાના દુહની પેડે જે ક્ષોભ નથી પામતો તે પંડિત કહેવાય છે

આ રીતે યાની પુરુષોની પ્રશંસા કરી તે સત્યજ્ઞાનની પ્રશંસા કરી કહેવાય કાંઈ પ્રશંસા કરે કે આ જગ્યાએ તો તમોએ યાનીની પ્રશંસા કરી એમાં કાંઈ જ્ઞાનની પ્રશંસા ન આવી ને તેનું સમાધાન એટલું જ છે કે યાનીની પ્રશંસા કરવાથી જ્ઞાનની પ્રશંસા આવી જાય છે કારણકે જ્ઞાન યાનીથી જુદું નથી વળી કહ્યું છે કે —

યાનીના બહુ માનથીરે જ્ઞાનતણા બહુ માન સનુથી—૧૧૨૨

વળી ઉત્સાહ કે લક્ષણ જેનું એવા પુરુષનારની સત્કથા કરી એટલે પ્રશંસા કરી જેમકે —

દુર્ગાતાવદિય સમુદ્ર પરિયા તાવધિરાલયનમ્
વ્યોમૈતદ્નુ તાવદેવવિપમ પાતાલયાત્રાગમ ।
દત્ત્યાસૂર્ધનિ પાદમુદયમભિદો દૈવમ્યર્જીતિપ્રિયે
વીરૈર્યાધદહા નસાહસતુલામારોપ્યતે જીધિતમ્ ॥

ભાવાર્થ—જ્યાસુધિ કીર્તીપ્રિય વીર પુરુષોએ, ઉચ્ચમને નાશ કરનારા દેવના માથા ઉપર પગ ઘડને પોતાના જીવીને સાહસ કરવા ૩૫ ત્રાજવામાં નથી મુક્યુ ત્યાસુધી આ સઘળી પૃથ્વી અગમ્ય છે, ત્યાસુધીજ આકાશ આ

ધાર વગરનું છે ત્યાસુધીજ પાતાલ યાત્રા વિરમ છે અથાનુ મહા કરીન કાયો
પણ વીર પુરે તે મરવા ધારે ત્યારે કરી શકે છે વળી કહ્યું છે ૬ —

વિદાય પૌરુષ કર્મ યો દૈવમનુવર્તતે ।

તદ્વિશામ્યતિ સ પ્રાપ્ય ક્ષીર્વપતિમિવાદ્ગના ॥

અર્થ—જેમ નપુસક પતિને પામી ઓ નિષ્ફળ થાય ■ તેમ જે પુરુષ
પૌરુષ કર્મના ત્યાગ કરીને દેવને અનુસરે ■ તે પુરુષનું દૈવ ઉવચન નહીં મળવાથી
નિષ્ફળ થાય છે

વળી શુદ્ધ આચાર વડે મળવા થેત્ય વીર્ય શક્તિનું વર્ણન કર્યું જેમકે —

મેરુદ્ધ ઘરાહ્ય યત્કાચિત્કર્તુમીશતે ।

તત્સદાચાર વટપદ્મ ફલ માહુર્મહર્ષય ॥

ભાવાર્થ—મેરુદ્ધ એટલે નોકડા મેરુ પર્વતને કંઈ કરવાને અને પૃથ્વીને છોડ
કરવાને સમર્થ થાય છે તે મહાચાર ૩૫ ક્રમજક્ષનું ફળ છે જેમ મોટા
અપિઓ કહે છે

વળી ઉપર કહેલા ઉપદેશના સમુહનું પ્રમાણ કર્યું પછી જ્ઞાન કરવું
અને અનુક્રમે સ્વાશક્તિ તેના આચરણ કરનામા આત્મીભાવ થયે સને આગ
ળની અપેક્ષાએ સુદૃઢ એટલે આત્માનું અસ્તિત્વ અધપણ્ય નાં મેળ
વીગેદે આખતની દેશનાઓ કરી

શાસ્ત્રમા પણ ઉપદેશ કરવાની રીત આ પ્રમાણે મળે ॥ ૭ કે-૫૬૮
સાધારણ શુભની નથ સા વીગેરેના ઉપદેશ કરવો અને તે ઉપદેશ શાસ્ત્ર
દ્યા પછી જ્યારે અતરાય કરનારા કર્મના ક્ષેત્રપથમથી ઉપદેશ અને ઉપદે
સામજનારાનું એકપણુ થાય ત્યારે સુદૃઢ દેશના કરી કારણ કે જેમ એ
વખત આપેનું અનાજ છૂંકે થયા પછી ખીજ વખત જમાર છે તોજ નાજી
સુખાકારીમા રહે છે તેમ જો એક દેશના બરાબર મુદ્દપમા ઉતરેલી દોષને
તેથી અડતા કબજા લી દેશના સારા ભાવથી પરિગમવા સમ્ભવ છે

અહીં કોઈ એવો પ્રશ્ન કરે કે સામજનારને તે દેશના બરાબર સમજાવ
છે એમ શાથી જાણવું ? ઉત્તર—ઉપર કહેલી પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પ્રવર્ત
કરવાથી જાણાય છે

વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના અને ધર્મકથન વીગેરે સકલકુશળતાના સમૂહરૂપ કલ્પપદ્ધતિના કાર્યારા સમાન શ્રુત ધર્મનું કથન કરવું જોઈએ —

ચક્ષુષ્મન્તસ્ત એવેહ યે શ્રુતજ્ઞાનચક્ષુષા ।

સમ્યક્ સદૈવ પદ્યન્તિ માવાન્ હ્યેતરણ્વરા ॥

ભાવાચ—જે પુરુષા શ્રુતજ્ઞાન રૂપ નેત્રવડે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય પદાર્થને સારી રીતે હમેશા દેખે છે તેજ પુરુષો નેત્રવાળા છે આ પ્રકારનો સામાન્ય બોધ કરવાથી પરદર્શનમાં પ્રવૃત્તિવેશો શ્રુત ધર્મ આવી ગયો તેમાં મમકિત અને મિથ્યાતાનું કાંઈ વિવેચન થયું નહિ હવે તે કંઠી ખતાવે છે

શ્રુત ધર્મ ધણા છે અને “શ્રુત ધર્મ” એ શબ્દની સમાનતાથી ઠગાઈ ગયેલા પુરુષ પાસે કન, છે અને તાપ એ ત્રણ પ્રકારે તે શ્રુત ધર્મની પરીક્ષા કરવી. તે વાત બીજે દેકાણે પણ પુષ્ટ કરેલી છે

ત શબ્દમાનેળવદન્તિ ધર્મે ચિશ્વેપિ લોકાનવિચારયતિ ।

સ શબ્દસામ્યેપિ વિચિત્રમેદૈર્ધિમિચતે ક્ષીરમિવાર્જનીય ॥

લક્ષ્મીવિધાતુ મકલા સમર્થસુદુર્લભ વિશ્વજનીનનમેનમ્ ।

પરીશ્ય ગૃહણન્તિ વિચારદક્ષા સુવર્ણવદ્વજ્રચતમતિચિત્તા ॥

ભાવાર્થ—મધણા લોકો શ્રુત ધર્મને શબ્દ માત્રથી ધર્મ કહે છે પણ વિચાર નથી કરતા કે શ્રુત ધર્મમાં કયો શ્રુત સાચો છે જેમ દુધમાં અનેક પ્રકારના બે થવાથી જો કે દુધ શબ્દ તો જાણે મમાન છે તોપણ ખરીદ ખરીદ વખતે પરીક્ષા કરી પીએ છે તેમ અહીં તમ શબ્દ સમાન છે પણ યથાર્થ કયો છે તે જાણવાની જરૂર છે

જેમ ઠગાવાની બીકવાળા અને ડાહ્યા પુરુષો પરીક્ષા કરીને સોનું ખરીદે છે તેમ સકલ લક્ષ્મી આપવા સમર્થ ધર્મોજ દુલબ અને આ જગતમાં કિતકારી એવો શ્રુત ધર્મ પણ પરીક્ષા કરીનેજ ગ્રહણ કરવો જોઈએ

પરિક્ષાની નીચે પ્રમાણે છે —

ધર્મરૂપ સોનાની કપથી, છેદથી અને તાપથી પરીક્ષા કરી તે પરીક્ષાની રીતની —

અવિરુદ્ધ કર્તવ્યનો ઉપદેશ કરનાર વાક્ય નિધિ કહેવાય જે
કે-સ્વયં તથા કેવળ જ્ઞાનના આર્ય પુરુષોએ તપ તથા ધ્યાન કરવું અને સમિતિ
તથા શુભિ સહિત શુદ્ધ ક્રિયા કરી વીગેરે ઉપદેશ કરવો તે નિધિ
કહેવાય

સર્વ પ્રાણિની દોષા ન કરી અને અસહ્ય બાવણું ન કરવું વિગે
નિયમનો ઉપદેશ કરવો તે પ્રતિષેધ કહેવાય એ વિધિ અને નિષેધ બ
કય કહેવાય જેમ સુવર્ણની પરિક્ષા માટે કસોટી ઉપર રેખા કરીએ તે
ધર્મની પરિક્ષા કરવામાં વિધિ વાક્ય અને નિષેધ વાક્ય કસોટીને દેકાણે
જે ધર્મમાં વિધિ વાક્ય અને નિષેધ વાક્ય વારંવાર જોવામાં આવતાં હો
તે કયશુદ્ધ કહેવાય. પણ એ વિના જીને ધર્મ કયશુદ્ધ ન કહેવાય કે
શ્રુતમાં જોય કહે છે કે અથવા ધર્મ જ્ઞાનનારા પ્રાણીઓનો ઉચ્છેદ કર
જોઈએ જેમ કે —

અન્યધર્મસ્થિતા સત્ત્વા અસુરાશ્વ વિષ્ણુતા ।
ઉચ્છેદનીયાસ્તેષા હિ યથે દોષોનયિષ્યતે ॥

બાવાર્થ—જેમ વિષ્ણુએ અસુરને માર્યા તેમ અન્ય ધર્મ જ્ઞાનના
ઓતો નાશ કરવો તેમનો નાશ કરવાથી પાપ નથી લાગતું પણ પુણ્ય થ
છે ઇત્યાદિ વાક્ય ગર્ભિત વચનો અનેક ધર્મશાસ્ત્રોમાં છે તેવા શાસ્ત્રો કયશુ
ન કહેવાય

નહિ પ્રકટ થયેલા વિધિની અને નિયમની ઉત્પત્તિ કરી અને ઉત્
થયેનાની રક્ષા કરી તેને માટે જાણ ક્રિયારૂપ જિજ્ઞાસાદિ એકા કરી
વર્ણન કરવું તે ઉદ્દેશુદ્ધ વચ્ચે કહેવાય છે જેમ કયથી પરિક્ષા કર્યા પ
પણ સોતું મહેણું કરનારા પુરુષો અદરની શકા દૂર કરવા માટે સોનાની છે
પરિા કરે છે તેમ ધર્મનીકય શુદ્ધિ થયા પછી પણ ઉદ્દેશુદ્ધિ ની પ્રત્યક્ષ કર
ને છે. વિશુદ્ધ જાણ એકારૂપ છે જે જોનામાં અવિદ્યામાન વિધિ અને નિ
અજ્ઞાપિત રીતે પોતાના સ્વરૂપને જાતપ કરે છે અને પોતાનું સ્વરૂપ ન
કર્યા પછી અનિચાર અને અપચાર સહિત વિધિ અને પ્રતિષેધ ઉત્તરે
દર્શિ પામે છે, તે જાણવેટા કહેવાય છે અને જે ધર્મમાં તે એકા વિ
સહિત કહી દોષ તે છે શુદ્ધ ધર્મ કહેવાય છે

જેમ કપથી અને છેલ્લી શુદ્ધ થયેલ સોનું તાપ સહન ન કરે તો ટોપને તત્ત્વ સુવર્ણ પચાને ન પામે તેમજ ધર્મ પલુ કપ અને છેલ્લી શુદ્ધ થયે છે તે પલુ તાપ પરીક્ષા પમાર ન કરે તો ધર્મપચાને ન પામે

પૂર્વોક્ત કપ છેલ્લા પરિણામી કારણ રૂપ જીવાદિ સુદૃઢ પદાર્થની પ્રર પજા કરવી તે આ શ્રુત ધર્મની પરિક્ષાના અતપર્પત અધિકારને વિષે તાપ જાણવો વળી જે શાસ્ત્રમા દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષા એ નિત્ય અને પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષા એ અનિત્ય એવાજીવાદિ પદાર્થ સ્થાપન કરેલા હોય તે શાસ્ત્રે તાપ શુદ્ધ મહેવાય કારણ કે તાપશુદ્ધિ યવાથી કપશુદ્ધિ અને છેલ્લી શુદ્ધિ બંને થઈ છે પલુ કપ અને છેલ્લી શુદ્ધિ યવાથી તાપ શુદ્ધિ થઈતી નથી.

ઉપદેશ કરનારાઓએ ઉપર કહેલા કપ, છેલ્લા અને તાપરૂપ પરિક્ષાના ત્રણ પ્રમારનું પરસ્પર સમર્થપણ અને અસમર્થપણ દેખાડેલું અને તેનો ભેદ સમજાવી એ તથા કથો ઉપાય વધારે મમથ હ એવો ઉપદેશ કરવો.

ઉપર કહેલા ૧૧ અને છેલ્લી પરીક્ષા કરવી તે તાપ પરિક્ષા વગર નકામી છે માટે જીવિગાન પુરવે એકના કપ ૨ એકના ડેમા પ્રયત્ન ન કરવો કારણ કે જે સોનું તાપને સહન કરી ન શકે તે નામથી સોનું કહેવાય પણ પદાર્થ સોનું કહેવાય નહિ તેમજ જે શ્રુત ધર્મ તાપ શુદ્ધ ન થાય તે શ્રુત ધર્મજ ન કહેવાય

પ્રથમ બધાવના કર્મોના નાશ કરનાર સુવ્રતા અર્થનું ચિન્તન અને આધ્યયન અને નવા ધર્મ શિક્ષાના વિ સાદીકનો નિયેન તે કપ કહેવાય પ્રકટપણે નહિ દેખાના વિધિ અને પ્રતિરોધનું પાલન પ્રવારણ, બાહ્ય એકાનું ફલ વત્ત્વ તપ છે શુદ્ધિ કહેવાય અને પરિણામે વર્ણિત કપ અને છેલ્લે પોતાનું કાર્ય કરવા સમર્થ ન થાય માટે તાપ શુદ્ધિ વિના તે બનેલી સફલતા થતી નથી ઉપર મ્દેલ લખણ જેવું એવા કપ અને છેલ્લે પોતાના ફલ યુક્ત હોય તો સત્ત્વ કહેવાય છે કારણ કે પોતાને કરવા યોગ્ય ક્રિયાકારી વસ્તુન પરમાર્થથી સત્ત્વ કહેવાય છે એમ સત્ત્વ પુરવો કહે છે

એથી વિપરિત કહેવાથી બાધ લાગે છે

પરિક્ષા કરવા મહણ કરેલા કપ અને છેલ્લા જે તે પોતાના ફલ રહિત હોય તો માગી લાવેલા ધરેણા રૂપ છે જે કપ છેલ્લે પોતાનું કામ કરી ન

નાર આત્મા, વસ્તુરૂપ કર્મથી, જુદો નથી, એમ સમજાવ છે અને જ્યારે તેમ જુદા નથી એમ કહીએ ત્યારે કર્મને અવસ્તુજ માની ભ્રમથી કારણ કે જે વસ્તુ જોનાથી જુદો નથી, તે વસ્તુ તેજ છે તેજ નેનાથી બધારો એવી ભ્રમમાં પણ પ્રતીતિ છે એમ સવ પોતાના શરીરની આગી નાખીને પોતાની મોજેજ બધાય છે, તેમ આ નથી પુરૂષનો સ્વભાવ જુદો છે અને જોડીનો સ્વભાવ જુદો છે તોપણ જેમ પુરૂષ જોડીમાં પડે છે એ પ્રમાણે બનેલા બધાનો સ્વભાવ ભ્રમમાં થાય છે તેમ આત્મા અને કર્મનું બધાવું છે એમને આત્માએ કર્મ બાધ્યા એમ કહેવાય છે પણ એમ નથી કહેવતું કે કર્મરૂપ આત્માએ આત્મા બધારો છે વળી કર્મ અને ચિત્ત જુદા નહીં માનીએ તો, સંસાર અને મોક્ષ એવા બે ન થાય કારણ કે ચિત્ત બંને જગ્યાએ વિરોધ જુદો રહેતું નથી એમને જો જગ્યાએ મરણ છે માટે ચિત્ત અને કર્મ એ મે વસ્તુ જુદીજ છે "

સંસારમાં પરિજનમજી કરાવે છે માટે વસ્તુ અને વિચાર કરતા પાપરૂપ બધના હેતુ તત્ત્વ દ્વિસા, અમન્ય વિગેરે જીવના પરિણામ વિશેષ છે તે આત્મા ની સાથે બધના કારણપણાને પામીને વર્તે છે શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે -

હિસાનૃતાદય પદ્ધતરવાધદ્ધાનમેગચ ।

ક્રોધાદયથ્થ ચત્તવાર ક્વતિ પાપસ્ય દેતવ ॥

બાવામ—દ્વિસા અમન્ય રીગેરે પાપ, તત્ત્વમાં અમદ્ધાન અને દ્વેષ વિચાર એ સવ પાપના કારણ છે એટલે આ સવ બધના કારણ છે

હવે મોક્ષના કારણ કહે છે દ્વિસાદિથી જુદા અદ્વિસાદિ તે બધથી વિપરીત એવા મોક્ષના કારણ છે જેવું કારણ તેમ તેવું માર્ગ થાય છે બધનું કારણ મળવાથી બધ થાય છે અને મોક્ષનું કારણ મળવાથી મોક્ષ થાય છે

બધનું સ્વરૂપ બધાવે છે —

બધ પરપરાથી અનાદિકાનનો છે એમલે કર્મ બાધનાની આદિ નથી એમલે સરઆનમાં જીવે અમુક વખતે અમુક કર્મ બાધ્યા એમ નથી બધ પોતાના હેતુથી ઉત્પન્ન થાય છે, તોપણ અનાદિ અતીતકાલની ધનના કરવી શક્યે કષ્ટે કરવા માટેલો બધ પણ પરપરાની અજ્ઞાએ અનાદિ છે

જેનું અતીતકાલનું વર્તમાનપણ છે તેનું બધનનું કૃતકપણ છે કારણ કે નિશ્ચયનયના અભિપ્રાયથી ક્રિયા કાન અને નિગ કાનમા બેદ નથી જો એમ ન મ્હીએ તો વર્તમાન ત્વ છે તે, કૃતકત્વ છે એવી વાત મ્યાપી યુક્ત હોય, પણ કહેવાને કરના માધ્યુ એમ ન કહેવાય કેટલા એક પદાય તત્કાલ થયા હોય અને કેટલા એક થના હોય તો બ્વહારનયની અપેક્ષાએ તે બંને થાય છે એમ કહેવાય છે અને નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ તો કરવા માટેલાને પણ કર્મ મ્હેવાય. અરી પણ નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ કરવા માટેલા મધને કમો એમ કશું છે નયનો વાદ અતિ દુર્ગમ છે તે મરુર પામેથી સારી રીતે ધારવો જોઈએ

દેહથી બિન અને અનિત એવા પરિણામી આત્મામા, હિ સાત્તિક બંધના હેતુ થટે છે

દ્રવ્યરૂપથી એક સ્વરૂપમા રહવી વસ્તુ બીજા પ્રવાયને પામે તે ક્રિયાનું નામ પરિણામ કહેવાય જેથી આત્મા દેહપણાને પામે છે, મનુષ્ય ત્વ પામે છે વળી શાસ્ત્રમા પણ કશું છે કે —

परिणामो ह्यर्थान्तरगमन नचसर्वथात्यवस्थानम् ।

नचसर्वथायितान्न परिणामस्तद्विदामिष्ट ॥

અર્થ-એક અર્થ મુકી મીઝા અર્થને પામવું તેનું નામ પરિણામ કહેવાય પણ શવથા એક રૂપે રહેવું તે પરિણામ ન કહેવાય નેમ નર્થના નાસ પામવો તે પરિણામ ન કહેવાય વિનાનોએ પરિણામનું સ્વરૂપ આ નમરનું માનેડું છે

આ પ્રકારના પરિણામી આત્મામા પૂર્વ રહેના હિસાદી હોય થટે છે, અને તે આત્મા દેહથી બિન પણ છે અને અનિત પણ છે એટલે આત્મા અને દેહ એક પણ છે નો જુદા પણ છે એમ મિદ્ધાતમા કહેલું છે જો પરિણામી, દેહથી બિન અને દેહથી અનિત, એવો આત્મા ન માનીએ તો દિના રૂગરેનો યોગ ન થાય કારણ કે કોઈ દ્વિત્વ અને નહિ અને કોઈ દ્વિત્વ ત્વમ થાય નહિ પણ નિરતર એન્જ સ્વભાવમા રહે તે નિત્ય આત્મા કહેવાય એવા આત્મામા હિ માદિ સંભવના નથી એટલે એકાન દ્રવ્યાય નયના મતથી આત્માનીએ તો હિ સા થટે નહિ કારણ કે પર્થાવરો

નાશ કરવો તેનું નામ હિંસા કહેવાય છે સાત્ત્વમાં પણ હિંસાનું કાંઈક
નીચે અમાણું દહેલું છે

તત્પર્યાયવિનાશોદ્ધુ યોત્યાદ સ્તથા ચ મજ્જેગ્ગ ।

एष चथा जिनमणिता वर्जयितव्य प्रयत्नेन ॥

અર્થ-તે આત્માના પર્યાયનો વિનાશ કરવો તે આત્માનાને દુઃખ ઉત્પન્ન
કરવું તથા ક્ષિયત્ત અર્થ વચાવ કરવો, એ જીન પરમાત્માએ કહેલી જીવ
હિંસા છે તે હિંસાનો સર્વ પ્રયત્ન કરી ત્યાગ કરવો

વળી આત્મા એકાંત અનિત્ય માનવાથી પણ હિંસાનો અસંભવ થાય
છે જ્યારે આત્માને અનિત્ય માનીએ ત્યારે તો તે ક્ષણ બાજુર થયો એટલે
ક્ષણે ક્ષણે નાશ પામનારો થયો એમ માનવાથી તે યોતાની મેજેજ નાશ
પામે છે અને યોતાની મેજેજ ઉત્પન્ન થાય છે પણી કોણ કોને મારે, અને
કોણ મનાથી મરાય એવી સ્થિતિ રહજ નહિ માટે આત્મા એકાંત નિત્ય
પણુ નમનાય અને એકાંત અનિત્ય પણુ નમનાય પણુ નિત્યા નિત્ય મનાય
એમ બામ પુરૂષો કરે છે

વળી જો આત્મા સવચ્ચ દેહથી જિજ્ઞાસામાં જો તે આત્માની સ્થિતિ
આમ ૧ રીતે જિજ્ઞાસા અને કાલ અગ્નિ જ્વાલા રીતે અનિષ્ટ, એના સ્પર્શ
દ્રવિના વિપયનો અનુભવ ભાગી પુરૂષો થાય નહિ કેમકે દેવ ત નામે પુરૂષે
ભોગના અગ્રણ્ય સ્ત્રી સ્ત્રી રીતે રીતે અર્થ કરવાથી, વિષ્ણુ મિત્ર ભામના
મીત્ર પુરૂષને અનુભવની પ્રતિભા થતી નથી એમ કહે ભોગ એક માનુસ
ભોગવે તો અનુભવ મીત્રને થતો નથી તેમ દેહ અને આત્મા મનથા જુદા
હાય તો દેહ ભોગવેલા ભોગનો આત્માને અનુભવ ન થાય માટે જ્યાં સુધી
કર્મ સંકલિત આત્મા છે ત્યાં સુધી સત્ત્વ દેહથી જુદો ન કહેવાય એમ મમ
જવું વળી સવચ્ચ આત્મા દેહથી જિજ્ઞાસા છે એમ માનીએ તો ભોગના અગ્રણ્ય
પુત્ર માના સ્ત્રી, સદન વસ્ત્ર સીગર પુરૂષને સતોષ ન આપે એટલે તે પદા
માથી સુખ અનુભવસમા અપે છે તે નિર્વચક થાન નેમજ મગ્નિ વિગેરેથી દુઃખ
થાય છે એમ માનવું પણુ નિર્વચક થાય માટે સત્ત્વ દેહ અને આત્મા
જુદા નથી

વાદી—વળી એકાંત દેહ અને આત્મા જુદા નથી એમ માનીએ તો દેહ
અને આત્મા એકજ થયાં ત્યારે તો ચેતન સંકલિત સ્ત્રીર તેજ આત્મા થયો

અને એમ માનવાથી આત્માને મરણનો અભાવ નિષ્પન્ન થાય છે એટલે આત્માને મરણનો નિર્દોષ થાય છે અને જન્મનુમા તો એમ કહેવાય છે કે અમુક આત્મા મરણ પામ્યો ત્યારે એ આત્મા દેહરૂપ માનીએ તો મરણ શી રીતે સંભવે ? કારણ કે દેહ તો તેવું ને તેવું જ પડેલું રહે છે ત્યારે એમાંથી ગયું શું ? કે જેના જવાથી મરણ કહેવાય ?

સિદ્ધાંતિ—દેહ જેવો છે તેવોજ દેખાય છે એમાંથી કશું ગયું જણાવ નથી માટે એ મરણ પામ્યો એમ કહેવાય નહિ

વાદિ—એમ જ્યારે કહીએ ત્યારે ને મન માનનાર કહેશે કે—પથ દ્વંત્ર માહેતો વાયુ તેમા જણાતો નથી, તેથી અમે એમ કહીએ છીએ કે મરણ થયું

સિદ્ધાંતિ—જવાબ આપે છે કે—એ મનક યરીતમા વાયુ છે જે વાયુ ન હોય તો પ્રકૃતિતપણ્ કયાથી હોય ? માટે વાયુ નથી એમ ન કહેવું

વાદી—તેજ તત્ત્વનો અભાવ થયો છે માટે મરણ થયું એમ કહીએ છીએ

સિદ્ધાંતિ—જે તેજનો અભાવ થાય તો કાઠોવાપણ્ ન થયું જોઈએ પણ અહીં તો તેમ દેખાય છે માટે તેજનો પણ અભાવ નથી માટે અભિમાનનાથી મરણ થયું નહિ

વાદી—પર્યાલના ને પ્રકારના વાયુ અને તેજસનો અભાવ થનાથી મરણ થયું છે

સિદ્ધાંતિ—કદાચિત્ આ પ્રકારે તમે મરણ અગીકાર કરશો તો પરનોકને અભાવ થશે કારણ કે તમે દેહ અને આત્મા એકજ છે એમ માનો છો તેથી પરનોકમાં જનાર કાંઈ રહેજે નહિ કારણ કે દેહ અહીંજ પડે છે અને તમારા મનમા આત્મા અને દેહને એકજ માયા છે

વાદી—પણ પરનોકજ નથી, ત્યારે પરનોકમાં જવાની વાત શી કરી ?

સિદ્ધાંતિ—સર્વ શ્રેષ્ઠ પુરુષોએ પ્રમાણના બળથી પરનોક અગીકાર કર્યા છે જે જે અભિનાય ઉત્પન્ન થાય છે તે તે અભિલાષ પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલા મીઠા અભિલાષ પૂર્વક છે જેમ કે યાવનાવરચામાં ઉત્પન્ન થયેલા અભિલાષ

ખાતાવરથામાં થયેના અભિનાય પુવક છે તેમ જોઈ જીવસના જ મેલાં બાળકને આખો ઉધાડી માતાના સ્તન જોઈને નેમા રહે ન દુધની છમ્મછા થાય છે તે પૂર્વ જ મમા થયના અભિભાષ પૂરેકજ છે જોડે બાળકને જ અભિભાષ થાય છે તે અન્ય અભિભાષ પુવકજ થાય છે અને તે અભિનાયાતર નિમ્ને પૂન ભવમા થયેલો છે એ પ્રમાણે પરચોક સિદ્ધ થાય છે

વળા દેહ અને આત્માનો એકાત ભેદ અગીકાર કરવાથી, ખીજાનું તાકન, તર્જન હિસા વિગેરે અશુભ કર્મ અને દેવને નમસ્કાર સ્તુતિ વીગેરે શુભ કર્મનો ભોગ આત્માથી થાય નહિ એટલે શુભ અને અશુભ કર્મથી ચરેલા સુખ અને દુઃખ આત્મા નહીં ભોગવે અને આત્માએ કરેલા દેહ નહીં ભોગવે કારણ કે ખીજા એ કરેલું શુભ અને અશુભ કર્મ ભોગવવા ખીજે ચોખ્ખ નથી તેમ જો દેહ આત્માને તદન જુદા માનીએ તો દેહ કરેલા પુણ્યપાપ આત્મા સ્વીકારે ભોગવે ? પણ અહીંનો દેહ કરેના પુણ્ય પાપ આત્મા મોક્ષાત્ ભોગવે છે માટે જ્યાં સુધી કર્મ સહિત આત્મા છે, ત્યાં સુધી દેહમા આત્મા અદ્યુક્તિએ મોલો ॥ કેમકે આત્માને મલ્યા વિના એકલો દેહ કાંઈ કરી શકતો નથી માટે જ્યાં સુધી આત્મા દેહની મમતાવાનો છે ત્યાં સુધી, વ્યવહાર નયની અગેક્ષાએ આત્મા દેહથી સર્વથા જુદો કહેવાય નહિ ભગવની સુત્રમા પણ દેહને આત્મા કહી બોલાવે છે અને જો એમ ન માનીએ તો કરેલા કર્મનો નાશ અને નહીં કરેલાની ઉત્પત્તિ થવા પ્રસંગ આવશે

વાદી—જો એમ થયે તોપણ શુ વાધો છે ?

સિદ્ધાન્તિ—દેહ કરેલું સુખ દુઃખ આત્મા ભોગવે છે અને આત્માએ અનુભવેલું સુખ દુઃખ દેહ ભોગવે છે તે સવ લોક દેખે છે, તેને અને શાસ્ત્ર પ્રમિદ્ધ મોક્ષાદિક અનુભવને પણ બાધ થાય છે જેમ કે —

દેહ કરેલા ચોરી, પરદારસમ ત્રજેરે અનાર્થ કાર્યોથી જાળિખાના વીગે રેમા રહી ખે. અને સોકનો અનુભવ કરતો, આત્મા જોવામા આવે છે તથા કોઈ પ્રકારના મનના સંશોભથી ઉત્પન્ન થયેલી જલ્પર વિગેરે વ્યાધિ ભોગવતો દેહ પણ પ્રત્યક્ષ દેખાય ને માટે દૃષ્ટ અને છટ એ બંને ઓક્ષવ વવા નહોં આ પ્રમાણે આત્મા નિત્યાનિત્ય નિભાવિત માત્રો જોઈએ અને એમ માનવાથીજ હિસા વીગેરે મિદ્ધ થા ન છે અને તે સિદ્ધ થવાથી તેના કાલદરૂ જાંધ અને મોક્ષ પણ મિદ્ધ થાય છે માટે એજ ખરો તત્ત્વવાદ છે તે તત્ત્વવાદ બાધુવા અત ત્વચાદી પુરેપો ગમર્ય કતા નથી

આ પ્રમાણે તત્ત્વવા મળ્યાથી જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાનરૂપ પરીક્ષા એટલે એ જ્ઞાનવાદમા અરુચિ અને તત્ત્વવાદના વખાણથી અને સેવનથી પરિણામની પરીક્ષા થાય છે અનેક પ્રકારની પરીક્ષાથી શુદ્ધ થયેલા માણસોને બંધ બેંદનો બોધ કરવો અને ત્યાર પછી તીથ કર નામ જોન ઉપાર્જન કરવા રૂપ બોધિ લાભ, ળીજ સમકિતની પ્રાપ્તિ કરતા શ્રેષ્ઠ છે, એવી પ્રરૂપણા કરતી અથવા તે બ્રહ્મ સમકિત પ્રાપ્તિ કરતા બાવ સમકિત પામવું અનિશ્ચે શ્રેષ્ઠ છે એ પ્રમાણે હેતુ, સ્વરૂપ અને ફલ સહિત બ્રહ્મ પ્રાણિઓ આગળ પ્રરૂપણા કરવી, જેમ કે —

બ્રહ્મપણાથી નિમ્ને મોક્ષ મેળવાય છે અને તેથી બ્રહ્મપણુ પણ આનાદી છે અને તે બ્રહ્મના આત્માનુ મુત તત્ત્વ છે અને કાલ વિગેરેના બેંથી જુદા જુદા પ્રકારને પામેતુ છે

કાલ વિગેરેવી કાલ, નિયતિ, કર્મ અને પુરૂષ સમજવાના છે

સુક્ષ્મ પુરૂષન પરાવર્તન જેમા રહેતો છે એવી ઉત્સર્પિણી વીગેરે કાલ્ય કહેવાય છે જેમ વમત વિગેરે સત્ત્વો જુદા જુદા પ્રકારની વનરૂપ નિને પ્રદુર્વિત કરે છે તેમ જનમર્ષાણી વીગેરે કાલ, તથા પ્રકારના બ વપણા ને, મોક્ષરૂપ ફલ પ્રતિ જવાને સ મુખ કરે છે કારણ કે બ્રહ્મપણુ હોય તોપણુ મોક્ષ પામવાનો અવસર થવા વિના મોક્ષ ન જવાય, કારણ કે એવા મધ્યવસાય િ જરૂર છે અને તે પ્રકારના અધ્યવસાય થવામા કાલ્ય કારણ છે

•

કાલ પ્રાપ્ત થએ અને પણ યનાધિકને દૂર કરી જે નિશ્ચયકાય કરે તે નિયતિ કહેવાય અને નિયતિ છે તોપણ પુષ્પ કર્મનો ૥ થ થવા વિના મોક્ષ જવાય નહિ માટે મેગ રહિત આ નામ પ્રકારના શુભ આશયવાળુ, પુણ્યાનુ બધિ પુણ્ય મોક્ષ પ્રાપ્તિનુ કારણ છે એ કે ૩૩૩ કર્મ હોય તોપણુ મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરવાને યોગ્ય પુરૂષ જોઈએ અત્યંત પુણ્યવાળો, મારા આશયવાળો મારી બુદ્ધિવાળો અને ૩૩૩ પ્રરૂપણા સમજવાની ગમ્નિવાળો પુરૂષ મોક્ષ મેળવવા યોગ્ય કહેવાય

માટે ઉક્ત પ્રકારનુ બ્રહ્મપણુ કાલ, નિયતિ, કર્મ અને યોગ્યતા (પૌરૂષ) મેળવવાથી શ્રેષ્ઠ સમકિતનો લાભ થાય છે, અને જીવાદિ પાપોનુ શ્રદ્ધાન કરવું તે રૂઝ સમકિત પામવાનુ કારણ છે

જેમ વિધાયેવમણી જો કે તેના હિંદમાં મળ જારાયો હોય, તોપણ પૂર્વાવરથાને થામી શકતો નથી તેમ શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપ સોદથી રાગ દોષના પરિણામને બેદી નાખવામાં આવે તો તે અતિ નિબિડ થવા ન થામે કારણ કે જેમ મણી હિંદ રહીત થતી નથી તેમ પરિણામ, પણ ફરી દાં થતુ નથી કારણ કે ગાંઠ છુટ્યા પછી ફરીથી બધાતી નથી અને ત્રય બેદ કરતી વખતે ચાણુ કેમ સિવાય, મીના કેમની જોટની ગિથીતિ રહે છે, તેટલોજ બધ સમ્મદ્ધર્મ પામેતો બાધે છે એટલે તેથી વવારે બધ થતો નથી એવો મિદ્ધાતનો નિયમ છે

આં સુધી સમ્મદ્ધર્મન વિવરણ છે ત્યાં સુધિ વિદ્યુદ્ધ જન્યપણાના પરિપાકના સામ્યથી અને મતિ બેદ કરનાર કારણોની અપ્રાપ્તિથી કુદેવ, કુમનુષ્ય તિયમ અને નારકોની પ્રાપ્તિના વાય એમ સમક્ષિતી જીવ હવકો સ્થિતિ નજ પામે પણ સાર દેવપણુ અથવા સાર મનુષ્યપણુ જ પામે

આ પ્રકારે સમક્ષિત શુદ્ધિ થવાથી ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે શુદ્ધ સમ કિન્ન હોવાથી સાવચ યોગ્ય પરિહાર અને નિરવચ યોગ્યના સમાચારરૂપ આ ચિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે કેમકે શુદ્ધ મનક્ષિતને ચારિત્રપણુ મળે છે અને આચારમ સુત્રમાં પણ કહ્યું છે કે —

જ મોળતિ પાસહા ત સમ્મતિ પાસહા ।
જ સમ્મતિ પામહા ત મોળમિ પાસહવિ ॥

જેનો મુમુક્ષુ પુરો નિરતર અભ્યાસ કરે ન ભાવના કહેવાય તે જાર પ્રકારે છે

માવયિત્ય યમનિત્ય યમશરણત્વ નર્થકતાન્યદે ।
અનુચિત્વં સસાર કર્માશ્વસવરનિવિશ્વ ॥
નિર્જરણ લોકવિસ્તર ધર્મસ્થાધ્યાયત વચિતાશ્વ ।
બોધ સુદલ મય માવના હાદશ વિદુદ્ધા ॥

૧ અનિત્ય ભાવના—સસારમાં સર્વ પાપ અનિત્ય છે એવું નિતવન કરવું

૨ અશરણ ભાવના—સસારમાં મરણાનિપ્રાપ્ત થાય ત્યારે પ્રાણી માનને કોઈ શરણ કરવા યોગ્ય નથી એમ વિચારવું

૩ એકલ સાધના—જીવ એકલો દુઃખ ઉપાર્જન કરે છે અને એકલો મોગવે છે એવો વિચાર કરવો.

૪ અન્યત્ર ભાનના—જીવ અને દેહ વસ્તુતાએ જુદા છે અને બાંધે થયે સંબંધથી એકતા રહેતાં છે તોપણ દેહ જીવ સાથે જતો નથી અને જીવ દેહ માટે રહેતો નથી ત્યારે સ્ત્રી, પુત્ર, પદ્મ વીગેરે બીજા પદાર્થો સાથે આવેજ શાના માટે તત્ત્વ દૃષ્ટિથી જોતા કાષ્ઠ કાષ્ઠનું મળધિ નથી વાસ્તવિક રીતે અયુજ છે એમ વિચાર કરવો તે.

૫ અશુચિત્વ સાધના—આ શરીર માન ધાતુમય છે જેમાં નવદારે અશુચિ વસ્તુનો પ્રવાહ થાય છે મત્ત, મૂત્ર, કદ વીગેરે નદારી વસ્તુથી બરેતુ છે હાલાંકિ ચિતવન કરવું તે.

૬ સંસાર ભાનના—જીવ ચોરાશી બાળ જીવાયોનિમા ભ્રમણ કર્યા કરે છે એવું ધારવું તે.

૭ આશ્રન ભાનના—સંસારમાં રહેના જીવો મિથ્યાત્વ, કપાય, અવિરતિ, પ્રમાદ, આર્ત ધ્યાન, રાદ્ધ બ્યાન, વીગેરે કારણોથી નિરંતર કર્મ બાંધે છે એવો વિચાર કરવો તે.

૮ અવર ભાનના—બધના કારણરૂપ મિથ્યાત્વ વિગેરેને અટકાવનાર પ્રમક્તિ વીગેરે ઉપાયો ચિતવવા તે.

૯ નિર્જરા સાધના—સકામ નિર્જરા સમ્યક્ દર્શી તથા સાધુને હોય કે અન્ય અકામ નિર્જરા અન્ય જીવોને હોય છે એ ત્રકારની નિર્જરાનું ચિત્તન કરવું તે.

૧૦ લોક વિન્તાર સાધના—આ રાજ લોકના વિન્તારનું ચિતવન રવું તે.

૧૧ ધર્મ સાધક સાધના—દુનર સમાર સમુદ્ધ ઉત્તરવાને વહાણ માન શ્રી જનપ્રણીત વર્મનું ચિતવન કરવું તે.

૧૨ યોગવિદુર્લભ સાધના—અનંતે કાને દુર્લભ એવી મનુષ્ય ભવની મામત્રી થાય તોપણ પ્રમક્તિ મેળવવું વધારે મુશ્કેલ છે એવું ચિત્તન કરવું તે.

આ ભાવનાઓથી સમગ્રે રૂપમલનો નાચ થાય છે કારણ કે તે ભાવ નાઓ રાગ વિગેરેને પ્રતિપક્ષજીત છે

અને તે પ્રમાણે રાગાદિ ગયાથી સકલ લોક અને અલોક, જોવાનું છે શીય જેનું એવું કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે તે થમા પછી મન અને શરીર સ બધી સર્વ દુષ્ટતા નાશરૂપ, અને અમાધારણુ આનંદરૂપ મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય છે

આ પ્રકારે, ધર્મની વાસનાથી વાસિત અત કરણુવાળા મુનિએ, સામ જાવાની ઇચ્છા રાખનાર સમીપે વૈરાગ્ય કરનાર, આ ઉત્તમ ધર્મ કહેવો જોઈએ વરાગ્યનું લક્ષણ શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે —

તથ્યે ધર્મે દયસ્ત હિંસાપ્રવન્તે દેવેરાગદ્વેપમોહાદિમુક્તે ।

સાઘૌ સવ્યગ્રન્થ સદર્મહીને સચેગાઙ્ગૈર્નિશ્ચલો યોગનુરાગ ॥

ભાવાર્થ—હિંસાના વ્યવહાર રહિત સત્ય ધર્મમાં રાગદ્વેપ રહિત દેવમાં અને સૈવ પકારના પરિગૃહ રહિત સાધુમાં નિશ્ચલ અનુરાગ કરવો તે વૈરાગ્ય કહેવાય. ઉચિત લક્ષણ ધર્મ ગીતાએ મુનિઓએજ કહ્યા જેમણે કારણ કે બીજાને એટલે અગીતાયને ઉપદેશ કરવાનો અધિકાર નથી * કારણ કે ધર્મ કયા કરનારો ક્યોપરામ ન થયો હોય તો ઉ માર્ગ દેશના થવાનો સભવ છે એટલે પોતાને સ્વાહા શેલીનું ગાણતા મુખ્યતાનું અને હરે લઘુતાનું જ્ઞાન ન થાય અને ધર્મ દેશનાનો અધિકારી થઈ બેસે તો એકાત પ્રરૂપણુ થવાથી ઉ માર્ગની પુણી થાય, અને તેથી મોહનીય કર્મ ઉપાર્જન કરે જેમ આધ જાની પછાડે આધજો આવે તો સારો રસ્તો પામે નહિ તેમ અન્યાયની પછ વાડે અન્યાય વેરાયતો તે કદી પણ જાણુ થાયજ નહિ

પ્રશ્ન—આહારથી કોને કહેવી ?

ઉત્તર—કોઈ પ્રકારે જીવને એક કહીએ અને કોઈ પ્રકારે જીવને અનેક કહીએ એમણે દ્રવ્યાર્થિ નયને મતે જીવ એક છે અને પર્યાયાર્થિ નયને મતે જીવ અનેક છે માથ અપેક્ષાએ અજીવને જીવ કહીએ અને જીવને અજીવ કહીએ જેમ—ધર જમલા વીંછેરે અજીવ છે પણ તેમાં રહેલા જીવની

* વિરોધ જણાવુ પ્રકારે સૂચનમાં સુવ્રમા એક લેવુ

અપેક્ષાએ તે છન કહેવાય છે. એ પ્રમાણે સર્વ ઠેકાણે અપેક્ષાથી મનજીવુ તેનું નામ રચનાદ્વાદ અથવા અનેકાતના કહેવાય છે. દુકામી રચાદા એટલે કથમિત્તવાદ. ‘છવ’ એમ બોલવામાં છવમાં બે ધર્મ છે. છવને રૂપે છવ પણ પ્રદગનને રૂપ નહિ. એમ દરેક વસ્તુ અનુત્તરધર્મવાળી છે માટે નિશ્ચયથી કાષ્ટ ન કહેવાય.

પ્રશ્ન—ગાણુ અને મુખ્ય કોને કહવા ?

ઉત્તર—સાતે, નવે નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનયમાં અવતરે છે. જ્યારે કામ, મોહ, લોભ, ઇદ્રિયોના વિષય અને કષાય વિગેરે જો નિશ્ચયનયને મુખ્ય કરવાથી ધટતા હોય અને પોતાને પરવસ્તુથી વિરામ થતો હોય, ત્યારે વ્યવહારની ગાણુતા કરી નિશ્ચયની મુખ્યતા કરવી, અને વ્યવહારનયની મુખ્યતા કરવાથી ધટતા હોય તો નિશ્ચયની ગાણુતા કરી વ્યવહારની મુખ્યતા કરવી અને પરછવ આશી ગુણુ મહણુ કરવામાં તો વ્યવહારની મુખ્યતા કરવી અને નિશ્ચયની ગાણુતા કરવી કેમકે ત્યાં નિશ્ચયની મુખ્યતા કરવાથી તેનો વિનય, વૈયાવચ્ચ, આદર, સત્કાર વીગેરે ઘણું થકે નહીં અને પરછવમાં દોષ દેખી નિશ્ચયનયની મુખ્યતા કરવી અને એમ ચિંતવતું કે આ છવ કર્મને વશ છે અને આત્મા તો મન્વિચિત્તાનુકૂળ છે. કારણ કે એમ વિચારવાથી પોતાને રાગદ્વેષ થાય નહિ, અને જે નયની મુખ્યતા અથવા ગાણુતા કરવાથી રાગ દ્વેષ અને મોહ હૃદિ પામે તે નવાભાસ કહેવાય. આ પ્રમાણે મુખ્યતા ગાણુતાનો વિચાર કરવો.

પ્રશ્ન—શુર અને લગુનું રનરૂપ કેવું છે ?

ઉત્તર—જેમાં નિશ્ચયથી ગુણ ધણા દેખાતા હોય અને વ્યવહારથી કિચિત્ દોષ જણાતો હોય અને વાસ્તવીક રીતે નિશ્ચયમાં દોષ ન હોય તો તે કામ કરવા યોગ્ય છે અને જેમાં નિશ્ચયથી ધણા અવગુણ દેખાતા હોય અને આત્માને રાગ દ્વેષ અને મોહ વીગેરેની શક્તિ થતી હોય અને વ્યવહારમાં ભોકને રજીત કરવા ન પ કિચિત્ ગુણ દેખાતો હોય તો તેવું કામ આત્માર્થા પુરુષોએ કરના યોગ્ય નથી. એવી રીતે શુર લગુનો વિચાર કરવો અને તે પ્રમાણે વીચાર કરનારને દેશના દેવાય, ખીજને નહિ.

નમ્ર—ધર્મ કહેવાથી પણ જો ત્રોતા પુરવને કર્મ દોષથી ગાન ન થાય તો ધર્મ કહેવાનું શું ફલ છે ?

ઉત્તર—જો કે જોતાને જ્ઞાન નથી થતું તોપણ શુદ્ધ ચિત્તવાળો વક્તા તેની ક્રિયાનું ફલ અવસ્થા પામે છે

પ્રશ્ન—ધર્મ દેશનાનું ફળ જીભ પ્રકારે પણ થાય છે ત્યારે ધર્મ દેશનાર્થ પ્રયાસ કરવાની શી જરૂર છે ?

ઉત્તર—પ્રાણીઓના શરીર મળ્યાથી તથા મન મળ્યાથી સર્વ કુખ કુર કમ્પાથી, દેશના યોગ્ય પ્રાણીઓને, જેવી ધર્મ દેશના ઉપકાર કરનારી છે, તેવો ઉપકાર કરનાર આ જગતમાં ઘણા કાલમાં અને ઘણા સ્થાનમાં, ઘણાં પણ નથી, કારણ કે સદ્દેશનાર્થી ધર્મમાં અજ્ઞાન વીગેરે થાય છે અને તેથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે વક્તા પુરૂષે ધર્મ દેશના કરવામાં અને ધર્મનાખપી પુરૂષે દેશના સામળ વામાં આજ્ઞાસ ન કરવો કેમકે ધર્મદેશનાર્થી અજ્ઞાનરૂપી અધકારનો નાશ થાય છે અને તેમ ચલાથી હેય ઉપદેશનું જ્ઞાન થાય છે આ પ્રમાણે ધર્મદેશનાર્થી ઉત્તરોત્તર શુદ્ધ નિષ્પન્ન થાય છે માટે સર્વ ક્રિયાથી, ધર્મદેશના સામળરી જો મોડી ક્રિયા છે અને જાણપણ થયા વિના અધકારે કુળાવા જેવું છે માટે છતે જોગે અને છતી શક્તિએ ધર્મ દેશના સામળવામાં પ્રમા. ન કરવો કિમ્ બલુના ?

પ્રકરણ ત્રીજું .

શુદ્ધિ વિરોધ ધર્મ.

ધર્મ ગ્રહણ કરવાની યોગ્યતા.

એ પ્રભાણે 'સદ્ધર્મ'ના શ્રવણથી ગયા છે પાપ જેના, જાણ્યું છે તત્ત્વ જોણે, મહાસત્ત્વ વત એવો, અને ઉપર કહેલા ઉત્કૃષ્ટ સવેગને પામેયો, પુરુષ, ધર્મ ઉપાદેય છે, એમ મનજીને, બાવથી તેમાં ધ્વજ કરીને, અને પોતાની શક્તિનો બરાબર વિચાર કરીને ધર્મ ગ્રહણ કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરે છે

પ્રશ્ન—શુ આવા લક્ષણ યુક્ત પુરુષનીજ ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ થાય અને ખીજની ન થાય ?

ઉત્તર—સકલ જગતમાં કયાણુ સ્થાપન કરવું, એજ છે ધન જેવું એવો, અરિહંત પરમાત્માએ ફનના આધન બાવે કરીને ઉક્ત વિશેષણે યુક્ત પુરુષને, ધર્મ ગ્રહણ કરના યોગ્ય કહ્યો છે કારણ કે પૂર્વે કહેયો યોગ્ય પુરુષજ સાચો ધર્મ ગ્રહણ કરી શકે છે એ શિવાયનો બીજો પુરુષ તત્ત્વદૃષ્ટિથી જોતા યથાર્થ ધર્મ પ્રાપ્તિને યોગ્ય નથી

પ્રશ્ન—અયોગ્ય પુરુષ ગ્રહણ કરે તો શી હરકત આવે ? કહ્યા ભોલો, નામથી ચારિત્ર અગીયાર કરનારા, સામાયિક, પોસદ પ્રતિક્રમણ વિગેરે કરનારા, જોવામાં આવે છે અને શુદ્ધિ પણ જુદા લેખ, જુદી સાહેદી વિગેરે અન્યાયના કામ કરે છે અને ધર્મ કરણી પણ કરે છે તો તેમને શુ બાધક પડે છે ? એમ કરતાં કરતાં યોગ્ય થશે એમાં શુ વાંધો છે ?

ઉત્તર—આમ કહેવું તત્ત્વ જુદા બરેનું છે માયે સારી પાધડી બાધવી, અને પહેરવા સારી લગોટી પણ ન મળે એ કેરી હાસીની વાત છે પહેલાં તો પોતીઉં સાર જોઈએ, પછી અનુક્રમે ચક્રના ચક્રતા, સારો લુગમ પહેરવા જોઈએ તેમ અહીં પણ પ્રેમથી દુર્ગુણ દૂર કરવા અને ન્યાયમાં

પ્રવૃત્તિ કરવી પછી દેશ નિરતિ ધર્મ અને પછી સર્વ નિરતિ ધર્મ એમ અનુક્રમે પોતાની શક્તિ અનુસારે અહણ કરવા પછુ પ્રથમથી ચરિત્રાયા તુ અથવા તો, યુદ્ધ ત્રાવકંતુ નામ ધરાવે, અને માર્ગાનુ સારીનો એક પછુ યુધ્ધ જોવામા આવે નહિ તો તે ધર્મ શી રીતે જોશે ? અને શી રીતે દિલકારી થાય ? ફાકટ પોતાના ફોલ દાકવા માટે, અને યુગ્ધ તોડકાને કગવા માટે, પ્રથમથી દુગધ્ધ દૂર દર્યા વગર, બેકાને દેખાડવા માટે, જીન મતની ક્રિયા કરે છે તેથી આત્માનુ બીનકુલ કંથ્યાણુ યતુ નથી પછુ જો યોગ્ય પુરુષ ધર્મ અગીકાર કરે તોજ ધર્મ જોશે છે અને પોતાને તથા પરને દિલકારી થાય છે માટે જેને ધર્મ અહણ કરવો હોય અને પોતાના આત્માને કર્મમુક્ત કરવો હોય તેણે પ્રથમથીજ માર્ગાનુસારી વીગેરે યુક્તો અહણ કરવા અને પછી પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે ધર્મ અહણ કરવો યુક્ત છે અને એજ હેતુ માટે, યોગ્ય પુરુષ ધર્મ અગીકાર કરવો એમ આ પુસ્તકમા દર્શાવેલું છે

ધર્મ અહણ કરનાની વિધિ,

વર્મ વિધિ સહિત અગીકાર કરવો જોઈએ.

પ્રશ્ન—ધર્મ તો પોતાના ચિત્તની પરિશુદ્ધિથી થાય છે તો વિધિએ કરીને એ ધર્મ કરવાથી શુ થવાનું છે ?

ઉત્તર—પોતાની શક્તિ વિગેરેનો દૃઢ વિચાર કરી ધર્મ અહણ કરવું તે, નિર્ભય ભાવનું કારણ છે એમને પ્રકર્ષતાથી પોતાનું ફક્ત સાધવામા અવધ્ય છે એટલા માટે વિાધપૂનક ધર્મ અહણ કરવાની જરૂર છે જેમ ખારી શુભિમા વાવેનું બીજ નિર્મલ થાય છે તેમ વિધિ રહિત આપે ૧ ધર્મ પછુ નિર્મલ થાય છે

જેણે આવડ ધર્મના અભ્યાસ સારી રીતે કર્યો હોય તે યતિધર્મ અહણ કરવા યોગ્ય થાય છે. માટે મહત્ત્વ ધર્મ મહેલા સમજાવવાની જરૂર છે.

સમકિત પ્રાપ્ત થયા પછી ખાચ અહણવનું, નજુ ગુણુમત અને ચાર શિક્ષામત, એ ચાર મત અહણ કરવાનો યોગ્યતા થાય છે પછુ સમકિત ન થયું હોય ત્યાં મુધી મત અહણ કરવાની યોગ્યતા

કહેવાયજ નહિ. કેમકે તેમ માનવાથી નિષ્ફલપણનો પ્રસંગ આવશે માટે સમકિત વિના નત ગ્રહણ કરવું તે ફાગટ છે. વળી શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

સસ્યાનોવૌપરક્ષેત્રે નિક્ષિપ્તાનિ વદાચન ।
 ન વ્રતાનિપ્રરોહન્તિ જીવે મિથ્યાત્વવાસિતે ॥
 સયમા નિયમા સર્વં નાશ્યન્તેઽનેનપાવના ।
 હયકાલાનલેનેય પાદપા ફલશાલિન ॥

ભાવાર્થ—જેમ ખારી જુમિમાં વાવેલાં ધાન્ય, કોઈ પણ પ્રકારે ઉગતા નથી તેમ મિથ્યાત્વ સહિત જીવને વિષે નત નિયમો ઉદય નથી પામતા, એટલે કર્મ ક્ષય કરવાનું નિમિત્ત નથી બનતા ?

જેમ હતથી શોભામયન જુલો, કદપાત—કાળના અગ્નિથી નાશ પામે છે તેમ પવિત્ર મયમ અને નિયમો, મિથ્યાત્વથી નાશ પામે છે.

જન વચન શ્રદ્ધા પૂર્વક સાબળવાથી અને તેના ઉપર સ્વભાવિક રચિથી, જ્ઞાનાનન્બુ, કર્શનાવન્બુ, મિથ્યાત્વ મોહ વિગેરે કર્મના ઉપશમ અને ક્ષય થયે શુભથી, સમકિત કર્શનની શ્રદ્ધા રૂપ, વિપર્યાસનો નાશ કરનાર, ખોટા કલગ્રહ રહિત, શુદ્ધ વસ્તુના પ્રગાપનને અનુસરતું, આકરા કલેશ રહિત, ઉત્કૃષ્ટ બધનો અભાવ કરનાર અને આત્માના શુભ પરિણામરૂપ, સમ્યક્ કર્શન ઉદય પામે છે કર્મ ક્ષય નીગેરેનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે

સીળોનિવ્યાયદુઃસાસણોઽય ।
 હારપિહિવ્યય ડગમતા ॥
 વરપિહિટાયુ વિહાહિય—
 જલણોવમ્મા ચલોવસમા ॥

ભાવાર્થ—લાયક ભાવ હોનાઇ મથેલા અગ્નિ જેવો છે, અને ઉપશાત ભાવ, રાખથી ઢાકેલા અગ્નિ જેવો છે અને ક્ષોભસમ ભાવ થોડા હોલાયેલા અને થોડા વેરાતા અગ્નિ જેવો છે

સમકિતિનું લક્ષણ.

કોધાદિક આકરા કપાય રૂપ, ઝેરના વિકારના રૂપ જેવાનો વખત

નહી આવેલો દેવો તે પુષ્પ કહેવાય મોક્ષનો આબધાપ સાખરો તે સવેગ કહેવાય સસારથી છોડે પામવો તે નિર્વેદ કહેવાય, દ્રવ્યથી અને ભાવથી કાઠ દુષ્પિખત પ્રાણી ઉપર દયા કરી તે અનુકરમ્યા કહેવાય છે

કાઠ દુષ્પિ પ્રાણીને ખાટે પોતાની યજ્ઞિ અનુમારે તેને મદદ કરવી તે દ્રવ્ય અનુકરમ્યા કહેવાય

કાઠ માણસ ધનવ્રત અને હોય તો નેના ઉપર દયા ભારી ફરી તેને દુર્ભમા જોડવો તે જ્ઞાન અનુકરમ્યા કહેવાય

તથા જન પરમાત્માએ કહેડું છે તેજ સત્ય છે એમ અંગીકાર કરવું તે આસ્તિક્ય કહેવાય

એ સર્વની અભિવ્યક્તિ કરવી તે સમક્ષિ દર્શન કહેવાય અર્થાત્ આ પાત્ર સક્ષણથી સમક્ષિ દર્શન જોળખાય છે એટલે જેમા એ પાત્ર સક્ષણ જોવામાં આવે તે સમક્ષિતિ કહેવાય છે

અનુવ્રત ગ્રહણ કરવાની આવશ્યકતા અને હેતુઓ

આ પ્રમાણે મમ્યન્ જનની શુભિ થયા પછી યતિ ધર્મ અંગિકાર કરવા અસમર્થ એવા પોતાની સમીપમા આવેના પુરુષને, પટેલા યતિ ધર્મ સભાષવો પછી આવકના બાર મનના સ્વરૂપ સમજાવીને ચુણી ગુર મહારાજ તેને તે વ્રત ગ્રહણ કરાવે

અઢી પહેના સસારથી બીધેલા અને ધર્મ ગ્રહણ કરવા ઉપમવત થયેલા જ્યેષ્ઠ પુરુષ પાસે, ગુર મહારાજ, ક્ષમા આર્દ્ર વ્રત યતિ ધર્મનું સમ્મિત વર્ણન કરી તેને ચારિત્ર આપના યોગ્ય કરવો, કારણ કે ચારિત્ર વર્મ, સર્વ કર્મરૂપ રોગને રચરૂપ કવા છે એટલે ધણુ કરોને સધળા રોગો જેમ રચરૂ કવાથી નાશ પામે છે, તેમ સર્વ કર્મરૂપ, રોગો ચારિત્રરૂપ, રચરૂ કવાથી નાશ પામે છે પણ તે પ્રકારના ચારિત્ર ધર્મની યોગ્યતા ન હોય તો એટલે તે જીવ ત્રિપિય સુખની વાંઝણથી ચારિત્ર ધર્મ અંગીકાર પ્રવા, અમમર્થ હોય તો તેને અણુપ્રતો સંવિસ્તર સમજાવી પહેના તે વ્રતો ગ્રહણ કરાવવા પશુ જો મુનિ ધર્મ પાળવા સમર્થ જીવને, ચારિત્ર અંગીકાર નહિ કરાવતા આવકના વ્રત

અંગીકાર કરાવે, તો ચારિત્ર અંગિકાર કયાનો અતરાય કર્યો એમ કહેવાય એટલે મુનિધર્મ પાળવા સમર્થ પુરુષને શ્રાવક ધર્મ આપવાથી ચાગ્રિત્તાવગ્ન્યી કર્મ બધાય છે કેમકે તેણે તે પુરુષને ચારિત્રનો અતરાય કર્યો કહેવાય અને તે કર્મથી પોતાને, ખીજા ભવમા, ચારિત્ર અનિ દુર્લભ થાય છે અર્થાત્ જોને યોગ્ય જે નહીં હોય તેને તે વ્રત આપવું તેમા ફેરફાર કરવાથી અતરાય કર્મ બધાય છે ઉચ્ચ પદની યોગ્ય પુરુષને નીચી પદની આપવાથી અતરાય કર્મ બધાય છે અને નીચી પદની યોગ્ય પુરુષને ઉચ્ચ પદની આપવાથી ઉત્તમવ્રત થાય છે એને તેથી તે ધર્મ પોતાને દુર્લભ થાય છે

મુનિ, શ્રાવક ધર્મનો ઉપદેશ કરે તો, તેને તે ધર્મની અનુમોદના કરવાનો દોષ લાગે છે કારણ કે શ્રાવક ધર્મમા સાધારણ વ્યાપારનો અંશ રહેતો છે વળી તેમના સાધક, એટલે ચાપ સહિત, વ્યાપારના પરિહારના નિયમને પણ મનિનતા પ્રાપ્ત થવા સમર્થ છે એજ કારણ માટે મુનિધર્મ પ્રથમ કહેવો અને તે પ્રાણી જો મુનિધર્મ ગ્રહણ કરવા અસમર્થ હોય તો, તેને શ્રાવક ધર્મનું રૂપ સમજાવવું અને પછી શ્રાવકના વ્રત ગ્રહણ કરાવવા અને તેની રીતે કરવામા ખીલકૂલ દોષ ન લાગે અને જો ગ્રહરથ ધર્મ કહેવામા દોષ માની ચારિત્ર અંગિકાર કરના અશક્ત પુરુષ પાસે જો શ્રાવક ધર્મ ન કરે તો તે જ તેના નાશથી ભગવતના શામનની આજ્ઞા ભંગ થાય માટે ધર્મના અર્થા પ્રાણીઓને મહેના ચારિત્ર ધર્મ અને પછી ગ્રહરથ ધર્મ મમજાવવો અને સમ્યક્ પ્રકારે સમજાવ્યા પછી તેની શક્તિ પ્રમાણે જે વ્રત પળવા તે મમર્થ હોય તે વ્રત તેને અંગીકાર કરાવવું અને યોગ્યતાએ પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વ્રત અંગીકાર કરવું પણ પાળકી ન થવું એવી ભગવતની આજ્ઞા છે માટે શુરએ પણ તેવા પુરુષોને ગ્રહરથ ધર્મ સમજાવવો જોઈએ કશું કે —

શ્રમમવિચિન્ન્યાત્મગત તસ્માન્નહેય સદોપદેષ્ટયમ્ ।
આત્માનન્નપરચાદિ દિતોપદેષ્ટાનુગૃહ્ણતિ ॥

બાવાર્થ—પોતાને શ્રમ પડશે એવો વિચાર નહિ કરીને અને તેમા કલ્યાણ થશે એમ ધારીને હમેશા ઉપદેશ કરવો માત્ર કે હિનમરી ઉપદેશ કરનાર પોતાને આ પરને ઉપદેશ કરનારો થાય છે

નમ્—સવ સાધક વ્યાપારનો લાભ કરવા અસમર્થ પુરુષોને, દેશથી

સાવચ વ્યાપારનો ત્યાગ કરાવવામા, બાળી રહેના સાવચ વ્યાપારથી, ગુરને
અનુમો ના રૂપ દોડનો પ્રમગ કેમ ન આવે ?

સમાધાન—ભગવન વચનના પ્રમાણથી, આગ્રતગ્રહ કરવા તૈયાર
થયેના પ્રાણીને અછનન આપવામા દોષ નથી કેમકે ડિવાસગદશાઓ વિગેરે
સુનમ ભગવને પોને પણ આજ્ઞા વિગેરે આવડે અછનન ગ્રહણ કરાવ્યા
એમ સાબળીએ છીએ

શ્રમ—જો એમ હોય તો ભગવનને પણ અનુમોલના દોષ સામે એમાં
લી નવાઈ છે ?

સમાધાન—એમ ન કહ્યું કારણ કે ભગવતના આચરણ સર્વ અંગે
સુર એટલે તેમાં એકાદ દોષ મહિનપણ છે

એ પ્રમાણે ભગવન વચનના પ્રમાણથી, અછ વ્રત ગ્રહણ કરવા
તત્પર થયેના પુરુષને, જો કે તે દેહથી સાવચ વ્યાપારનો ત્યાગ કરે
છે નોપણ શાક્ષી જૂન એના, વન આપનાર ગુરો અનુમો ના દોષ
સાગનો નથી મગણ કે જે અવસરે સવક વન ગ્રહણ કરે છે તે વખતે
મીતાથે મુનિ મહારાજની સાક્ષી માત્ર કરે છે અને મુનિ મહારાજ પણ તેો
મનનો ઉચ્ચાર કરે છે અને જે, મનનો મનાવ હોય, તેમાં આનાદિ
છે તેમા ગુરની સામી નથી માટે ગુરને અનુમો ના દોષને પ્રમગ લી રીતે
આવે ! ન્યારે ગૃહસ્થ તો અગ્રવ રણી દેખી પોને ખુદી થાય અને નને મનમા
સાગી માને સાર અનુમો ના કહેવાય પણ મુનિએ તો ધમોપદેવ નિના
અવગતો પ્રમગ પણ મરતા નથી તો તેને સાવચ મરણીતી અનુમોલના
કરના પ્રસંગ પણ કમાથી આવે આ વાતને દનવથી પુષ્ટ મરે છે —

સધગી અપ્સરાઓના વિનાસની હાંસી કરવામા તત્પર હાંઓના કઠાક્ષ
સમુદના કે કવાડી જેની બધી િશીઓ મનોહર થઈ રહી છે તેવો મગનનામે
દેહ હતો તમા દિમાત્મ પતનના શિખર જેના ધોળા મનોની પકિત વિરે
રહેતા નિમજ શિખરોની ટામથી, સરદ નવ નહિ દોષા છતા પણ, સરદ
નવના ધોળા મેવની શોભને પારણ કરતુ, સુદર, વસતપુર નામે
નગર હતુ

સેવા બળવાને વખતે સજમથી નમેના સધગા રાગ્યઓના વિમળ

મુકુટના અગ્ર ભાગમાં રહેતી માણિકના કિરણોથી રંગાયેલ છે ચરણ કમળ જેના ઝોલો, અને પોતાના પ્રચંડ હસ્તદંડથી વાપરેલ તરવાર નડે પાયેલ, હાનુના મોઢો મત્ત હાનીઓના કુબરવનમાંથી ઠીકેના મોતીના સમુદથી જેણે સધળા સન્માનભૂમિ ગોલાની મુકી છે એવો, જીતશત્રુ નામે તે ગામનું રક્ષણ કરનાર, રાજા હતો.

મનુષ્યમાત્રના નેત્ર તથા મનને હરણ કરનારી, પૂર્વ બવોની પરપરાઓમાં ઉપાગેત કરેલ પુન્યદ્વળને અનુસરતી, અને અપ્સરાઓના વિનામના મનને જીતનારી નારહીનામે તે રાજાને રાણી હતી

નમાન્યા છે સધળા રાજાઓ જેણે એવો, ફરથીજ દુર કર્યા છે દુષણ જેણે એવો અને મોહર પચ પ્રકારના ભોગ ભોગવતો એવો તે રાજા આ, સ્ત્રી સ્ત્રી સાથે કુલોક વખત કાળો હતો

તે નગરમાં, ધણા મેવકોનો સ્વામી, ધણા જનવરોનું પોષણ કરનાર, અને ધાન્ય રાશિથી ભરપુર કોઠોરો છે જેના ઝોલો, હિરણ્ય પ્રમુખ ધાતુઓ અને મણી પ્રમુખ જ્વાહીરના સમુદરપ, પરિપૂર્ણ સ્મૃદ્ધિ વડે, હૃદય કાપે છે કુમેર ભગરીના અતિ ગર્વને જેણે એવો, દીન, અનાથ, આવળા પાગળા, ભીંગેરે અત્યંત પ્રાણીઓના શોક જેણે નિરોધ કર્યા છે એવો, મર્દ વણિકમાં વિરામણી અને શુભ સામથી દેહીઆમાન આરુણિતગો, સમુદ્રહસ્ત નામનો શોક રહેતો હતો

મન લાગણ્યતાના ગુણના આધારરૂપ, મર્દ કન્યાભુક્ષારી વસ્તુઓના જ હરણુ જીન, પૂણ્યપ ગતોના ભોગ ભગરૂપ પોતાની કુલ સતતિના અપવરૂપ, અને સુદુઃખરૂપ, નનનતાના જ્વરૂપ નુસંગના નામની પર છેડી પતિના કોતે ગેહો હતી તે સ્ત્રી ઉપર શેહો અત્યંત ગાંધેમ હતો. આ તેણીની માને, જીવ મોખા હત્યા થયેના ધાન્ય રિપચ મન વિ સુખરૂપ સમજના મન ભાગમાં જીવે એવો તે જોઈ ધણો કન નિર્ગમ કરતો હતો

તે દપતીના વિભેદ આચાર પાલનથી, મન્ય ખમ થયો ત્યારે, પ્રિય દુઃ, મેગદુઃ, રતદેવ, મોમદેવ, પૂર્ણમદ્દ અને મ વિભાદ્દ એમ આ તુલમે હપૂન થયા

સ્વતાવશીજ ગુરુજનો વિનય સાચવવામાં તત્પર, પરમ કમ્પાશ્વ આપવામાં ઉત્તર અને અત્યંત દુઃખ ધર્મ, અર્થ અને કામમાં બાધેલા છે અત્યંત પ્રેમ જણે એવા, પ્રેમ સમુદયથી બે આલને આવેલી દીનિરૂપ સ્ત્રીએ આપ્યું છે મા' આલિંગન જેને એવા, સકલ સંગન પુરુષના મનને સતોર પમાડનાર અને મેળા ઉત્પ લાવનાર દવા ઘન હૃદયજી રીંગેરે મેળા શુભેથી શોભામ માન છે શરીર જેનું એવા, અને શરીરની સુ રતાના ઉત્કર્ષથી તિરસ્કાર કયો છે કામદેવ િ લાવખ્યાની મમ્મગીને જેણે એવા, તે છ પુત્રો, પિતાને ક્રુદ્ધ બ સબધિ ચિતા ભારથી અત્યંત મુકન કરતા હતા એટલે બ્યવહારમાં તેના પિતા કરતા પછુ વધારે દુશિયાર હતા જેથી પિતાને કાંઈ પછુ વાતની ફિકર રહેતી નહિ એક વિશે અત પુરમા (જનાનખાનામા) ધારણી નામની તે મટરાણીએ, જ્યારે રાજ સુમર વાજીત વગાડવા સાગેા સારે, અનેક રીતે ઇન્દ્રિઓની એગથી શોભાવમાન, અને રાજના, મનને અત્યંત આનંદ આપે એવું નૃત્ય કયું તે નૃત્ય જોઇ અત્યંત સતોષથી તરસિત મનવાળા રાજાએ તે અને “વરમામ” એમ કયું ત્યારે ઓ બેાની ‘હવથા’ તે વરદાન તમારી પામે રહેના હો કાંઈ વખતે માગીલ ’

એમ કરતા ક્રેટલેક દીવસે કામી પુકારેના રિવામને હ વારા પમાડનામા સદાય કરનારો શરૂ પુનેમનો દીવસ આ ા ત્યારે રાણીએ રાજ પાસે પહેલુ આપેલુ વર માગ્તુ ત્યારે રાજ કહે કે માગ તે પ્રમાણે આપુ । ત્યારે સ્ત્રીએ કયું કે કપૂર સરખા બદના ફિરખના સમવર્ગી પુરોરેની છે મધળી િશાઓ જેને વિશે એની આજની રાત્રિમા મેળા મગિવાર, તથા અત પુર િ સમગી સ્ત્રીઓ સાથે, મેળા રચા ચાગ, બજાર, ચકના વીંગેરે સારા પ્રદે શો િ સુ રતા જોવાની મારી મરજી છે માગે મારા આતવામા કેઇ પછુ રીતે રખાના ન થાય તેમ કરો એટલે કાંઈ ફૂડપ મો દેમે નહિ અને આપુ શહેર નોક ”

ત્યાર પછી તરતજ રાજાએ આખા શહેરમાં હદેરે પિગાનો કે કે આજની રાત્રે સર્વ પુરોએએ શહેરની બહાર નીકળી જવું એવો દુકમ સામગી સન તોડે પોત પોતાની અનુકુળતાએ શહેરની બહાર નીકળી ગયા અને રાજ પછુ સંજના પોતાના પ્રધાન રિંગેરે મુખ્ય પુકો સાથે શહેરથી બાહર નીકળી ઇશાન મણુમા આવેલા મનદર બાગમા જઈ રહ્યા

પેના છ ભાઈઓ લેખામા બુ બુ ચાચેલા હોવાથી, હરણા બહાશુ ,

દેવતા જમ્યા એમ અન્ય ન ચિતાવાળા હતા, તેણે સાજ સુધી નીકળી શક્યા નહિ અને દુકાનમાં રહી ગયા. સૂર્ય અસ્ત પામ્યો તે સમયે તે છોકરાઓ, શહેર બહાર જવાની વાત સ્મરણમાં આવવાથી, એકદમ ઈનાવળથી જેવા, દર વાળ પાંચે ઓંચે છે તેવાજ તેમના હૃદયની આશા માથે દરવાજાના કમાડ બંધ થયા, એટલે દરવાજાના કમાડ બંધ થયા અને તેમની હૃદયવાની આશા પણ બંધ થઈ ત્યાર પછી બધ પાંચતા પાંચતા, કોઈ ન દબે તેની રીતે એક સુદર બોપડામાં સતાઈ રહ્યા અને ધારણી રાણી પણ મોટા પરિવાર સહિત, સપ્તે સહુગાર ધારણ કરી, રાત્રીએ પોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે, પુરુષ રહિત શહેરમાં ફરતી હતી એમ અનુક્રમે રાત્રી વ્યતીત થઈ અને કમળના સુમુદને ખીનનામાં કુચળ અને ખાખરાના પુષ્પના સરખી રાત્રી કાનિએ રંગી આપ્યું છે સહુ દિગ્ મડળ જેવું એવો, અને જગતના એક નેત્ર સમાન એવો સૂર્ય ઉદયાચળ પર્વતની ટોચ ઉપર આરોહણ કરવા સાગ્યો તે સમયે રાત્રીએ મટવાતોને દુકમ કર્યો કે “જાઓ આપુ શહેર તપારી જુઓ કે માગી આગતો ભગ કરી મોઢ પુરુષ અદર રહ્યો તો નથી કે”

બરાબર તપાસ કરતા કરતા, મળે જમના દત્ત દોષ નહિ તેવા તે દોષવાનોએ તે બાઈઓને ગોપી શ્લાઝ્યા અને રાત્રીના આગળ ખડા કર્યા તે જમણીને દોષાયમાન કાનના મરખી બુદ્ધિ ચકાવવાથી, બધાનક થયું છે લમાટ જેવું એવો, તે રાત્રી તે મેદા છે રાત્રીએ વધ કરવાનો દુકમ આપ તો હતો, તે સમયે તે વાત ફેલાતી ફેરતી અમુક ત મેદના કાનને પરાજો બની મુદગરના પ્રદાર નરખી આ વાત સામગીને સેઠ એકદમ ગાં બની ગયા, બમિન થયા અને મોટા હમી મરખા મગરના સમુદના હાથ અફ સાવવાથી ઉલ્ખના મોટા મેદઓના નમુદથી, આક્રમ વ્યાકુત થયેના સમુદના મધ્ય ભાગમાં અફવાધને બાગી પડના વટાણા નડેવા માણુમોની થઈ ‘હને મારે શુ કરતુ હાય શુ કરતુ, રે’ કાલ ઉપાય સુમતો નથી અરે ભગવાન’ એ પ્રમાણે નૂ જની મોટા અને શજીવાર ઘણીજ બધ કર અવગ્યા મોગવના વગો ત્યાર પછી તે શેરીઓ બીકણ માણુસની મેદા દુર કરીને સ્ત્રી મોકલે ધરી નોકના આવેડનો ત્યાગ દગીને, ધીર પુરતોને ચોખ મેયનો આપાર થકને, દીન બાવને નદી મજુકારીને નગરના પ્રધાન અને બીજા મુખ્ય લોકો મેદા લકને અન દાયમા હિતમ રતોથી બરપર

વાસણુ દાઢને તે વિનિતિ કરવા રાજ, પામે આ ॥ આગ વિનિતિ કરી કે
 ' હે દેવ આ મારા પુત્રો કોઈ પણ ચિત્તા દોષથી શુદ્ધરની અદર રહ્યા
 નથી પણ કોઈ તે પ્રજારના નેખાની નયત્રાથી નીકળી શક્યા નહિ અને સુર્ય
 અસ્ત થવાને સમયે નગરમાંથી બહાર પીક નવા ગામ્યા, પણ પુરના દરવાજા
 બંધ થયેના જોઈ પરવડ બની તેઓ બહાર નીકળી શક્યા નથી માટે મારા
 એક અપરાધ માફ કરો અને મારા વહાલા પુત્રોને જીવિત્વન આપી મારા
 ઉપર મહેરબાની બજો ' એ પ્રમાણે વારવાર મ્હુ તોપણ પોતાને અવધ્ય
 મૃત્યુવાગો, માનવો એવો તે રાજ તે શીડીઆના છોકરાઓને, છાડવાનો, તેમ
 પણ વિચાર કરતો ન હતો

ત્યારે રાજાનો કોષ સાર્યક કરવાને શેઠે એક દીકરો મારવાની રજા આપી
 બાકીના પાંચને જીવતા રાખવાનું કહ્યું તોપણ રાજાએ ન માન્યું એમ અનુ
 ક્રમે શેઠે પાંચ પુત્રની ઉપેક્ષા કરી તોપણ રાજાનો કોષ જોએને તેવો રહ્યા
 ત્યારે પાસે બેઠેલા પ્રધાન અને પુરોહિત વીજેરે એ તેની અત્યંત પ્રાર્થના કરી
 કે મોઢ પછુ વશો નિમ્નેત ઉચ્છેદ મરવામાં ધણુ પાપ યાવ છે તે પ્રાર્થનાથી
 ઘોડો કોષ મા ત થવાથી, એક છોકરાને છોડી બાકીના પાંચ છોકરાઓને
 રાજાએ મારી નાખ્યાં ફક્ત એક મોટા છોકરાને જીવેના રાખ્યો '

અહીં આ દુષ્ટાત્મો ઉપનય આ નમાએ મરવાની જરૂર છે

જેમ વનતપુર નામે નગર હતું તેમ આ સસાર છે રાજાને ઠેકાણે
 આવક જાણવો શેઠને ઠેકાણે શુર જાણવા એ પુત્રને ઠેકાણે એ જીવિત્વકામ
 જાણવી આ પિતા જેમ પાંચ પુત્રની ઉપેક્ષા કરી એક પુત્રને બચાવે છે તે
 પણ તે પાંચ પુત્રના વધમાં તેને અનુભવના દોષ લાગતો નથી કારણ કે તેનો
 અનિગ્રાહ તો છેએ પુત્રને છોડવાનો છે તેમજ શુરને પણ આવડે નત
 આપનાથી, નિમમથી બહાર રહેલા હમય જીવેના વધની અનુભવનાતો દોષ
 આવેના નથી, કારણ કે તેનો અનિગ્રાહ તો હિંસામાં મુખવવાનો છે માટે
 જ્યાંસુધી આંત્ર મમમ જીવેતો મુખવો હિંસા ન કરે ત્યાંસુધી મોગ પુત્ર
 સમાન તર કાયને, નાના પુત્રની પડે નીચા જીવેની ઉપેક્ષા કરીને મુકારનાર
 હોને બીજા જીવેની હિંસાને અનુભવે ॥ દોષ લાગતો નથી

તે અણુત્તો મહાશ્વર્ય, યોગ શુદ્ધિ, નદનશુદ્ધિ, નિમિત્તશુદ્ધિ,
 દિદ્ગુદ્ધિ, આજ્ઞાશુદ્ધિ, એ સર્વ શુદ્ધિ નિધિપૂર્વક આપુરી કાય, વાણી

અને મનના યાપારની શુદ્ધિ કરી ને યોગશુદ્ધિ. ઉપયોગ સહિત ગગનાં દિવા કરી ને કાયશુદ્ધિ, નિરવધ આપણ કરવું તે વાણીશુદ્ધિ. શુભ ચિંતાવન કરવું તે મનશુદ્ધિ. અસ્થિનિતપણે અભિપ્રાયોગિક વિગેરેનું ઉચ્ચ રણ કરવું અને શ્રાંતિ રહિત યજ્ઞ કાર્યો સર્ગ કરવો તે વૈદનશુદ્ધિ, શખ, નોમત વીગેરે શુભ વાળિ મો નાદ સામળવો, પૂર્ણ 'કુબ, આરી, છત્ર ધ્વજ વિગેરે જોવાં અને શુભ મધ સુધો વિગેરે નિમિત્તશુદ્ધિ કહેવાય છે ઉત્તરદિશા, પૂર્વ દિશાને જે દિશાઓમાં જિનેશ્વર મહારાજના ચિત્ર રહેલા હોય તે દિશાનો આશ્રય કરવો તે દિશશુદ્ધિ રાજા વિગેરેના અભિયોગથી પ્રસાધ્યાનમાં જે અપવાદ રાખવા તે આગારશુદ્ધિ ઉપર બતાવેલી શુદ્ધિઓ વિધિમાં અન્યથા આપણી જોઈએ.

વળી દેવ શર, સાધર્મિક, સ્વજન મરીજ અનાથ વિગેરેનો યોગ ઉપચાર કરવો એ પણ એક વિધિ લેખવામાં આવે છે આત્માર મુખી અણુ નત વિગેરે પ્રદણ કરવાની આવશ્યકતા અને હેતુઓ બતાવ્યા હવે તે અનુનત વિગેરેનો ક્રમ બતાવે છે

૧ રથૂલ આપ્તાતિપાત નિવૃત્તિ—મોઢા જીનેની હિસાન કરી જોયે જે ઇન્દ્રિયો માગી નમ્રાયના જન મુધીના પ્રાપ્ત પળ જીનેની હિસાન કરી

૨ રથૂલ મૃપારાદ નિવૃત્તિ—મોઢુ જુ, ૧ જોવવુ

૩ રથૂલ અ સાદાન નિવૃત્તિ—મોગી મોગી ન કરી

૪ રથૂલ મૈથુન નિવૃત્તિ—ચોના ઠી સીમા મતોષ રાખવો

૫ રથૂલ મન્યહ નિવૃત્તિ—પરિવદનો નિવમ રાખવો

આ પાંચ આકૃષ્ટ મન કરેસાથ છે તેને આણુ ૧૫ કહેવાતું કારણ એવું છે કે તે સાધુના મહા પ્રત કરતા જોઈ છે આ પાંચ આણુ પ્રતો દરેક આવકે પ્રદણ કરવા યોગ્ય છે અને પ્રદણ કર્યા પછી તેમાં ખીનકુલ પ્રમા ન થવો જોઈએ

પાંચ આણુ ૧૫ મજા પછી હવે ત્રણ ગુણુ ૧૫ કહે છે

૧ દિગ પરિમાણ પ્રત, ૨, સોગોપલોગતુ પ્રમાણુ, ૩, અનર્થ દંડધી વિનમ.

૧ સૂર્યના ઉદય અને અસ્તથી જોળખાતી આકાશિયાઓના જવા આવવાનો નિયમ કરશે તેનું નામ દિગ્ પરિભાષુ

૨ જે વસ્તુનું એક વખત સેવન કરાયા પછી ફરીને, તેજ, વસ્તુ ઉપયોગમાં ન લેવાય, તે કોશિય કહેવાય. ભોજન વીગેરે તેના ઉદાહરણુ ભણના. જે વસ્તુનો વારંવાર ભોગ કરી શકાય તે ઉપભોગ કહેવાય. સ્ત્રી પણ વીગેરે એના ઉદાહરણુ ભણવા તેનું પરિભાષુ કરવું તે કોશિય પભોગ ક્રમ કહેવાય.

૩ ધર્મ, સ્વજનન હિતિગત શુભ ઉપકાર ખટે સાધવ અનુમન કરવું તે અર્થ દહ કહેવાય. એને તેમ ન પ્રવાધી અનર્થ દહ કહેવાય, તે અનર્થ ચાર પ્રકારે થાય છે.

૧ અપ ધાન, ૨ પ્રમાદાચરણુ ૩ હિ સંપ્રદાન ૪ પાપ કર્મો પદરા.

એ પ્રકારના અનર્થ ક્રમા વિરતિ કરી તે અનર્થ દહ વિરતિ કહેવાય.

ઉપકારને માટે જે ધન દોય તે શુણ્ ક્રમ કહેવાય. આ નોનો શુણ્ ક્રમ કહે છે કેમ કે તેમના વિના અપુ નતની જરાજર શુદ્ધિ થતી નથી.

આ પ્રમાણે શુણ્ નત બતાવ્યા પછી ચાર વિકાસ ક્રમ બતાવે છે.

૧ સામાયિક, ૨ દેશાનકાગિક, ૩ પાપધોષનાસ ૪ અતિધિ મનિલાગ.

મેક્ષ મેળવામાં સરખા સામર્થ્યનાળા યાન દ્વાન અને ચારિત્રનો નેનાથી લાભ થાય તે સામાયિક કહેવાય. અથવા જ પરચભાવનો લાભ પણ સામાયિક કહેવાય. અથવા સર શ્રવ સારે મની ભવ કરવારપ લાભ નેનાથી થાય તે પણ સામાયિક કહેવાય. અથવા સાન દો યોગ પરિહાર કરવો અને નિરવચોગનો આરભ કરવો તે પણ સામાયિક કહેવાય.

પૂરે અગીકાર કરેલા દિગ્ નતમાં અમુક દહ સુધી આવકામ લેવો તે

દેશાવકાશિક પ્રત કરેવાય એટલે આજે અમુક હદમાં આવવા જવાની કિયા કરવી તેથી વધારે જગ્યામાં આવવું જવું નહિ એવો નિયમ કરવો.

‘પાપ’ એટલે પુણિ પુણિ કરે તે પાપવ કહેવાય. એટલે આક્રમ આદ્ય વિગેરે પર દિવસો કે જે દાવસે ઉપવાસ કરવામાં આવે છે તે દિવસો પુણિના કહેવાય. નિવૃત્તિ પામ્યા છે કાપ, જેના એવો પુરુષ, આહાર વીગેરેનો ત્યાગ કરવા રૂપ, શુદ્ધ સાથે રહે તેનું નામ ઉપવાસ કહેવાય.

કહ્યું છે કે—

‘उपावृत्तस्य क्षीपेभ्यः सम्यग्वासो गुणैः सदा ।

उपवास स विज्ञेयो न दारीरयिशौषणम् ॥

અર્થ—દાવથી નિવૃત્તિ પામેલાનું શુદ્ધની સાથે સારી રીતે વસતું, તેનું નામ ઉપવાસ કહેવાય પણ પૂર્વોક્ત શુદ્ધ વિના કેવળ શરીર શુદ્ધવતું તે ઉપવાસ ન કહેવાય.

ઘાટે પર્વ તિથિને દહાડે ઉપવાસ કરવો તે પાપધોપવાસ કહેવાય છે.

વીતરાગ પ્રણીત ધર્મને અનુસરી આત્મનારા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા ને ન્યાયથી આવેના અને કલ્પવા યોગ્ય અત્રપાન વિગેરે પદાર્થો આપવા તે અતિથિમ ભરિલાગ પ્રત કરેવાય તેમજ ઉમારનાતિકૃત શ્રાવક પ્રતપ્તિ સત્રમાં કહ્યું છે કે—

સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા પોતાને ઘેર આવે ત્યારે ઉઠી સામું જવું, આમન આપવું તેના પણ ધોવા અને નમસ્કાર કરવો.

ત્યાર પછી પોતાની વૈભવ શક્તિ પ્રમાણે—અન્ન, પાન, વસ્ત્ર, ઔષધ વીગેરે આપવાથી અતિથિ સંનિભાગ પ્રત થાય છે.

આ ચાર વિક્ષાનત કહેવાય છે કારણ કે તેઓ સારા ધર્મના અભ્યાસના રયાન છે અને આ વ્રતો, ગ્રંથણ કરનારની યોગ્યતા પ્રમાણે સાકલ્યતાથી તેમજ વૈકલ્યનાથી એ એટલે જોને જોટલા પ્રત અગીકાર કરવાની શક્તિ હોય તે.

એ દરેક શ્રાવકની મુખ્ય ફરજ છે પણ તેની શક્તિના અભાવે ગમે તેટલું
મહત્વ કેરે નો તેમાં કાંઈ કરકન નથી

અતિચાર, વિરાધના અથવા દેશભંગ ન માન તેની રીતે, મહત્વ કરવા
વતેલું પોપણ કરવું, એ ધણીજ અમલની વાત છે કરણ કે જેમ વાનેહ
ધન્ય, જભરા પવનના ઉપધાતથી પોતાના ફવની પુરેપુરી સિદ્ધિ આપવા
સમર્થ નથી થતું, તેમ મહત્વ કરેલા વતો પણ અતિચારથી હણાઈ જઈને ચોમ્ય
ફવ આપવા અશકન બને છે માટે મહત્વ કરેલા વતમાં અતિચાર 'ભાગવાં
દેવો નહિ.

હવે તે અતિચારોનું વર્ણન સમિત્તર કરે છે સરઆતમાં સમ્યક
દષ્ટિના પાત્ર અતિચાર ખતાવે છે તે નીચે પ્રમાણે—

૧ શકા ૨ કાક્ષા ૩ નિચિકિત્સા ૪ અન્યદર્શનીની
પ્રશાસા. ૫ અન્યદર્શનોનો પરિચય.

પહેલા નજી વિરે બીજા પ્રકરણમાં વિવેચન થઈ ગયું છે તેથી ફરીને
આવી લખવામાં આવતું નથી

મોઢ કપિલ કહ્યું અક્ષપા વિગેરે પુરોએ કરેના દર્શનોમા વનનાર
પામ જિ પુરો અન્યદૃષ્ટિ કહેવાય. તે લોચા ॥ પ્રશસા કરી એ એક
અતિચાર કહેવાય છે તેમજ તેમનો પરિચય કરવો તે પણ અતિચાર
કહેવાય છે

૧ કારકા વીગેરેથી વ્યાધવું, ચાણુક નિગેરથી મારવું, ચામલી
અને શરીરને હરા વિગેરેથી છેવું, જાનવર ઉપર અત્યત લાર
લગવે, અને લોજન, પાછીનો અટકાવ કરવો. એ પાત્ર અતિ
ચાર અન્ય પ્રાણાતિ પાત્ર, વિરમણ નતમા લાગે છે આ બાબત
આવસ્થા સુરિખા નિચે પ્રમાણે દર્શાવેલ છે—

ચાર પગ તથા બે પગવાળા પ્રાણીઓનો બધ બે પ્રકારનો છે ૧ સાર્થક
૨ નિન્યક સાધક બધ કરવો મુકત છે પણ નિરર્થક બધ કરવો તદ્દન
અમુકત છે વળી સાર્થક બધ પણ બે પ્રકારનો છે ૧ સાપેક્ષક ૨ નિરૂપે

ક્ષક. અગ્નિ વિગેરેના બધ વખતે છોડી શકાય અથવા એકદમ છોડી શકાય
એવી રીતે દોરડાથી બાધવું તે સાપેક્ષક બધ કહેવાય અને જે ધાતુ
નિર્મલ અને છુદી ન થતે તેવી રીતે બાધવું તે નિર્પેક્ષક બધ કહેવાય
આ પ્રકારનો બધ ચાર પગવાળા ગ્રાણીઓને માટે સમજવાનો છે. દાસ,
દાસી, અને પાઠાદિ કરવામાં પ્રમાદી એવા પુત્ર, વિક્રમથી બાધના યોગ્ય અને
રક્ષા કરવા યોગ્ય છે. પણ તેમને એવી રીતે બાધવા જોઈએ કે અગ્નિ વિગે
રેના ઉપદ્રવ વખતે તેઓનો નાશ ન થાય જનતા સુધી આવડે એ પગવાળા
તેમજ ચાર પગવાળા એવા ગ્રાણીઓનો સંગ્રહ કરવો કે જેઓનું રક્ષણ
બાધ્યા વિના પણ થઈ શકે. વધ પણ તેજ પ્રકારે સમજવો. તેમાં થોડો
વિશેષ છે. તે એક નિર્મલપણે મારવું તે નિરપેક્ષ વધ કહેવાય તેનો
સવન ત્યાગ કરવો. પહેલાંથીજ પોતાનો દાન ખીજ ઉપર બેસાડવો અને
તેમ કરતા ન માને તો મર્મ અથવા શિનાય ખીજ જગ્યાએ લાત વીગેરેનો
ધણોજ થોડો પ્રહાર કરવો એ સાપેક્ષક વધ કહેવાય છે.

હવે પછી તેમજ સમજવાનો છે. તેમાં વિશેષ એટલોજ છે કે હાથ
પગ, કાન, નાભિજ વિગેરે નિર્મલપણે છેવડા, તે નિર્પેક્ષ હવે કહેવાય
અને શુભકા, વજ્ર વિગેરે છેવડા તે સાપેક્ષ હવે કહેવાય. તેમાં નિરપેક્ષ
સર્વદા ત્યાગ્ય છે.

આવડે જો અને તો જે પગ કે ચાર પગવાળા વાકનની મહત્તી, આજી
વિકાસતાવવાનું છોડી દેવું જોઈએ અને જો ન અને તો જે પગવાળા એટલે
મગ્ગર વિગેરે પામે તે પોતાની - તે જોડે જો બાર ઉપાડી લે અને ઉતારી મકે,
તેટનો બાર ઉપાડવો અને ચાર પગવાળાઓ પામે તો તે નિયમકગના પણ જોડો
ઉપાડવાય તેમ કરવું. હજી તથા ગાડામાં જોડેલા ગ્રાણીઓને યોગ્ય વખતે છોડવા.

વળી કોઈ પણ ગ્રાણીનો ખાવા પીનાનો છે ન કરવો. કારણ કે કોઈ
અત્યંત શુભ્યો હોય અને તેને ખાના પીનામાં હેટન થાય તો તે મરણ પામે
તે અન્નપાનનો નિરોધપણ જે પ્રકારનો છે. માર્યક અને નિર્મલ અથવા
સાપેક્ષ અને નિર્પેક્ષ, રોગાલિની ચિકિત્સા માટે જે નિરોધ કરવો તે સાપેક્ષ
કહેવાય અને તેથી વિપરીત એટલે અપરાધ કરવા માટે અન્ન પાન નહિ
આપવા અને તે જીવ શુભથી પીડાય તેમાં આનંદ માનવો તે નિર્પેક્ષ કહે
વાય. એવી જ પાન નહિ આપવાની શબ્દ માનવી બી

દેવી પણ જાણ કરવા અને પાપની શાંતિ માટે ઉપવાસ કરાવશે. અહીં વધારે વિચાર કરવાથી પુસ્તકનું લખાણ થઈ જાય એમ છે માટે દુકામા એકાદ કહેવાનું કે જેમ જાને તેમ સ્વપ્નપ્રાણાતિપાત વિરમણ મતને અતિચાર લાગવા દેવો નહિ અને સર્વ જગ્યાએ ચાલનાથી વર્તવું.

વાદી-જન અગીકાર કરનાર પુરોક્ત પ્રાણાતિપાતનું પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે તે તેને મધે વીગેરે કરવાથી દોષ નહીં લાગે કારણ કે તેથી વિરતિ નો ભગ થયો નથી અને જાણિકનું પચ્ચખાણ કરવાથી મતનો ભગ થાય કારણ કે વિરતિનું ખડન થાય છે, અને તેમ કરવાથી મતના પ્રમાણનો પણ નાશ થાય છે અને દરેક મતમાં પાચ પાચ અતિચાર મતથી વ્યાધિક્ય થશે આ પ્રમાણે જાણિકનું અતિચારપણું નથી.

સમાધાન-તેમો કહે છે કે પ્રાણાતિપાતનું પ્રત્યાખ્યાન-કર્યું છે, પણ પ્રાણાતિપાતનું પ્રત્યાખ્યાન કરવાથી જાણિકનું પણ થઈ જાય છે કારણ કે જાણિક પ્રાણાતિપાતના ઉપાયો છે માટે જાણિક પણ પ્રત્યાખ્યાનમાં આવી જાય છે અને જાણિક કરવાથી કાંઈ નત ભગ થયો નથી પણ અતિચાર લાગે છે કારણ કે તેથી દુશથી એકલે મતના અમુક અશનો ભગ થાય છે પણ સર્વથી એકલે વ્યાખ્યા મતનો ભગ થતો નથી, કારણ કે મત બે પ્રકારનું કહેવું છે અતર્વૃત્તિથી અને બહિર્વૃત્તિથી માટે બ્યારે અતર્વૃત્તિથી ભગ વાય ત્યારે બહિર્વૃત્તિથી ભગ નથી થયો અને બહિર્વૃત્તિથી થાય ત્યારે અતર્વૃત્તિથી નથી થતો એટલા માટે તે અતિચાર કહેવાય છે તે વાત શાસ્ત્રમાં પણ જણાવેલી છે.

न मारयामीति कृतव्रतस्य विनैव मृत्युकदहातिचार
निगद्यते य कुपित ॥ धादीन् करोत्यसौ स्यान्नियमानपेक्ष ॥ १

मृत्योरमावाभियमोस्ति तस्य
कोपाहयाहीनतयातुमग्न ।
देशस्य भगा दनुपालनाथ
पूज्या अतीचार मुदाहयति ॥ २ ॥

અર્થ- હું નહિ મારું ' એ પ્રકારનું વ્રત જોણે લીધેલું છે તેને અમુક પ્રાણીનું તેનાથી મૃત્યુ થયા વિના અનિચાર કરવાથી દોષ ' કારણ કે આવે

સથી વધાદિ કરવા અને નિયમની દરકાર નહીં કરવી તેને તમે અતિચાર કહો છો. માટે આ પ્રકારનો અતિચાર જોયો ઉપર કહેવાયતું. મત અદલ્લત થયું હોય, તેને છાગનો નથી. ૧

આ પ્રમાણે બોલનારને બીજા મોકથી ઉત્તર આપે છે

પ્રાણીનું શ્વેત નથી તેથી તે પુરવનો નિયમ રહ્યો છે અને કાપથી દયા દીન થયો, માટે તે નિયમ અત્તર પરિણામને આશ્રીને બાંધ્યો પણ છે. માટે દેશથી પામતું અને દેશથી બાંધતું એ બે વાત નિયમમાં આવી જાય છે. માટે પૂજ્ય પુરોહિતો તેને અતિચાર એવા નામથી કહે છે. આ પ્રમાણે નતનો ભગ ચનોજ નથી દલે આગળ શકામાં કહેતું છે કે, મત પ્રમાણનો પણ નાશ થશે, તેના નિશાન કરે છે. એ વિશુદ્ધ રીતે હિસાદિની વિરતિ છે તો બધા દિનો નિરેષ તેમાં આવી જાય છે. માટે બધાદિક અતિચાર છે પણ બધાદિ પામથી મતમાં આધિક્ય થશે એમ નથી.

૨ બીલુ મૃધાવાદ નામે અલ્પવત છે

તેના અતિચાર નીચે પ્રમાણે છે

૧ મિથ્યા ઉપદેશ.

૨ મહત્ત્વ બોલવું તે

૩ બોળા દમ્ભાવેજ

૪ ધાપણુ બોળાનવી

૫ શુદ્ધ સાપણુ બારે પ્રકાશવું.

અમુક વાત આમજ છે માટે તારે આમ બોલવામાં વાધો નથી એ પ્રમાણે બોલુ બોલવાની સમજણ આપવી તેનું નામ મિથ્યા ઉપદેશ કહેવાય એવો યોગ્ય અથવા એકાંતમાં વિચરેલું મોકામાં પ્રમિદ કરવું તે મહત્ત્વમાં બોલવાનું કહેવાય નેમકે—અમુક શાસ્ત્રોને એમવતમાં વાન કરવા જોઈને કહેવું કે

ખોળી વાતની સુચના કરે એવા લેખ કરવા તે ખોટા દસ્તાવેજ કહેવાય
પરાયો માણસ ને ધન અમુક નિમિત્તથી મુકી મોઠોહોય તે પચારી
પાણુ તેનું નામ ધાપણુ ઓળખની કહેવાય છે પોતાની સ્ત્રી તથા મિત્ર
વીગેરે સાથે ને યુદ્ધ બાપણુ કર્યું હોય તે સોમગા પ્રમિદ્ધ કર્યુ તેનું નામ
અવદાન મન બેદ અથવા ગુપ્ત લાપતા પ્રકાશન કહેવાય છે

અર્થ— મિથ્યા ઉપદેશ “બીજની પામે જીવું ન બોનાવતું” એવા
મનમા ભગ કરે છે પણ મિથ્યા ન બોલવું એ મતમાં ભગ કરતો નથી,
તેપણુ સહસ્રાત્કાર અને અન્યથોક્તિ, એ બે વડે અતિક્રમ વ્યતિક્રમ,
અથવા અતિચાર વડે બીજા માણસને ચપાવાના પ્રવૃત્તિ કરાવવી તે આ
મતના અતિચાર છે

અથવા મતનું રક્ષણ કરવાની જીદિએ, પરત્વનાત દ્વારામિથ્યા ઉપદેશ
કરનારને એ અતિચાર લાગે છે કારણ કે મનની અપેક્ષા છે અને મિથ્યા
બાપણુમા પ્રવર્તવાપણુ છે એટલે મત ભાંચુ પણ કહેવાય અને રાખ્યુ પણ
કહેવાય માટે તેને અતિચાર કહે છે, પણ મત ભગ નથી કહેતા

શકા—રેદસ્ય વાતનો પ્રકાશ કરવાથી પણ આ મતનો ભગ થાય છે,
કારણ કે ‘અસદ્’ હોય ન કહેવા એનું મત મદલ્ય કર્યું છે પણ તેથી
અતિચાર નથી થતો

સમાધાન—તમે ઠીક કહો છો પણ અચારે બીજાની નુકસાન કરનાર
વાક્ય અમળ્યતા મોનાય ત્યારે સકલેશ ભાવથી મનની અપેક્ષા છે માટે
નતનો ભગ ન કહેવાય અને પારકા ઉપધાનનું કારણ થયું માટે ભગ કહેવાય
એમ ભગામગ્ય હોવાથી તે અતિચાર કહેવાય છે ‘વળી નાનિચારનું સ્વરૂપ
શાસ્ત્રમા પણ ખતાવેલ છે

સદસા મરફાળાઈ જાણતો જહકરેલ્લતોમગો ।

જહ ગુણખામોગાઈહિતો હોઈઅહ્યારો ॥

અર્થ—જો બધી બેધને સદમા અવ્યાખ્યાન વિગેરે કરે તો નતનો
ભગ થાય છે અને અચાનક અમળનાથી કહેવાય જાય તો અતિચાર લાગે છે

‘શરીરે સુખાના’ નહીં કરે અથવા નહિ કરે, આ નહિ કરાવું એવું મન
હોય તો ‘ખોટા લેખ કરવાથી મત ભગ થાય છે પણ બીજા મતમાં

બગ થતો નથી તો પણ માદમથી અથવા તો અતિક્રમથી અતિચાર થાય છે અથવા તો એ જોડું બોલવાનું પ્રત્યાખ્યાન કયું છે પણ લખવાનું નથી કર્યું એવી ભાવનાથી બોળી બુદ્ધિવાળા પુરુષોને નતની અપેક્ષા હોવાથી વ્રત બગ નથી થતો પણ અનિચાર થાય છે

થાપણુ ઓછવવામા અદત્તા દાન સાક્ષાત્ છે પણ મૃપાવાદનો અતિચાર તો ત્યારે એમ કહે કે " તારી થાપણુ મારે ત્યા નથી " ત્યારેજ થાય છે

પોતાની સ્ત્રી તથા મિત્ર સાથે એકાતમા કરેલા ખરેખરા વિચાર બહાર પાડવાથી મૃપાવાદ થતો નથી, લગ્નનીને ઉત્પન્ન થાય એના વિચારો પ્રકાશવાથી સ્ત્રીના મરણ વિગેરેનો સંભવ છે તેવી પરમાર્થ બુદ્ધિએ વિચારતા તે પણ અસંત્યજ છે, અને અતિચારો પણ વ્રતમા કોઇ પણ પ્રકારે ખામી ન આવે એટલા માટે છે પણ તદ્દન વ્રતનો બગ થાય એટલા માટે નથી માટે કોઇ પ્રકારે નતમાં ખામી આવના દેવી ન જોઇએ અને ઘણીજ કાળગથી અહણુ કરેલા વ્રતનું પાલન કરવું જોઇએ

૩ અદત્તાદાન એટલે ચોરી ન કરવી. એ ત્રીજી અહણુ વ્રત છે. તેના પણ પાંચ અનિચાર થાય છે

૧. સ્ત્રીન પ્રયોગ—ચોરને મૃત કરવી

૨ ચોરેલી વસ્તુઓ એટલી દેવી.

૩ પોતાના નામના પ્રતિપક્ષિ રાખના દશમાં અતિક્રમણુ કરવું.

૪ ઝોગ અદક્ષ માથ રાખના.

૫ હુલકી વસ્તુ આપી બાકે વસ્તુ લેવી.

આ જગ્યાએ સ્ત્રીન પ્રયોગથી " ચોરી નહિ કરવું એટલું કહ્યું " એ પ્રકારના વ્રતનો બગ થાય છે. તેપણુ પોતાની કાનૂની દેવતા વ્યાપારને ત્યાગ કરનારને વ્રતની અતિચાર કહાય છે પણ જો એ થતો નથી તેવો પુરુષ ચોરને જોઇને

તમારે ખાવા પીવાનું ન હોય તો હું આપુ અને તમારી ચોરીનો માલ કોઈ વેચનાર ન હોય તો હું વેચી આપુ ” એવા વચનથી ચોરને તેમના ધધામા પ્રેરણા કરે છે અને પોતાની કક્ષાનાથી ચોરીનો પરિહાર કરે છે અહીં વ્રતની અપેક્ષા છે માટે તે પુરુષને અતિચાર સામે છે પણ વ્રત ભંગ નથી થતો.

સેાભથી, ચોરોએ સાવેથી વસ્તુ ચોધી જણી, સેનાર પણ ચોરજ છે

કારણ કે કહ્યું છે

ધીરઘૌરવકોર્મરી, મેદહ ક્રાણક ક્રવી ।

અન્નદ સ્થાનદક્ષેષ્ચાર સમવિધ સ્મૃત ॥

ભાવાર્થ—ચોર ચોરી કરાવનાર, ચોરીની ગોઠવણ કરનાર ચોરીના બેઠ જાણનાર, (એક જાતની મદ વ્યાપનાર) ચોરીની વસ્તુ વેચનાર, સેનાર અને ચોરને અત આપનાર, એ સાત પ્રકારના માણસો ચોર કહેવાય છે

આ પ્રમાણે ચોરી કરવાથી વ્રત ભંગ થાય છે પણ “મારે વેપાર કરવો છે, ચોરી નથી કરવી” એના અવ્યવસ્થાથી વ્રતની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે માટે વ્રત ભંગ નહિ પણ અતિચાર કહેવાય

પોતાના રાજાની રાજા દિવાય દુસ્ત્રમનના ભરકરમાં અથવા ખીજા એવા સ્થાનમાં વેપાર માટે જાવો પચેલ કરવાથી ચોરને રોગ્ય વિક્ષાપાત થાય છે તેટલા માટે તે અદત્તાત કહેવાય છે અને તેથી વ્રત ભંગ થાય છે તોપણ જનાર માણસ જો એમ મનને કે “હું ફક્ત વેપાર માટે જ ત્યાં જાઉં છું અને ચોરી કરવા માગતો નથી” તો વ્રતની અપેક્ષા હોવાથી તેમજ સૌક્યમાં “આ ચોર છે એમ નથી કહેવાતું” તેથી તે અતિચાર કહેવાય પણ વ્રત ભંગ ન કહેવાય

આથી વ્રત જોખવું, ભરતું અથવા કનડી વસ્તુ આપી મારે વસ્તુ લેવા રૂપ ગ્રાહ કરી પારકું ધન હરણ કરતું તે પણ અત્યાદાન છે માટે તે વ્રત ભંગાર કહેવાય તોપણ તે પ્રમાણે કરનાર માણસ ‘અપમ કરવામાં કોઈ ચોરી ન કહેવાય એ તો વેપારીની કળા છે’ એ પ્રમાણે મમજી વ્રતનું કરવાની અપેક્ષા રાખતો હોય તો અતિચાર કહેવાય પણ વ્રત ભંગ

ન, કહેવાય અથવા તો ખાતે અતિચાર ખુદો રીને ચોરી રૂપજ છે તોપણ સહસાંકારથી, અનિકમ, કે વ્યતિકમથી કે ઉધધમથી તે અતિચારજ કહેવાય છે, રામના 'નોખે'ને પણ આ અતિચાર સજા છે, પ્રથમના પુત્રેનો સજાવ સ્પષ્ટ છે અને વિરૂદ્ધ રાજ્યાતિકમ નામનો અતિચાર તો ન્યારે સામંત વિગેરે સેવકો પોતાના સ્વામીની આજ્ઞાવિકા ખાતા હોય અને તેજ રામના દત્તની, સદાચલ કરે, ત્યારે લાગે છે અને જુદું તોલ વિગેરેનો અતિચાર, ન્યારે બહારનું દ્રવ્ય ઉપાવટ કરાવે ત્યારે રામને પણ લાગે છે.

૪ પોતાની સ્ત્રીમા સતોષ અને પાન્કી સ્ત્રીના ત્યાગરૂપ ચતુર્થ અપહ્રમતના પણ પાત્ર અતિચાર છે, તે નીચે પ્રમાણે.

૧ પારદાના છોકરાઓના વિવાહ કરના.

૨ કોઈ પુરૂષે ભાડું આપીને ગખેલી વેશ્યા વીગેરે બીજી સ્ત્રી સાથે સંલોગ કરવો.

૩ અન્ય સ્ત્રી સાથે સંલોગ કરવો.

૪ સ્ત્રીએ લિંગ અને પુરૂષે ચોતિ શિવાય બીજા અંગનો સંલોગ કરવો અથવા અનંગ પીડાથી સંલોગ કરવો.

૫ મૃત્યુન સેવામા ધણીજ અભિલાષા કરવી.

પોતાના છોકરાં શિવાય બીજા છોકરા પરણાવવા તે ચોથા અલ્પનતમા અતિચાર કહેવાય છે. કન્યાતનના ફક્તની છંછાથી અથવા એક સંબંધથી બીજાના છોડાઓ પરણાવના તે પણ અતિચાર કહેવાય આ જગ્યાએ પોતાના છોકરા પરણાવવા તેમા પાત્ર નત ધારણ કરનારાઓએ અમુક છોકરા ઓ ૥ લગ્ન કરવા એવો નિયમ કરવો તે ન્યાય કહેવાય છે ભાડું આપીને રાખેલી એટલે ચોક્ક વખત સુધી લોગવાય એવી સ્ત્રી સારે એટલે વેન્યા માથે સંલોગ કરવો, તે પણ આ નતમા અતિચાર અમુક.

અને અન્ય સ્ત્રી એટલે બીજાએ પગલેલી સ્ત્રી સાથે સંલોગ કરવો, વળી વગરની સ્ત્રીના સ્ત્રી માથે સંલોગ કરવો અથવા નહિ પગલેલી કન્યા કરવો તે આ પ્રથમા અતિચાર કહે.

વાય છે. તિ ગ રાને થોનિ ગિવાયના ઝોટલે સ્તન, સાથળ, મુખ વિગેરે બીજા અંગમા ક્રીડા કરવી અથવા કામથી ક્રીડા કરવી, અથવા પોતાના સિગથી સિદ્ધ છે પ્રયોજન જેને, એવો પુરુષ કાંઈ પ્રકારના બનાવટના વિગથી સ્ત્રીના ગુહ્ય અંગનુ સેવન કરે, અથવા કામના અતિશય પ્રીતિ રાખે, તે સર્વે આ વ્રતના અતિ ચાર જણવા અને વળી ત્રીજા કામના અભિવાયથી મેથુન સેવન તે પણ આ વ્રતમા અતિચાર કહેવાય છે. અત્યંત કામ ઉદ્દીપ્ત થાય ઝોટલા માટે ઝોપવ રીતે પદાર્થો વાપરવાથી પણ આ વ્રતમા અતિચાર થાય છે

અહીં કેટલાએક એમ કહે છે કે —

‘ ધત્વર પરિમહિત અને અપરિમહિત સ્ત્રી સાથે સંભોગ કરવાથી, સ્વદાર સતેહીતે અતિચાર થાય છે પણ પરસ્ત્રી ત્યાગ કરનારને નથી થતો અને બાકીના જણ નો બનેને થાય છે ’ અહીં બાવના નીચે પ્રમાણે છે —

બાકુ આપેલી વેસ્થા અને યોગ વખત સુધી પોતાની સ્ત્રી રૂપ માની વ્રતની અપેક્ષા સહિત ચિત્ત રાખે તો વ્રત ભંગ નહિ થાય કારણ કે થોડી વાર સુધી તે પુરુષને તેની સ્ત્રીનો પરિવ્રજ છે અને વાસ્તવિક રીતે તેની સ્ત્રી નથી એના માટે વ્રતનો ભંગ પણ થાય માટે ભગવાન હોવાથી તે અતિચાર કહેવાય છે

નહિ રાખેલી ઝોટલે જેને બાકુ આપનામા નથી આવતુ તેવી સ્ત્રી સાથે વિચાર વગર અથવા વ્રતનુ ઉલ્લંઘન કરીને સંભોગ કરવાથી અતિચાર લાગે છે

પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરનારાઓને આ અતિચાર લાગતા નથી, કારણ કે થોડો કાળ મ્મહણુ કરી અને ન કરી એવી વેસ્થા અને અનાય સ્ત્રીને પણ, નાથ નહિ હોવાથી અપર સ્ત્રીપણુ છે માટે તે મે પ્રકારના અનિચાર પરસ્ત્રી ત્યાગનાર પુરુષને લાગતા નથી

વળી કેટલાએક આચાર્યો આમ પણ કહે છે કે —

પોતાની સ્ત્રીમા સતેહ માનનારને કાંઈએ રાખેલી સ્ત્રીની સાથે સંભોગ કરવાથી અનિચાર લાગે છે અને કાંઈ નહિ રાખેલી વેસ્થા સ્ત્રી સાથે

અભોગ કરનાર પરત્વી ત્યાગી પુરો પ્રથમ કહી જોડી ભાવના જાણુરી અને જીન નીચે પ્રમાણે કહે છે

“કોઈએ નહીં રાખેની વેસ્થામાની પ્રત્ન સ્ત્રીએ જીન પામેથી ભાડુ મહણ કરેલુ હોય તેની સાથે સભોગ કરવાથી મત ભગ થાય છે કારણ કે જીન પામેથી ભાડુ લેનાથી તે તેની સ્ત્રી કહેવાય અને વેસ્થા હોવાથી ભગ ન પશુ થાય એટલે ભગ અને અભગ એ બે પ્રકાર હોનાથી અતિચાર કહેવાય છે”

વળી જીન એથી ઉપરા પ્રકારે કહે છે

परदारवज्जिणो पच होत्ति तिनिउ सदारसनुठे
इत्थीए तिनिपच, च मडगाचिप्येहिनायठ्या ॥ १ ॥

અર્થ—પરત્વી ત્યાગ કરનારને પાચ અતિચાર હોય અને પોતાની સ્ત્રીમા સતોષ માનનારને ત્રણ અતિ ચાર હોય છે, એમ સ્ત્રીને પણ જાણવા

અહીં નીચે પ્રમાણે ભાવના છે—

જીન એ થોડા વખત સુધી મહણ કરેલી વેસ્થા સ્ત્રી સાથે સભોગ કરવાથી, પર સો વર્ષનાર પુરુષને અતિ ચાર લાગે છે કેમ કે જીનએ રાખેલી હોવાથી થોડા વખત સુધી પણ તેની સ્ત્રી કહેવાય છે અને ઘણી વગરની કુદીન સ્ત્રી સાથે સભોગ કરવાથી અતિચાર લાગે છે કારણ કે શરીરથી પણ તે પરત્વીજ કહેવાય છે અને કામી પુરુષની કલ્પનામા, તેનો ઘણી નહિ હોવાથી તે પર સ્ત્રી નથી જાણીના ત્રણ અતિચાર સ્વતર મનાય અને પર દાર ત્યાગી જ નેને લાગે છે પોતાની સ્ત્રીમા સતોષ માનનારને પોતાની સ્ત્રી સાથે, અને પરત્વી ત્યાગ કરનારને, વેસ્થા તેમજ પોતાની સ્ત્રી સાથે અનગ કીડ કરવાનું પ્રત્યાખ્યાન નથી, તોપણ ન કરવું જોઈએ કારણ કે તે ઘણું જ ભીરૂ છે અને બ્રહ્મચર્ય પાળવા હજી છે

પણ પુરુષ વે નો આવેશ નહીં સહન થનાથી, બ્રહ્મચર્ય પાળવા સમર્થ થનો નથી તેટલા માટે નિર્વાહ માત્ર કરવા સાર ‘સ્વદાર સતોષ’ એવું મત અગીકાર કરે છે કારણ કે મૈથુન માત્રથીજ કામના નિરાકરનો સભવ છે અને અનગ કીડનું પ્રત્યાખ્યાન તો અર્થથીજ આવી જાય છે જો કે પ્રત્યાખ્યાન કર્યું હોય તો પણ પરનિવાહ અને ત્રીન કામામિનાયમા પ્રવૃત્તિ થઈ જાય

કેટલાએક અનગકીડાની ભાવના નીચે પ્રમાણે કરે છે

મન મહત્વ કરનાર મૈથુનેજ મન માને છે એટલે એમ ધારે છે કે મે મૈથુન સેવવાનું જ પ્રત્યાખ્યાન કરેતું છે પણ આલિંગન સુખન વિગેરે અનગ કીડાનું પ્રત્યાખ્યાન નથી કર્યું એ પ્રમાણે પોતાની કલ્પનાથી મૈથુનનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગ સંતોષી વૈશ્યાદિ સાથે અનગ કીડા કરે તો તેને અતિચાર લાગે છે અને પરનારનો ત્યાગ કરનાર પુરુષ પરદાર સાથે આલિંગન વિગેરે અનગકીડા કરે તો તેને અતિચાર લાગે છે તેમજ સ્વનાર સંતોષી પુરુષને “ પોતાની સ્ત્રી શિવાય ખીછ સ્ત્રી સાથે મન, વચન, અને કાયાથી મૈથુન ન સેવતું અને ન સેવરાવતું એનું મત લીધું છે માટે પરવિવાહ કરવાથી તેને અતિચાર લાગે છે કારણ કે વિવાહ મૈથુનનું કારણ છે અને જો કે તે પુરુષ એમ માને કે “ હું વિવાહ માત્ર કરું છું પણ મૈથુન નહિ તો પણ મતની અપેક્ષાએ તેને અતિ ચાર લાગે છે

શકા—પરવિવાહ કરવામાં કે યાત્રાના દુલની ઇચ્છા રાખનાર મનિ સમ કિન દૃષ્ટિવાગો છે કે મિથ્યા દૃષ્ટિવાગો ? જો સમકિત દૃષ્ટિવાગો હોય તો તેને કે યાત્રાના દુલની ઇચ્છા હોય નહીં અને મિથ્યા દૃષ્ટિવાગો હોય તો તેને નન જન હોય ત્યારે નત વિનાના માણસને નનનો અતિચાર પણ શાનો હોય ? આચાર નજ હોય

સમાધાન—હીક છે પણ આ યુત્પન્ન અવસ્થામાં વિવાહ કરવાના દુલની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા રહે છે એટલે મિથ્યા દૃષ્ટિ અને સમ્યગ્ દૃષ્ટિએ બંનેની વચની અવસ્થાવાળાને પણ કન્યાદાનના દુલની ઇચ્છા રહે છે અને વળી જલ્દક મિથ્યા દૃષ્ટિને પણ સારા માર્ગમાં પ્રવર્તન કરાવવા માટે ગીનાર્થ પુરુષો અભિપ્રય કરાવે છે એવી રીતે મિથ્યા દૃષ્ટિને પણ અતિચારનો સંભવ છે અને સમ્યક્ દૃષ્ટિને પણ છે પરવિવાહ ત્યાગ એટલે પોતાના છોકરા શિવાય ખીછ છોકરાનો વિવાહ ન કરવો એ ચાલ છે જો પોતાના છોકરાનો વિવાહ ન કરે તો કે યાત્રા કુવારી રહી સ્વેચ્છાચારી બને અને તેથી ચાસનનો ઉપધાત ચાલ અને નિદા પણ ચાલ કારણ કે ધણે જાને પરણેલી સ્ત્રીઓને સ્વેચ્છાચારી ચલાવો સંભવ નથી અને તેમાં પણ અમુક છોકરાઓ પરણવાના એવો નિયમ કરવો જોઈએ તે વાત પણ સામ્રાજ્ય કહી છે એટલે અમુક છોકરા ઉત્પન્ન થાય એટલે જીવન વધારે છોકરાં લગ્ન કરવાને પણ ત્યાગ કરવો

જે એમ નહિ કરે તો તે વ્રતને બાધ આવે કારણ કે વધારે છોકરા યાય તે વધારે પરણાવવા પડે અને તેથી નિયમમાં ભગ પડવાનો પ્રસંગ આવે

અહીં દેવતા એક આચાર્ય એમ કહે છે કે પગવિવાહ એટલે પોતાનો બીજાનાર વિવાહ કરવો તે સમજવું. પરિપુર્ણ સંતોષ નહિ થવાથી બીજા સ્ત્રીઓ માથે વિવાહ કરવો તે પગ વિવાહ કહેવાય. આ પ્રકારના વિવાહથી સ્વધાર સંતોષી પુરુષને અતિચાર થાય છે અને, પોતાના પતિના સંતોષ અને, પર પુરુષોના સ્થાન અને સરખાનું જે કારણ કે પોતાના પતિ સિવાય બીજા મર્વ પુરુષો પરપુરુષનું કહેવાય

જેમ સ્વંયાર સંતોષીને પરવિવાહ કરણ, અનગદીકા, અને તીવ્ર કામા મિનાય એ ત્રણ અનિચાર લાગે છે તેમ અને પણ હોય છે જ્યારે પોતાની શાખના વારાનો અતિક્રમ કરીને પોતે પોતાના પતિને ભોગવતી હોય ત્યારે સ્ત્રીને પહેલો અતિચાર લાગે છે, એમ બ્રીજબોની પણ બાવના કરતી

૫ પગ્નિહ નામે પાચમા અનુવ્રતના અતિચાર નીચે પ્રમાણે છે

૧ જોતર, ધગ, ૨ સોતુ રૂપ, ૩ વનધાન્ય ૪ દામ, ૫ આમ નશાદ્યા ચાર પગનાતા ગાય બેસ રીંગેરે સર્વ ૧૧ પ્રમાણનો અતિક્રમ કરવાથી પાચમા વ્રતમા અતિચાર લાગે છે તે વાત વિસ્તારથી મમજાવે છે ધા યતી ઉત્પત્તિની ભૂમિ ક્ષેત્ર કહેવાય તેના સેતુ, કેતુ, અને સેતુકેતુ એવા ત્રણ બેઠ થાય છે જેમા પાણી મીઠી ધાન્ય પ્રમુખ પગવવામાં આવે તે મેતુક્ષેત્ર કહેવાય જેમા વરસા ના પાણીથી ધાન્ય વિગેરે પાકે તે કેતુક્ષેત્ર કહેવાય અને જેમા બને રીતે પાકે તે મેતુ કેતુ મ્દેવાય

ધર યજ્ઞથી ધર માય, નગર વિગેરે મમજવાના છે તેમા, ખાત, ઉદિત અને ખાતો દિન એ ત્રણ ધરના ભેદ થાય છે

ભોયરા વીગેરેને ખાતગૃહ કહે છે

ઉચ્ચા બાધેતા ધરને ઉદિત ધગ કહે છે

ભોયરા ઉપર બાધેલા ઉચ્ચા ધરને ખાતો દિત ધર કહે છે બાવી રીતના ક્ષેત્ર અને વાગુતુ જે પ્રમાણ કેતુ હોય તેમાં વધારો કરવાથી અનિચાર થાય છે તે અનિચારનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે

“ જે માણસે એકજ ક્ષેત્ર અને એકજ ઘર રાખવા અભિચ્છ કર્યો હોય, તે માણસને, જ્યારે વધારેની ઇચ્છા થાય, ત્યારે મત ભગના બધથી પોતાના ક્ષેત્રની લક્ષ્મીનગ જે ક્ષેત્ર આવવું હોય તે ખરીદ કરી પોતાના ક્ષેત્ર સાર્ય મેળવી બેવું એક કરે છે. અહીં જો કે તેણે ક્ષેત્ર તો એકજ રાખ્યું, તોપણ મતની અપેક્ષાએ, તેને અનિચાર લાગ્યો. કારણ કે એમાં અમુક અરો વિરતિને બાંધ લાગે છે.”

મોના રૂપાના પરિભાણ કરનાર પુરુષને કાંઈ અવિઠ આપે તો ત્રીયા નેત્ર અતિચાર થાય છે. જેમ કે અમુક માણસે અમુક મુદત સુધી સોના રૂપાનું પરિભાણ કરેલું. તેને કાંઈ તેના ઉપર બહુ પ્રસન્ન થઈ તંના પરિભાણ કરતાં વધારે આપે ત્યારે તે માણસ તે વસારા બીજા માણસને ત્યાં મતની મુન્ત પુરી થતા સુધી રાખે અને પછી પ્રકલ્પ કરે તો તેને અતિચાર લાગે છે. કારણ કે મતની અપેક્ષા છે અને કાંઈ પ્રકારે વિરતિને પણ બાંધ આવે છે.

ધન ચાર પ્રકારે મોનવામાં આવે છે.

૧ મણવા યોગ્ય બલ્લિમ ૨ જોખવા યોગ્ય ધરિમ ૩ માપવા યોગ્ય મેય, ૪ પરિભાણ અથવા પરીક્ષા કરના યોગ્ય અથવા છેદ કરવા યોગ્ય પરિચેત.

જો ચાર પ્રકારના ધન અને ધા વ વિગેરેનું જે પરિભાણ કર્યું હોય તેનો અતિક્રમ થવાથી અતિચાર પ્રાપ્તિ થાય છે. તે પણ ઉપરની પેઠે અમુક મુદત સુધીનું મત હોય તે પુર થતા પહેલાં વધારે ખરી તો તે બીજા પાસે રાખી મુન્ત પુરી થયે લેવાથી અતિચાર કહેવાય છે. કારણ કે તે જ્યાં રાખે છે ત્યાં પોતાનું સમજી રાખે છે.”

વળી કાગર વિગેરે ધા યતુ પ્રમાણ કર્યું, હોય અને તેનો અતિક્રમ કરવામાં આવે તોપણ અતિચાર થાય છે.

જો પ્રકારે ક્ષેત્ર, ઘર, સોલુ, રૂપ, ધન ધાન્ય વગેરેના જે પરિભાણ કરેલા હોય તેનું અતિક્રમણ કરવાથી અતિચારની પ્રાપ્તિ થાય છે.

વળી આશ્વન સપ્તમી, વીગેરે ધર ૧૧ ઉપરરણુનું જે પ્રમાણ કરેલું હોય તમાં પર્વાયરે અતિક્રમણ કરવાથી અતિચાર થાય છે જેમ કે —

કોઈ ત્રોળા પીતળના દસ વામણ રાખવાલું પ્રમાણ કરે ત્યાર પછી કોઈ પ્રકારે તે પાત્ર જમણા ઘાય ત્યારે મત ભગના બાયથી બે પાત્ર મેળવી એક મોટું પાત્ર કરાવી રાખે, એટલે રૂપમા ફેરફાર કરી ધારેલી સખ્યામા ફેર નહિ પડવા દેવો તે પણુ આ મતનો અતિચાર કહેવાય છે કારણ કે તેમ કરવાથી પહેલા કરેલા પ્રમાણને ભાવ થાય છે કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે “ધારેલી મુદન પુરી થયા પછી તે વસ્તુઓ લેવા માટે, ખીજને આપવાનો નિષેધ કરનાર પુરુષને, જે પ્રમાણ, રાખ્યું છે તેટલું જ ગ્રહણ કરવાથી, ભગ અને અનિચારમા કોઈ વિશેષ જણાતો નથી માટે તે વિશેષ જણાવવા બે પાત્ર ભેળા કરીએક કરવું તે પાત્રોનું વિતરણ કરવું ઇત્યાદિ જાવના દેખાડો છે”

ક્ષેત્રના ધર વિગેરે નષ ભેદો છે તોપણ એક જીભમા સમાવેશ થઈ જાય છે માટે પાંચ િ સખ્યા ગ્રહણ કરી છે અને ચિખ્ખનું દિત કરવા માટે ધણુ કરીને સર્વ જગ્યાએ મધ્યમ અતિનોજ આગ્રય કરવામા આવે છે એટલે પાંચ સખ્યાથીજ અતિચારની ગણના કરી છે

૬ કિમયત નામે પહેલા ગુણવતના અતિચાર નિચે પ્રમાણે છે.

૧ ઉચ્ચા ક્ષેત્રનો વ્યતિક્રમ.

૨ નીચા ક્ષેત્રનો વ્યતિક્રમ

૩ તિર્ચી ક્ષેત્રનો વ્યતિક્રમ.

૪ ક્ષેત્ર વૃદ્ધિ.

૫ સ્મૃતિ નહિ રહેવાથી ક્ષેત્ર વૃદ્ધિ.

પડેલા તણુ અતિચાર, કરેલા પ્રમાણથી જહાર રહેતી વસ્તુ ભાવવાથી અથવા મગાવવાથી, અને મોકલવાથી અથવા મોકલાવવાથી પણુ થાય છે

એક દિશાનો વધારો ખીજ નિશિમા ઉમેરી તે દિશિનું માન વધારવું તે ક્ષેત્ર વૃદ્ધિ કહેવું—જેમકે પૂર્વ નિશિમા મોળોજન અને પશ્ચિમ નિશિમા મોળોજન પ્રમાણુ કરેવું હોય તેમાથી પૂર્વમાથી વધુ ઝાપા કરીને નેમા નેવું રાખે અને પશ્ચિમમાથી વધુ કરે વળી ખીજ રખાને તેથી ફક્ત ફેરફાર

૬૨ એ પ્રમાણે કરવાથી યતી પુરષને અતિથાર થાય છે યતી ન હોય તેને અનિથાર પણ નથી કારણ કે તેને યતનો અભાવ છે અનિથારે યતની અપેક્ષાએ થાય છે

આકુલતાથી અથવા પ્રભાતી, નીમેરી & કરતા વધારે જનુ તે સ્મૃતીનો નાશ થવા કૃપ અતિથાર કહેવાય છે પરંપરાથી જુદા પુરષો આ પ્રમાણે સમજાવે છે એટલે કહેવાની તથા કરવાની રીત આવી છે કે જોટલુ ઉચ્ચ પ્રમાણ કહેતુ હોય તેના કરતાં વધારે ઉચ્ચ પર્વત કે ગડ ઉપર પક્ષી અથવા બીજો કેઈ પ્રાણી વચ્ચે આમરણ લઈ જાય તો તે લેવા માટે તેવા સ્થળે જનુ યોગ્ય ન કહેવાય પણ જો તે માણુ ઉપરથી હેઠળ પડે અથવા તો કાંઈ લાવી આપે તો લેવામા હરકત નથી નેમજ નીચે ક્રવા [વગેરે સમાનમાં પણ કષ્ટવુ અને તિર્થક પ્રમાણમા પણ જગ ન થવા દેવો ક્ષેત્રશક્તિ ન કરી જોમકે —

પૂર્વે દિવામા અમુક હડ સુધી જવાની છુટ રાખેલી હોય અને ત્યાં સુધી પાન વીગેરે ખરીદ કરે પછી એની ઇચ્છા થાય કે જો હજુ દૂર જવાય તો માલ પણ સારો મગે અને અર્થ પ્રાપ્તિ પણ સારી થાય એમ વિચારી પશ્ચિમ દિશાના યોજન પૂર્વ દિશામાં ઉમેરી આગળ જવાથી અતિથાર થાય છે અને જો સ્મૃતિનાશથી હડ બહાર જવાયુ હોય ત્યારે યાદીમા આવે તે વારે પાછા ફરવુ પણ આગળ આલવુ નહિ બીજાને પણ મોકલવો નહિ કોઈ આગા વિના મગે લાય અને તે જો કાંઈ લાવે તો તે મદલુ ન કરવુ જોઈએ અને પોતે જુલથી જાય અને પાછળથી સ્મૃતિ થાય તો કાંઈ પણ લીધા શિવાય પાછા આવવુ જોઈએ એથી વિરુદ્ધ કરવાથી સ્મૃતિ નાશ નામનો અતિથાર થાય છે

૭ બોગોપબોગ નામના બીજા ગુણવ્રતના અતિથાર ખતાવે છે—

૧ સચિત

૨ સચિતની માથે બધાયદુ,

૩ સચિત મિશ્ર

૪ અદિરા વિગેરે અસદ્ય વસ્તુના સસગવાળુ

૫ અરહુ કાચુ અને અરહુ પાકુ

કદમુળ ફળ વિગેરે સચિત પદાર્થોનો નિવૃત્તિ કર્મે સતે તેમા પ્રવૃત્તિ કરતી તે અનિચાર કહેવાય મનની અપેક્ષાના પ્રરૂપને અભ્યુવિચારથી અતિક્રમ થવાને લીધે અતિચાર થાય છે અને જો તેમ ન માનીએ તો મતને ભગવાય છે એમ કહેવુ જોઈએ અચિત દક્ષિના સાથે રહેના ગુહ્ય પરિપક્વ ફળ પ્રમુખ વસ્તુઓનું ભક્ષણ કરવાથી આવધ આદારનું પ્રત્યાખ્યાન કરનારને તેમા પ્રકાગ્ના આદારમાં પ્રવૃત્તિ ચવાથી અતિચાર લાગે કે અથવા પામેતા પ્ર્લોનો અન્ન રહેલા ફળીઆ વિગેરે સચિત હાનાથી કાઢી નાખી ઉપરનો અચિત ભાગ ખાનાના ઉપશમમા લેનાથી સચિત મળધ નામનેા અનિચાર લાગે છે અરહુ સચિત અને અરધુ અચિત્ત જળ અથવા તત્ કાન ફળેના ફોનમા રહેતા જાંગા ધાન્યકણુ વીગેરે અવાધી સચિત મિતનામે અતિચાર લાગે છે અનેક દ્રવ્યના સધાનથી ચયેલ દાઢ મધ વિગેરે પદાર્થો અને લાંબી મુત થએલા અથાણા વિગેરે પત્રાયા અગ્નિથી અથવા અતિક્રમથી વાપરતામા આવે તો અનિચાર લાગે છે કારણ કે તે માલ આદાર છે તેમજ અન્ધા કાચા અને અગ્ધા પાકા ધાન્ય (પોક) વિગેરે પણ સાવધ આદાર ગણાય છે તે ખાવાથી પણ અનિચાર લાગે છે

સચિત મિત્ર પ્રમુખ પદાર્થા નાપરનારો આ અતિચાર પણ અગ્નિવિચારથી અથવા અતિક્રમથી થાય છે જો એમ ન કહી મ તો મન ભગવાય છે

અહીં જોગોપજોગનુ પ્રમાણ છે લક્ષણ જેનુ જેનુ મુખ્યત્વે ખીણ, જમ્પાએ જોગનથી મુજ્જન કહેવાય છે એટલા માટે અનિચાર રચાત કર્મ છે આકાના પાંચ મન પાંચ અતિચારના સાદ્યવધીજ છે કારણ કે આનરવક નિર્દુષ્ટિ વિગેરે સૂત્રમા તે અતિચારને ૪ ક્રમથી પણ કલા છે એટલે તેના કર્મે પણ અતિચાર કહેવાય છે

* આલોકિકાને અર્થ છે આરક તેને આશીને આકરા મનવાળા, નિશય જનને યોગ્ય કોર કમના આરભ કરનાર, કોટપાલ વિગેરેના કમ=કાચ

અહીં કર્મની બાબતમાં ૫૬૨ અતિથાર સાથે જાવરયકમ્પનમાં
કલ્પ છે કે—

દગાલી વળ સાદી માદી ફોડી સુવજ્જણકમ્મ ।

વાળિજ્જણચયદત્ત હરવગ્ગસમ્પસેવિમાવિસય ॥

પવ્વ સુજ્જત પિલ્લણ કમ્મ નિલ્લહણચદયદાણ ।

સરદહત્તલાયસાસ બસણોસચ વિજ્ઞિજ્ઞા ॥

૫૬૩ મ પ્રદાનથી નાનનો આવેનો બાનાથ નીચે રમાડે છે

૧ અપારકમ્—જેને કાવના કરીને વેચવા ત તે કમ ન કરવું
જોઈએ કારણ કે તેમાં છ અનિશ્ચયનો વધ થાય છે

૨ વનકમ્—વન ખરીદ કરી તે કપારી તો વેચી આજીવિકા
અલાવરી ને જોઈ પ્રમાણે જાક પાડા વિગેરેનું પણ લમજવું જોઈને તેવો
બાપાર ન કરવો

૩ શકટો કમ્—માડી વિગેરે તા મી આજીવિકા કરવી તે તેનો
ત્યાગ કરવો જોઈએ કારણ કે તેમાં બળદ વિગેરે જનાવરેનાં બધાં વધ
વિગેરે હોય આવ છે

૪ સાદી કમ્—માડું વિગેરે વાદન બાકે લઈ ભરડી વસ્તુ વહન
કરવી અથવા ખીજીને વાદન આપના તે ભાગીકમ કહેવાય છે

રેકોગી કમ્—ટાંકિયું ફો વુ અથવા દગાથી જખીન જોડની વિગેરે
કર્મ રેકોટા કર્મ કહવાય છે

દત્તપાણિજ્ય—દાઈ ૧૧ના પેપારનો નિર્દેશ છે ૧૮૫ કે પહેલા
જો ન રમુખને કામ આપી ઘોડી મુતમાં અમોને કાન લા । આપે એવી
જોડવણ મરથાં બાંધવ વિગેરે નોકા તેમને ખાતર તે તા ૧૧૧૮૨૫ કહ્યું
છે એ પ્રમાણે તે તે કામના કરવાસગાઓને જ બ વિગેરેનું મુત આપે અને
અમ લાવેલા તેના ને વેચાના રાખે એ વેપાર કરેના ન થ

૭ લાતાનગિજ્ય—લાખનો બાપાર તે પશુ ૦ ૧૧ જા છે
કારણ કે તેમાં કમા દિવા થાય છે

૮ રસનાશિલ્ય—દાર વિગેરેનો વ્યાપાર દાર કાઢનારના વ્યાપારમાં ધણા દોષ રહ્યા છે જેમકે—મારવુ, ગાળો બાઠરી, હિસા કંપી વિગેરે દારના અચરથી થાય છે માટે તેનો વ્યાપાર કરવો નહિ

૯ કેશવાહિન્ય—ગાળો વ્યાપાર કરવો તે તેમાં દામી વિગેરેને પંખી બીજા જગાએ વેચવા તેમાં પણ તેમને પરચગ કરવાથી અત્યંત દોષ લાગે છે

૧૦ વિધવાહિન્ય—ઝેરનો વ્યાપાર એ વેપાર ન કરવો કારણ કે ધણા જીવોની વિરાધના થાય છે

૧૧ યત્રપીઠનકર્મ—પીલવાનો ધધો રોગડો તલ વિગેરે પીલવા પીલવાનો ધધો ન કરવો

૧૨ નિરવાછનકર્મ—ગળા ઘોડા વિગેરેના અડનુ ડેલન કરાવવું તે

૧૩ કવદાન કર્મ—ક્ષેત્ર રક્ષણ માટે વન માળવું તે (ઉત્તર દિશામાં એવી રીતે છે કે ક્ષેત્રમાં અગ્નિ સજ્યાવી તેમાં રહેલા સધળા મુએનો નાશ થવાથી બીજાં ધણા તુલ્ય થાય છે)

૧૪ સરોવરનિરગપશિષોપણ—તળાવ વિગેરેનું શોષણ કરાવી તેમાં વાન્ય વિગેરે વધવા તે

૧૫ અસતીપોષણ—યોનીથી પોષણ કરનારી દાસીઓનું પોષણ કરવું અને તેમનું બાહ્ય લેવું એટલે કુટણા કર્મ કરવું તે ગોદન દેશમાં આ શિવાજ પ્રવર્તે છે

આ પ્રમાણે અહીં દિક્ માત્ર વણન કરેલું છે તેવા બધા કર્મની ગણતરી કરી નથી અહીં આ વીશ અતિચારની સખ્યા બતાવી છે અને બીજાં સર્વ પ્રતોમાં પાંચની સખ્યા બતાવો છે પણ બધી જગ્યાએ જેનાથી જે પ્રતને દાની લાગતી હોય તેને તે પ્રતનો અતિચાર સમજવો જોઈએ અને તે ટાળવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

૩૩—અગર પ્રમુખ આ ૫૬૨ કર્મોદાન કયા નતના અતિચાર છે?

જવાબ— ૬૦ કર્મના

૨૧ કા—જો એમ કહો તો, ડાનના વિષયનો અને અતિચારનો પરસ્પર બેદરુ છો? કારણ કે અચાર વિષેરે કમ કુર કર્મજ છે માટે વ્રત બંધ કહો પણ અતિચાર કમ કહા હો?

જવાબ—જોને કુર કર્મનું પ્રત્યાખ્યાન કરેતું છે તેને તો તે કર્મનો ત્યાગજ કરવો જોઈએ અને જો તેમાં અનિષ્ટતાથી વ્રતને તો તે કુર કર્મ વ્રતના અતિચાર થાય છે અને જાણી જોઈને વ્રત તો વ્રતનો અગત્ય થાય છે

હવે અનર્થ દહનામે ત્રીજા શુભ વ્રતના અતિચાર અતાયે છે

૧ કામને ઉદ્દીપન કરનાર

૨ નેન વિજેરની વિડમન દિયા

૩ શ્રમરતા

૪ અપા વિચાર્ય અધિકંશ

૫ ઉપભોગ નિરોધમા અધિવ્ય

જો વચનથી કામ હરીખત થાય તે વચન પણ કહ્ય અપવા મોને હરીખત કરે તે પણ કહ્ય કહેવાય

નિદવાયે એ નેત્રાદિકના તિહાર રૂ. એ ગતે કોકુમ્મ્ય કહે છે એટલે બાક બેધવાની પેટે ડાનના ચિહાર સદિન હાસ્ય ઉપભવે એમ કામ પોતક એટલાકો કરતી તે †

આ જો અતિચાર પ્રમાણથી વ્રતનું આચરણ કરત રહે થાય છે કારણકે આ ન તે અતિચારને પ્રમાણ્ય છે

નાવકે અર્જુનદામ ન કરવો અને જો હસવાનું કારણ બને તો પણ ચોડ / દસે

† નાવકે એવા વચનો બોલવા એકઠે કે બેથી લોકોને હાસ્ય વિષ ન નથાય તેમજ તેવીજ એ યાવલુ પણ એકઠે અને તેવે રથાને બેસવુ પણ એકઠે

નિવળપણે અમળ્ય, અસત્ય અને અસબધ નયન બોલના તે
પ્રખરતા કહેવાય તેનું જાણુ નામ પાપાપદેશ પણ છે કાણુ કે જેમ
જેમ બોનતા પાપને ઉપદેશ થતા તે સભવ છે

તે પ્રધારના કાર્યનો સિચાર કર્યા પિના જે સ્થાપન કરી રાખેનું હોય તે
અધિકરણ પ્રદેશય એટલે ઘટી, ખાવખીએ થ ન, વાસના વિગેરે છેલ્લાના
સાધન એ જ્યાં અમુકિત્ય અધિકરણ કહેવાય *

તેમજ ઉપભોગ તથા ભોગ સ નધી અધિક્યથી પણ વ્રતમાં અતિ-
ચાર ભાગે છે †

કર્ષ વિગેરે ની નિવળપણે આચરનામાં આવે તો વ્રત ભંગ જાણવો
પણ અતિચાર નહિ

આ પ્રમાણે શુભ વ્રતના અતિચાર વચ્ચની દ્વે સિદ્ધા વ્રતના અતિ-
ચાર વર્ણવવા નિમિત્તે પહેલા સામાયિક નામે શિક્ષા નતના અતિચાર
ખતાવે છે

- ૧ મનના યોગનુ દુ પ્રભિધાન
- ૨ વચનના યોગનુ દુ પ્રભિધાન
- ૩ કામના યોગનુ દુ પ્રભિધાન
- ૪ અનાદર
- ૫ અનિનો નાગ

* આવકે ભેટના વિનાના તાડા વિગેરે શખના કારણ કે તઈયાર શખના
ગાડા વીગેરે માંથી લઈ નવાર દિ સક પ્રણયેને આપવાની દિ સ પ્રા ન વ્રતનો
અતિચાર ભાગે છે

† જે યજ્ઞા તેલ આમળા વિગેરે મદલ કરે, તો તથાવ વિગેરે સ્થાનમાં
પણા લોકો લાલચથી સાચે નહાવા માટે આવે તેથી પાંદરા પ્રમુખ ધન્ય છયેનો
વધ થાય તેમજ તાણવ વિગેરેમાં જાણી લેવું જે પ્રમાણે અધિક્ય કરવાની
રોય પ્રાપ્તી છે

ચકા—તેજ વગેરે આવકને લેવા કરે નહિ અને કરે તો વિધિ શુ ?

જવાબ—તેજુ મનાન કરવું દોષ નારે ધરમાં કરવું અને તેમ ન અને તો
તેલ વિગેરે ધેરથી લવાથી જાટકી વાળ સાફ કરી તળાવ વિગેરેના તટ ભાર ભેસી
અજાણીમાં રમાવ કરવું અને પુણ્ય વિગેરેમાં રહેલા કુચુ વા પ્રમુખ છવની ના
કરવી ને તેમાં પ્રમાણ થાય તો અપધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ અતિચાર ભાગે કારણકે
તેલે અણુવિચારથી અપધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરી છે

મન વચન કાયાથી સાવલ કમમા પ્રવૃત્તિ કરી તે મન, વચન, અને કાયાના યોગનું દુ પ્રાણિ ધાન જાણવું એ પ્રતીકના અનિવારણ છે

પ્રશ્ન—પ્રમા વિગેરે કારણોથી સામાયિક જેમ તેમ કંતુ અથવા આરણ કરી પુરી થયા વિના નેજા દાણે પરતુ આ સામાયિક ક્યારે પ્રવૃત્તિ થઈ અને ક્યારે પુર થઈ એવાં તથા મેં સામાયિક ચક્ર કયું છે કે નહિ એવી રીતની રમૂતિનો ભગ થયો, તેને રમૂતિનારા અથવા રમૂતિ અનુપરચાપન નામે અતિગાર કહે છે

શ્રી—જ્યારે મનનું દુ પ્રાણિધાનપણ હોય ત્યારે સામાયિકનો અમા વજ પ્રતિપાલિત થાય છે કારણ કે તેમ હોય ત્યારે સામાયિક નિરથક છે અને અતિચાર તો પ્રતની મલિનતા રૂપ છે એ કેમ સમજે ? માટે સામાયિકનો અભાવ હોય ત્યારે મત ભગ હોય પણ અતિચાર નહિ

જવાબ—તમારું કહેવું ઠીક છે પરંતુ જો તે પુરુષ જાણી જોઈને માનું ન કરે તો તે અતિચાર કહેવાય

શ્રી—‘ ન કરવું અને ન કરાવવું એ પ્રમાણે મન વચન અન કાયાથી સારવતું પ્રત્યાખ્યાન સામાયિક કહેવાય છે તેમાં જો મનનું દુ પ્રાણિધાન વિગેરે થાય તો પ્રત્યાખ્યાનના ભગથી સામાયિકનો અભાવ છે અને સામાયિકમા ભગ ધરાથી પ્રાથિત નેવાની જરૂર પડે છે અને મનના કુષ્ટ વિચારો અટકાવવા પણ ધણાજ મુશ્કેલ છે કારણ કે મન રિધર રહેતું નથી માટે આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થયું કે સામાયિક લક્ષ પ્રાપ્તિત સામવા જેવું એના કરતા સામાયિક નજ લેવું એ ધણાજ શ્રેષ્ઠ છે

ઉત્તર—તમારું આ વચન ન્યાય યુક્ત નથી કેમકે મનથી, વચનથી, અને કાયાથી સારલ મમ ન કરવું અને ન કરાવવું એ પ્રકારે જ પ્રત્યાખ્યાન સામાયિક કહેવાય છે તેમાં એકનો ભગ થાય તો પણ, જાકીના પાંચ વિધાન માન હોવાથી સામાયિકનો અત્યંત સાવ થયો નથી

મનના કુષ્ટ પ્રાણિધાનની શુદ્ધિ તો મિચ્છા મિદુલ્લ દેવાથી થાય છે, અને સર્વ નિર્મલ સામાયિકમા પણ તેમજ સમજવું તું છે કારણ કે શુદ્ધિનો મ થાય ત્યારે પણ મિચ્છા મિદુલ્લ પ્રાપ્તિત કહેવું છે વળી કહ્યું છે —

“ ઘોમોડ અસમિધમિત્ત કીસસહસા અગુત્તાવા વીગેરે ” સમિતિ શુષ્કિના બગરૂપ બીજે અતિચાર પચાતાપથી શુદ્ધ થાત છે (આ સોલમા પચાશકની સોનમી ગાથાનું ઉત્તરાર્ધ છે) માટે “ સામાયિક કરવા કરતા ન કરવું એ શ્રેષ્ઠ છે ” એવી રીતનો તમારો મનાવે નો ન્યાય અવાગ્નરિક નથી એમ નથી પણ અજ્ઞાનની મનવત્તા કરી સામાયિક કરવું એ શ્રેષ્ઠ છે કારણ કે અનિચાર સદ્વિન અહીં ન કરવા કરતા અનુક્રમે નિ નિચાર અનુગ્રામ કરવાનો યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે એમ પડિત પૂરવો કહે છે અજ્ઞાન પશુ ધણા બધા સુધી ખર્ચા કરતા શુદ્ધ થાય છે પણ એકજ બચી શુદ્ધ અજ્ઞાન યથા શકતો નથી, માટે અજ્ઞાન એવો કરવા કે જેથી મનનશ થાય અને નિરનિચાર સામાયિકની શુદ્ધિ થાય

હવે દેશાવકાશિક નામના બીજા ગિહા નતના અતિચાર બતાવે છે

૧ પોતાના નિયત ક્ષેત્રથી બહાર રહેવા ક્ષેત્રમાવી મ ગાનનું

૨ તેવા ક્ષેત્રમા માણુમને મોઝલવો

૩ શબ્દ શ્રવણ કમવવો

૪ કપ દખાવવું

૫ કાકગ પ્રમુખ પુદ્ગલ નાખી પ્રતિબોધ કરવો

પોતે પ્રમાણ કરેલી દ્રવ્ય જદાગ આવેના દ્રવ્ય પોતે તાખેલી દ્રવ્ય મા નાવા માટે પ્રયોગ કરવો એટલે કાઠ પામે મ ગાવવા કારણ કે પોતે જાણ નો નવ જગ થાય એ બમથી બીજા પામે મ ગાનનું એ અસાનયન પ્રયોગ નામે અનિચાર કહેવાય છે અને પોતે જાને નહિ જતા બીજાને મોકલવું તે પ્રેમ્ય પ્રયોગ કહેવાય

પોતે ગળેની દ્રવ્ય જદાગ ક્ષેત્રમાંથી બીજા માણુમને બે લાવવા મ કે હેક્સ વિગેરેથી તેને ચેતવણો આપવાથી શબ્દોહાર પાત નામે અતિચાર થાય છે તેમજ તેવાજ કામ માટે પોતાની આકૃતિ વિગેરે જનાવવાવી રૂપાનું પાત નામે અતિચાર થાય છે એટલે પોતે તાખેલા ક્ષેત્રની બાહર રહેતા કાઠ

માણસને બોનારના માટે મત બગના બધથી ત્યાં જવા અસમર્થ હોઈ ગયું
સંજાવી અથવા રૂપ દેખાડો બોનારે તો ઉક્ત અનિયમો લાગે છે

પોતાના ક્ષેત્રની બહારના માણસને બોનારના માટે તેની તરફ કાંઈ
વિશેષ રૂઢિચાંચા પુરુષોત્તમ પ્રદેશ તમને અનિયમ લાગે છે

જરા આવામાં પ્રાણીનો નાશ ન થાય એવા માટે દેશવકાસિક
મત અદ્ય કમલ છે ને પ્રાણીનાત કરવા આ જીવન પાસે કરાવતા તેના
કસમા કાષ્ટ વિશેષ નથી કનરો ધર્મોચિત્તિ વિશુદ્ધિ થયથી પોને મમન કરે
તો ગુણ થાય છે અને મીઠા નોકર વિશેષો મોડનરથી દેશ રાખ થાય છે
કારણ કે તમેની અભિજ્ઞતા તે જીવતા થાય છે

આ અનિયમોમાંના પદોના જે અનિયમ કાર્યો મુદ્દિથી અથવા સદસા
વકાની થાય છે આ છે ના તજ કોઈ નિયમો અભિજ્ઞતા જાણનારને
ઉપ ન થાય છે

આ બાબતના દર પુરુષોનો અભિજ્ઞતા નિયે પ્રમાણ છે —

દિગમતનો સંદેશ કરવા તે અપુરુષાના મધ્યેનું ઉત્તરક્ષણ છે કારણ
કે તેઓ પશુ અવસ્થા ભરિયા થઈ શકે છે અને તે દરેક મનમાં સંદેશ
ક નામાં આવેતો પક્ષા મિત્ર મનોજ થઈ જાય માત્ર સંજાવો વિશેષ આને

વળી ટટલાએક નીચે પ્રમાણે સમજાવે છે —

દિગમતનો સંદેશ કરવો એજ દેશવકાસિક મત છે કારણકે દિગમતન
ના અનિયારને અનુસાર દેશવકાસિક મત આ અનિયારની પ્રાપ્તિ થાય છે

ઉપરની વાતના જવાબરૂપ સમાધાન નીચે પ્રમાણે સમજાવે છે —

એમ ઉપસક્ષણથી બાકીના મતના સંદેશને દેશવકાસિકમત કહે છે
તેમ ઉપસક્ષણથી તેના અનિયાર પશુ તેને અનુમતીને જાણ અથવા પ્રાપ્તિ
નિષ્પાત વિશેષા બધ વિશેષો અનિયાર મટે છે અને મિત્રતાના મધ્યે
પમા તો છેત્રી ક્ષિપ્ત કરવા જોઈએ એટલે રાખવાનુષ્ઠાન વિશેષ પશુ
અનિયાર થઈ શકે છે

સર્વ ત્રતના બેદમા વિશેષથી અતિચાર બેલાતા નથી કારણ કે રાત્રિ
ભોજનમા તે દેખાતા નથી

પૌષધોપવાસ નામના ત્રીજા શિક્ષાત્રતના અતિચાર બતાવે છે.

૧ નહી જોએલા અને પ્રમાર્જેલા આનામાં મુત્રપુષ્પિ
ધીગેરે પરઠના.

૨ તેવાજ સ્થાનમાં ધર્મોપકરણ મુકવા અને લેવા.

૩ જોયા વિના અને પ્રમાર્જન કર્યા વિના સ્થાનનો ઉપ-
ભોગ કરવો.

૪ અનાદરથી પૌષધોપવાસ ત્રત કરવો.

૫ સ્મૃતિતુ અતુસધાન ન રાખવું.

નહિ પ્રમાર્જલ અને નહિ જોએલ એ શબ્દોથી અરથી પ્રમાર્જલ અને
અરથી તપાસેલી એમ પણ સમજવાતું છે

જે પુરમે પૌષધોપવાસ કર્યો હોય તે પુરષ, પડિતેહણ કર્યા વિના
સધારા અથવા શયા ઉપર બેસી ન શકે અને પડિયેહણ કર્યા વિનાની
પૌષધશાયા પણ ન સેવે તથા પડિતેહણ કર્યા વિના પી ભુમિ ઉપર દર્ભ વસ્ત્ર
તથા શુદ્ધ વસ્ત્ર ન પાથરે સધારીયું પડિતેહણુ જોઈએ જે તેમ ન કરે તો
અતિચાર હાજે તેમજ બાજો પાટલ નીગેરેતુ પણ જાણુતું

હવે અતિથિ સન્નિભાગ નામના ચોથા શિક્ષા ત્રતના અતિ-
ચાર બતાવે છે.

૧ સચિત વસ્તુ ઉપર સાધુને આપવાની વસ્તુ મુકવી.

૨ સાધુને આપનાની વસ્તુ ઉપર સચિત વસ્તુ ઢાકવી.

૩ પોતાની વસ્તુ પારકી છે એમ કહેવું.

૪ સાધુને આહાર આપનામાં મત્સર કરવો.

૫ કાનનું ઉદ્ધિધન કરવું

સાધુને આપવા યોગ્ય વસ્તુઓ તો સાથે બીજી સગેતન વસ્તુઓ મોકવાથી કંઈકેસો અતિચાર થાય છે

સાધુને આપવા યોગ્ય વસ્તુઓ, બીજાને, ત્રિગેરે સચિત વસ્તુઓથી કંઈકવાથી બીજા અતિચાર થાય છે

અમુક વસ્તુ સાધુને નહિ આપવાની ઇચ્છાથી, તે બીજાની છે, એમ કહેવાથી ત્રીજા અતિચાર થાય છે

સાધુએ કોઈ પાસે વસ્તુ માગી ત્યારે તેના ઉપર કોપ કરવો અને કંઈક તેનાથી ઓછો છુ કે તેણે આપી વિગેરે વિકલ્પ કરવાથી એથી અતિચાર થાય છે

સાધુને મિત્ર નહિ દુશ્મની ઇચ્છાથી યોગ્ય વખતનો અતિક્રમ કરવો એટલે સાધુનો આહાર વખત ગયા પછી આહાર સેવા આવના વિનંતિ કરવાથી પાત્ર્યો અતિચાર થાય છે

ત્યારે ઉપલા અતિચાર, અગત્યથી થાય ત્યારેજ અનિચાર કહેવાય પણ બીજી જોઈને કરે તો મન બાગ્યુ કહેવાય

આ પ્રકારના અતિચાર રહિત આજાર મત પાવવા અને સમકિતનું પણ યથાચ રીતે પાલન કરવું તે ગૃહ્યનો વિશેષ ધર્મ કહેવાય છે

શિક્ષા—ઉપર કહેલી વિધિ પૂર્વક, સમકિત સહિત અપામત વિગેરે મદલ્ય કરવાથી, અતિચારો સભવ નથી તથાપિ અતિચાર રહિત પાલન કરવું એમ યા માટે કશું ?

સમાવાન—સમકિત વગેરેનો અંગીકાર કરતી વખતે થયેના શુદ્ધ શુચ્ચ સાથે પણ અન્યવચિતપણે રહેતા મિથ્યાત્વ વિગેરે કર્મના ઉત્પત્તિ સમાવધ અથવા વિગેરે અનિચારો ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે જો અતિચાર થાય છે તેનું નિવારણ મદલ્ય કરેલા સમ્યક્ત્વ વિગેરેના સામર્થ્યથી થાય છે

મદલ્ય કરેલા સમકિત વિગેરેનું નિત્ય સ્મરણ કરવા રૂપ અનુદાન, જીવન સામર્થ્ય કહેવાય છે અને સામર્થ્યથી અતિચારોનો જલ્પ થાય છે કારણ કે

શાસ્ત્રોક્ત અનુગત, અપરાધ રૂપ ન્યાયિને નાશ કરવામા આસર કારક આપ
રૂપ છે એટલા માટે તે અનુગતને વિશેષ યત્ન કરવો

હવે ન મેળવાયલા ગુણની પ્રાપ્તિ માટે અને મેળવાયનાં સારી રીતે
રક્ષણ કરવા માટે શીખામણ કહે છે, એવે જોઈ વિશેષ શુદ્ધરૂપ ધર્મ આગીકાર
કરેલો હોય તેવા પુરુષની ચેષ્ટાઓ બતાવે છે

સરખા ધર્મ અને સરખા આચારવાળા લોકોની સાથે વસવું કારણ
તેવાની સાથે રહેવાથી, તથા પ્રકારના દર્શન મોહની કર્મના ઉપથી તેઓ ધર્મ
પડે તો તેને પોતે ધર્મમા સ્થિર કરે અને પોતે પડે નેઓ પોતાને સ્થિર કરે
કહ્યું છે કે -

यद्यपि निर्गतमावस्नेथाप्यसौरक्ष्यते सद्भिरन्य ।

वेणुर्विलूनमૂलापि घशगहने महीं नैति ॥

ભાવાર્થ — ભાવ રેહિત હોય તોપણ ખીજ સત્પુરુષો તેની રક્ષા કરે છે
મુલ નિનાનો વાસ હોય તોપણ વાસના સમુદ્ધમા રહેવાથી પૃથ્વી ઉપર પડે
નથી વળી ગ્વાની ખાખેના સાનમિકની વૈયાવચ્ચ કરી

તેમજ સાધર્મિક બાધઓને, નાસવાથી આ, પાન તામુલ પ્રમુખ
વસ્તુઓ આપી અને તેમનો સત્કાર કરવો તે વાત શાસ્ત્રમા પણ કહેલી છે

जिनशासनस्यसारो जीवदयानिग्रह कपायाणाम् ।

साधर्मिकवात्सल्य भक्तिश्च नया जिनेद्राणास् ॥

અર્થ — જીવ દયા કરી કપાથી નિગ્રહ કરવો સાનમિ ઉપર પ્રેમ
રાખવો અને જીનેદ્રાની ભક્તિ કરી એ જીન શાસનનો સાર છે

વળી સુતી વખતે ધમનુ ચિતવન કરવું જોમ કે -

घन्यास्ते वन्दनीयास्ते तैल्लोलोभ्य पवित्रितम् ।

ચેરેષ મુગનફલેશી વામમટલો વિનિર્જિત ॥

ભાવાર્થ — જોઓએ બુવનને કલેશ કરનાર આ હામભેદી હત્યો છે
ધન્ય છે, તે વંદનીય છે અને ત્રણ લગત તેનાથીજ પવિત્ર થયેલું છે

આ પ્રકારની ભાવના કરવાથી જોડની વખત તે નિદ્રાવચ્ચામા રહે ત્યાં સુધી શુભ પરિણામી રહી શકે છે અને ઉઠી વખતે, સમત કલ્યાણમાં મુખ્ય એવા પાપ પરમેશ્વરી નમસ્કારનું ઉચ્ચારણ કરવું કારણ કે તેમાં બધાં જોડાં ગુણોનો સમાવેશ થાય છે કહ્યું છે કે —

एषपचनमम्कार सर्व पाप प्रणाशन ।

मंगलानाञ्चसवपा प्रथम मयति मंगलम् ॥

અર્થ—આ પાપ નમસ્કાર સર્વ પાપનો નાશ કરનાર છે અને સર્વ મંગળમાં મુખ્ય મંગળ છે

જાન સાવધાન ચિત્તથી યત્નાએ મહામુક્તિયામ જ્ઞાન શુદ્ધ વસ્ત્ર ધારણ વિગેરે આવશ્યક ક્રિયાઓ કર્યા પછી વિધિ સહિત મુખ્ય વિગેરેથી જનપૂજા કરવી અને મુદ્રાન્યામ વિગેરે વિધિ સહિત ચૈત્યવદન કરવું અને ત્યાર પછી માતા શરૂ વીગેરેને નમન કરવું કહ્યું છે કે —

चैत्यवदनत सम्यक् द्रुमोभाघो प्रजायते ।

तस्मात् फर्मक्षय सर्वै तत कल्याणमश्नुते ॥

અર્થ—ચૈત્યવદથી સારી રીતે શુભ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી કર્મનો ક્ષય છે અને તેથી સર્વ કલ્યાણ ભોગવે છે વીગેરે વદનના ફલ જાણવા

વળી માન કોષ અનાભોગ વિગેરે દોર દુર કરી મુક્ત ગુણ તથા ઉત્તર શુભનો આશ્રય કરી સારી રીતે પ્રત્યાખ્યાન કરવું પરિમિત સાવધ ભોગ વર્તી છતાં અપરિમિત સાવધનો ત્યાગ થાય છે એટલા માટે પ્રત્યાખ્યાનમાં મોટા ગુણ રહેશે છે વળી કહ્યું છે કે —

परिमितमुपभुजानो ह्य परिमितमातर्क परिहरन् ।

प्राप्नोति च परलोके ह्य परिमितमनतर्क सौख्यम् ॥

અર્થ—પરિમાણ ગણેલા સાવધને ભોગવનો અને નહિ પરિમાણ કરેલા અનંત સાવધનો ત્યાગ કરનો પુરૂષ પરલોકમાં અપરિમિત અનંત સુખ ભોગવે છે

પ્રત્યાખ્યાન કર્યા પછી અર્ધ મિળને નમસ્કાર કરવા માટે પોતાની ચેત
તા પ્રમાણે ચેત્ય શુદ્ધમા જરૂર.

ચેત્ય શુદ્ધમા પ્રવેશ કરવાના નિધિ.

પોતાના અંગ ઉપર રહેલા પુણ્ય વિગેરે મચિત્ત્વને ત્યાગ કરવો
પણ અચિત્ત્વ આશુપણ વિગેરે દ્રવ્યનો ત્યાગ કરવાની ફરજ નથી એમ પ્રમુખ
એક ઓઠવાના વચ્ચેનું ઊત્તરાસન કરવું પણ પહેરેલા વસ્ત્રનું ઊત્તરાસન
ન કરવું જિન પરમાત્માના બિબને જોઈએ કે તરતજ અન્યથી દૂરી (હા
જોડવા) મન એકાગ્ર કરવું વળી પાંચ પ્રકારના રાગ્ય ચિન્હનો, ૧૭
ચેત્ય શુદ્ધમા પ્રવેશ કરતી વેળાએ ત્યાગ કરવો ત્યા પ્રવેશ કર્યા પછી અરિહં
મિબને ચેત્ય પુણ્ય ચદન લેપ વિગેરેથી બેપચાર કરવો અર્થાત્ પૂજા
કરવી પૂજા કર્યા પછી દરિદ્રી પુરુષ નિધિનો લાભ વિગેરે થવાથી સતોષ પા
છે તેમ પૂજાથી સતોષ પામી ભાવે, મહાર અર્થવાળા વિદ્યમાન શુદ્ધ
પ્રકટનદાસ નમસ્કાર વિગેરે સ્તવનોના પાઠ ચેત્ય મનિથી કરવા ત્યારપછી
અરિહંતના બિબ તથા બાવ અરિહંત, નામ અરિહંત, અને દ્રવ્ય અરિહં
તથા વ્યાખ્યાન વિગેરે મારણથી આવેલા અને વદનીય એવા સાધુ પુરુષો
સ્વદન કરવું ત્યાર પછી તાત્કાલિક શુદ્ધ આચારવાળા શુદ્ધ પાસે પ્રત્ય
ખ્યાન બિચરવું આ પ્રમાણે મમન્તિ દરીન વીગેરે પામીને હમેશા સાધુ પૂજા
પાસેથી પોતાનું શ્રાવકત્વ સાર્ય કરવા માટે, જન વચ્ચે માનવવાનો નિયમ
કરે અર્થાત્ નિયમ પૂર્વક નિત્ય જન વાણી માંબળી

૧ મહીં શ્રાવકના બે ભેદ કરવામા આવે છે

એક ઋષિધિવાળો અને બીજો નરિધિ વગરનો ઋષિધિવાળો રાજ વિગેરે પોતાના
પરિવારના સમુદાય સહિત ચેત્યમા જાય અને પ્રવચનની પ્રભાવના કરે આ
સ્મૃત્તિ પિનાનો પુરે પોતાના કુટુંબ સાથે જય કાણુકે સમુદાય મળીને કરે
કર્મને ભોગ પણ ભવાતરમા સમુદાય સાથે જાય છે

૨ (૧) વાહન—(૧) ધોળા વીગેરે જયજા પનમા પહેરવાની મોજ
વિગેરે) (૨) યુદ્ધ (૩) તલવાર. (૪) છત્ર (૫) ચામર

૩ જે વદન પ્રભામાહી પાઠના ક્રમથી અથવા હા સાવર્ત વીગેરે નામોથી પ્રસિદ્ધ
છે તેનાથી કરવું

સામંત્યા પછી સદેહ વિપર્યય આપવમૌલ વિગેરે દોષનો ત્યાગ કરી
 છન વચનના અથનુ વારવાર સારી રીતે ચિતવન કરવું કારણ કે જે સામે
 બેઠાનો વિચાર કરવામાં ન આવે તો સાંભળેલું વચન બિચા થાય છે ચિત
 વન કર્યા વિનાના સાંભળવામાં કરોડ ગુણ નથી માટે સાંભળવા પછી ચિતવન
 કરવું જોઈએ ત્યાર પછી આગમનેજ પ્રમાણમાને અર્થાત સર્વ-ક્રિયામાં
 જન આગમનેજ પ્રમાણ કરીને પ્રવર્તે પછી સામાયિક પાપધ વિગેરે અનુદાન
 કરીને છનાગમથી સાંભળેલા વચનો પોતાની રક્તિ પ્રમાણે પાતના સંકલિત
 તથા સામગ્રીના અભાવ હોવાથી સાધુ ધર્મનો અભ્યાસ કરવો વિગેરે બાબતમાં
 અત કરણથી, પ્રતિનિધ, કરવો, એટલે તેવા અસક્ય અનુદાનમાં પોતાનો
 આત્મા જોડી રાખવો કારણ કે તેમ કરનાથી તે અનુદાનનું ફલ થાય છે
 શાસ્ત્રમાં પણ કહેતું છે કે—

નાર્યાયણાન્યસત્તા યાસ્તત્રમાયે સદાસ્થિતે ।

તત્તોગપાપપ્રધાય તથા ધર્મેપિદિશ્યતામ ॥

બાવાર્થ—જેમ પર પુરુષમાં આસક્ત થયેલી સ્ત્રી તે પુરુષનેજ બાવથી
 ઇચ્છે છે પણ ઉપરથી પોતાના પતિ વિગેરની સંવા બગાડે છે નો પણ તેને તે
 એવાનું શુન ફલ નહિ મળતા અ પ પુરુષની આસક્તિથી થતું પાપજ થાય છે
 તેમ સાધુ ધર્મ પાળના અમમય ગૃહસ્થ યમાસક્તિ ગૃહસ્થ ધર્મ પાળે છે અને
 સાધુ ધર્મમાં ખરો બાન રાખે છે તો તેને સાધુ ધર્મ પાળવાનું ફળ મળે છે જેમ
 દેવી ચંદ્ર રાગને હા થયું તેમ

વળી પોતાની અપેક્ષાએ અસક્ય અનુદાન કરનારાઓના ગુણના કીત
 ન પ પ્રત સા કરી અને રોગ્ય અનુદાન વિગેરે આપી તેમની નહાય કરી

વળી એતિ સુદમ વિચારવાળા, ને જાણ્યા યોગ ત્યા અવ નો પે છે
 રતનાન જેને એતુ નધ મેક્ષાદિપ પા થોનુ ચિતવન કરવું જેમ કે—

અનાદિનિષ્ઠન દ્રવ્ય સ્વપર્યાયા પ્રતિક્ષણમ્ ।

અન્મજ્ઞાતિ નિમજ્ઞાતિ જલકલ્લો સ્વજ્ઞ ॥ ૧

સ્નેહાભ્યક્ત શરીરસ્ય રેણુનાસ્તિવ્યતે યથાનામ્રમ્ ।

રાગદ્વેષાદિચ્છસ્ય કર્મધર્મામવલેખમ્ ॥ ૨

ભાવાર્થ—જેમ પાણીમા મોઝા ઓ ઉમળ થાય છે અને તરતજ પાણીમા નાશ પામે છે તેમ અનાદિ અનંત દ્રવ્યમા અવધાન દ્વારા ક્ષણે ક્ષણે ઉત્પન્ન થાય છે અને નાશ પામે છે ૧

ભાવાર્થ—ચિકાસવાળા શરીરને જેમ રક્ત વળગે છે તેમ રાગ દ્વેષથી વ્યાપ્ત પુરુષને કર્મ બંધ થાય છે. ક્ષત્યાદિ શસ્ત્ર વાક્ય સમજવા અને ચિત્તવન કરવું ૨

વળી ઘણીજ નિપુણતાથી વિચાર કરતા મોઢ પદાર્થ ધણે ગ નીર હોવાથી પોતાની, મેળે ન મમજી સમાય ત્યારે સર્વિગ્ન અને ગીતાર્થ ગુરૂ પાસે જઈ વિશુદ્ધ વિનય પૂલક પ્રેમ કરવો. જેમ કે—“ હું ભગવાન આ અર્થ ઘણી મહેનતથી પણ અમે સમજી શકતા નથી માટે આપ અમને બોધ કરવા યોગ્ય છો ”

પછી ગુરૂએ નિશ્ચય કરી કહેલા વચનનું અવગારણું કરવું એટલે એકાગ્ર ચિત્ત રાખી સામળવું અને ચઢણું કરવું બીજા રાત્રામા પણ કહ્યું છે કે -

સમ્મ ચિયાગ્નિયત્વ બ્રહ્મય માયણાપહાણેણ ।

વિસયય યાચિયત્વ ગ્રહસુયગુરુણો સયાસાઓ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ભાનના છે પ્રાપ્ત જેને એવા પુરુષે, બહુ શુભ ગુરૂ પાસે એ કહેતા અર્થનું મારી રીતે ગ્રવણુ કરીને વિચાર કરવો અને વળી એ અર્થ પ ના સ્વરૂપો પણ વિચાર કરવો

વળી તેના શ્રાવણે, માત્ર બાળક, દંડ તથા અમગમ જાણવા તત્પર, અને પરાણો ઇલાદિ માધુ તથા સાધર્મિક પુરુષોના દાર્પમાં એટલે આપણે, અન પાન વસ્ત્ર પુસ્તક આત્રા રિગેરે આપનામા આવધાન રહેવું વળી અત્ય તથા જ્ઞાન મળ્યાદિ કરેતા અને નહી કરેના કાર્ય તરફ નિપુણપણે વિચાર કરી, પોતાની નજર ખેંચી તેમા કહેલા કામ કરી કરવાનો અભાવ હોય છે, માટે નહી કરેલા કરનાનો ઉચમ કરવો જે એમ ન કરે તો ફક્ત વિના પોતાની શક્તિ મય કરવાનો પ્રેમ ગ આવે માટે વિચારીને પૂરકત મય કરવામા ઉચમ કરવો

ત્યાર પછી આપણ મળ્યાદિ અથવા તબ્દ સેવા સળ્યાદિ અથવા બીજા કોઈ બ્યવહારિક કામ માટે અત્ય થઈ અથવા ગુરૂ પાસેથી ઘેર આવવા યોગ્ય વખતે નીકળે

ત્યાર પછી પહેલા અધ્યાયમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ધર્મ પ્રાપ્તિ નવદાર કરે

‘વળી ધન ધા યાદિ વિગેરે દ્રવ્યમાં સતોડ કરવો એટલે પરિભાષ્ય કરેલું. અને નિર્વાહનું કારણ એવું જે દ્રવ્ય તેથી સતોડ માનવો કારણ કે અસતોડ હું ખતું કારણ છે શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે —

અત્યુષ્ણા ત્સઘૃતાદન્નાદન્નિદ્રાત્સિતવાસસ ।

અપરપ્રપ્ત્યાવાચ્ય શોષમિચ્છન્પતત્યથ ॥

ભાવાર્થ—કુત સંક્રિત અતિ ઉષ્ણ અને છિદ્ર રહિત સહેદ વસ્ત્ર અને પરસેવાનો અભાવ એ ત્રણ શીવાય બીજાની ઇચ્છા કરનાર નીચે પડે છે માટે એટલાથીજ સતોડ માનવો અને તેથી વધારે ઇચ્છા કરવાથી અસતોડ થાય ॥ અને અસતોડ ધર્મનો વિરોધી ગણવામાં આવે છે

સંતોવામૃતવૃક્ષાના યત્સુખ શાન્તચે તસામ્ ।

કુતસ્તસ્મનલુપ્થાના મિતચ્ચેતચ્ચ ધાયતામ્ ॥

ભાવાર્થ—સંતોષરૂપ અમતથી તૃપ્ત થયેલા અને શાંત ચિત્તવાળા પુરુષોને જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તે સુખ ધનમાં લુપ્ત થયેલા અને પૈસા માટે આમ તેમ દોહનારા પુરુષને પ્રાપ્ત થવાથી થાય કે અર્થાત્ ન થાય વળી સકલ વાંછિતની અસાધારણ સિદ્ધિરૂપ કુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મજન ધન છે એવી, બુદ્ધિમાન પુરુષોએ બુદ્ધિ રાખવી

વળી યાવ પ્રમાણે બ્યવહાર કરવાથી, જેમ કંઈ નેમ લેાડનો વિનય કરવાથી દીન અનાથ ગરીબ લોખનો ઉદ્ધાર કરવાથી, નેમના દુખ દાળવાથી સુવિક્રિત યતિ પુરુષોની પૂજા સત્કાર કરવાથી, પરિશુદ્ધ શીન પાનવાથી, જીનબવન કરાવવાથી, અને યાત્રા રનાત્રા પ્રયુખનાના પ્રકારના ઉત્સવ કરવાથી સમસ્તજેય અને ઉપાદેય બાવ પ્રકાર કરનાપણે કરીને સર્વ સમાન એવા થી પર માત્રાએ નિરૂપણ કરેના શાસનની ઉ નતિ કરતી કેમકે શાસનની ઉ નાત કરનામાં મોટી મુશ્કેલી છે વળી કહ્યું છે કે —

કર્તવ્ય્યા ચોપ્રાતિ સત્યા શક્તાવિહનિયોગત ।

અવચ્ય કારણ હોવા, તીયટ્થામકર્મણ ॥

ભાવાર્થ—નક્રિત હોય તો જીન શામનની ઉ નતિ નિશ્ચયે કરતી કેમ કે શાસનની ઉ નતિ તીયટ્થ નામ કર્મ ઉપાદ્ય ન કરવાનું ખર કારણ છે ।

વળી પોતાના વૈભવને અનુસારે, વિધિ સહિત, શ્રેષ્ઠ રિતે, અન્ન, પાન, આપણ, વગેરે પાત્ર વિગેરે ઉચિત વસ્તુનું દાન કરવું

હજી યજુ, મેસરોને આસન આપવું વદન કરવું વિગેરે વિનય સત્કાર કહેવાય તે મત્કાર પુવક દેશ કાળને અનુસરીને, નિશ્ચય શ્રદ્ધા પ્રકટન પુર્વક દાન દેવું તે વિધિપુર્વક દાન કહેવાય છે વળી દાન દેવામાં આ લોક તથા પરલોક સંબંધિ વાચના નદિ રાખવી પણ સકન કસેદાના સેવથી અંકલ મિત મુહિતની ધમ્મજા રાખવી

જન પરમાત્માએ પ્રથમ નિરૂપણ કરેલો ધર્મ ૥ પ્રધાન જેને ઝીવા સાધુઓ દ્વારા કહેવાય એટલે દાનના પાત્ર ગણાય તેનું લક્ષણ શાસ્ત્રમાં કહેવું ૥ ૧ —

ક્ષાન્તો દાન્તો મુક્તો જિતેન્દ્રિયસત્યવાગમયદાતા ।

મોક્ષ સ્તિદહાવિરતો ધિધિ મહીતા મયતિપાત્રમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—ક્ષમા સહિત કદિયોનું દમન કરનાર, સર્વ સગરહિન, જીતેન્દ્રિય સત્ય ભોનના અમયદાન આપનાર, મનદહ, વચનદહ અને કાપદહ રહિત તથા વિધિમદ્ધ કરનાર એટલા લક્ષણવાળું હોય તે પાત્ર કહેવાય

પુણ્યનમાં કરેલા પાપ કર્મના ઉત્થવી પીડા પામતા પ્રાણીઓ ઉપર દયા કરવી એટલે પોતાની ચક્રિત્ર માણે અન્ન વગેરે આપી દ્રવ્યથી અનુક્રમ કરવી, અને ભયાનક ભવબ્રમણથી વેરાગ્ય પમાડવા રૂપ ભાવ અનુક્રમ કરવી, આ પ્રમાણે અનુક્રમ, બીજા ઉપર ઉપકાર થવાનું સાધન બની ધર્મનું એક કારણ બને છે શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે

અયોપકારણ ધર્માય મહીયસેચ મયતીતિ ।

અધિગતપરમાથાના મનિવાદો વાદિનામગ્ર ॥

ભાવાર્થ — પારકા ઉપર ઉપકાર કરવાથી મોટો ધર્મ થાય છે કારણ કે તત્ત્વ જાણનાર વાદિ પુરોને એમાં વિવાદ નથી

લોકના અપવાંથી બીહીને ચાલવું એટલે નિપુણ મુદ્ધિએ વિચાર કરી નિરંતર પ્રવર્તવું પણ લોકોનો અપવાદ ન થવા દેવો કારણ કે લોકાપવાદ મરણ કરતા પણ અધિક છે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે —

વચનીયમેવ મરણ મ્વયંતિ કુલીનસ્ય લોકમધ્યેઽસ્મિન્ ।

મરણતુ કાલપરિણતિ, રિયન્ત જગતો પિસામાન્યા ॥

અર્થ—આ લોકમાં કુલવાન પુરોને કવઃ તેજ મરણ છે અને કાલ પરિણામરણ મરણ તો સવ જગતને સામાન્ય છે

(યોગી સાધને આપનાર પક્ષ લાભવ અને વધારે લાભ આપનાર પક્ષ ગુરુ કહેવાય છે) બુદ્ધિમાન પુરુષે સમ અર્થ અને કામરૂપ, સવ પ્રયોજનમાં, કાસાદિતુ બલ વિચારીને અને ગુરુ લાભવનો પક્ષ વિચાર કરીને જેમા દોષ, યોગી અને ગુણ ધણા હોય તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવી કારણ કે ગુણોનાભથી ભિન્નિત દોષ છે, માટે જેમાં ગુણ દેખાતા હોય તેવા પ્રયોજનમાં વ્યવસ્થા કરવી મહામુનિઓ નીચે પ્રમાણે કહે છે —

અત્યેષ બ્રહ્મસેજ્ઞાપય પઢિયલ્લજ્ઞ ।

સન્યાસુ પઢિસેવાસુ યપ મઠપય વિધો ॥

અર્થ—અત્ય દોષથી ધણા ગુણની ઇચ્છા કરવી એ પડિન પુરુષદ્વં લક્ષણ છે પ્રતિસેવાના સર્વ કાર્યમાં આટનુજ તાત્પર્ય છે

ભોજન વેળાએ પુષ્પ પુષ્પ વિગેરેથી ચૈત્ય પૂજા કરવી અને અન્ય પાન વિગેરેથી સાધુ સાધ્વી સાધનિક જનાનો પૂજા કરવી તે પૂજા પુર્વક ભોજન કરવું તે વાત શાસ્ત્રમાં કહિ છે

જિણપૂજો ચિયદાણ પરિયણ સમાલણા ઉચ્ચિકિચ્ચ ।

ઠાણુરથેસોવતહા પચચ્ચાણસ્સત્તમરણમ્ ॥

ભાવાર્થ—જન પૂજા કરવી નિચે દાન આતુ પરિજનનુ પોષણ કરવું ઉચિત કાર્યકરવા યોગ્ય રમાને મેસવું, તથા પચચ્ચાણુ સ આતુ એટલી કિંમતો ભોજન પહેલા કરવી જોઈએ ભોજન કર્યા પછી પચ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ચક્રિદારાદિ પચચ્ચાણુઓમાંનુ પચચ્ચાણુ કરવું

વળી તૈલમદન રનાન વિગેરે શરીર સુખાકારી ઉપાયો શરીર માટે, કરવામાં આદર રાખવો કહ્યું છે કે —

ધમાયકામમોક્ષાણા શરીર કારણયત્ત

તતોયત્તને તદ્વદ્ય મયોત્કૈરનુવત્તે ॥

ભાવાર્થ—ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ એ પુરુષાર્થનું સાધન શરીર છે તેટલા માટે પૂર્વોક્ત રીતે જેમ શરીરને સુખાકારી રહે, તેમ ઉપાય કરી, શરીરની રક્ષા કરવી અને હ વર કાળમાં ગરીરનો નિર્વાહ શીરીતે થશે તેના પશુ વિચાર કરવો.

વળી કુશળ ભાવમાં ચિત્તવૃત્તિ રાખવી જેન કે —

સર્વેપિ સન્તુ સુખિન સર્વે સન્તુ નિરામયા ।

સર્વેમદ્રાણિ પશ્યન્તુ મા કશ્ચિત્પાપમાચરેત્ ॥

ભાવાર્થ—પ્રાણી માત્ર સુખી થાઓ સર્વ જીવો રોગ રહીત થાઓ, સર્વ પ્રાણીઓ ક'યાણુ પામે, કાષ્ટપણ પાપનું આચરણ કરે નહિ

હત્યાદિ શુભ ભાવનામાં વર્તવાનો આદર રાખવો વળી પહેલા પ્રકરણમાં જતાંવા પ્રમાણે સિષ્ટ પુરુષોનું ચરિત્ર મનુષ્ય કરવું, કારણ કે તેમના ચરિત્ર સાંભળવાથી તેમના જેવા આચરણ મેળવવાની ઇચ્છા થાય છે અને તેથી પોતાને પ્રાપ્ત થએલા ગુણોની હા ॥ થવા સગર નથી કારણ કે તેવા પુરુષો જેવા થવાની ઇચ્છાથી સર્વદા ગુણોમાં વધારો કરવાની ઇચ્છા રહે છે

દિવસના આઠમા ભાગમાં જોજન વિગેરે વ્યવહારનો સ કામ કરવા ૩૫ સ ૧૫૦ વિધિ મથાશક્તિ અગ્નિકાર ક'વો અને મથા શક્તિ તેનું પાલન કરવું વળી સ ૧૫૦ કાળને ઉચિત એવી પૂજા પુર્વક ચૈત્ય વદન, યુનિવદન તેમજ માતા પીતાને પશુ વદન કરવું

યોગસાધન

મોક્ષના આરાધન ૩૫ યોગસાધન, અને રંગભાવરૂપ ધ્યાન વિગેરે અનુધ્યાનથી થાકી મએલા સાધુ પુરુષો ॥ તેમને ત્રિમ મ શ્વાસનાર એટલે સેવા કરનાર સાધુઓનો અભાવ હોય તો સેવા કરી તેમને નિશામ પમાડવો વળી આલજન અને નિરાલજન એવા બે.થી ભિન્ન યથેજ યોગનો અભ્યાસ કરવો અને વાર વાર તેનું અનુસીલન કરવું. કહ્યું છે કે —

ચરદ રત્નના મેઘની છાયા જેવું ચચળ છે એટલે ચરદ રત્નના મેઘ જેમ
ધોડી મુદતમાં વિખરાઈ જાય છે, તેમ તે પશુ નાશ પામે છે, માટે હે મન્ય
પ્રાણીઓ પોતાને દિલકારી વસ્તુઓનો વિચાર કરો અને જેથી પોતાનું
હિત થાય તેનો વિચાર કરી તેનો આદર કરો

મોક્ષની ભાવના

મુક્તિમાં સવ શ્રવે રહેલા છે માટે મુક્તિ ઉપાદેય છે એટલે મદ્ય
કરવા યોગ્ય છે એવી ભાવના કરવી જેમ કે —

પ્રાપ્તાશ્ચિય સ્વકલ્પકામ કુધાસ્તત્કિમ્
દત્ત પદ શિરસિ ઘિષ્ટિપતા તત્કિમ્ ।
સપૂરિતા પ્રણયિનો વિમલેસ્તત્કિમ્
કલ્પ ભૂત તનુભતા તનુમિસ્તત્કિમ્ ॥ ૧ ॥
તસ્માદ્નતમઞ્જર પરમ પ્રકાશ
તથિષ્ઠ ચિ તય કિમે ભિરસ્તદ્વિવલ્પે ।
યસ્યાનુપગિણ દમે મુવનાધિપત્ય
યોગાદય દુષ્પણજનુ મતા મવન્તિ ॥ ૨ ॥

ભાવાય—સકલ મનોરથ પૂર્ણ કરનારી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થવાથી શુ થયું?
શત્રુઓના માથા ઉપર પગ મુક્યો એટલે શત્રુઓને કળજે કપાં તેથી પશુ શુ
થયું ? સમસ્ત વૈભવ વડે રનેદિ પુરોષોને તૃપ્ત કર્યો એટલે પ્રધૂમિ પુરોષોની
બધી ઇચ્છા પુરી પાડવાથી પશુ શુ થયું ? વળી સરીર ધારીઓનું સરીર કલ્પાત
કાલ સુધી પ્રદ રહ્યું તો પશુ શુ થયું ? અથાત્ આ બધા સુખ પ્રાપ્ત થયાં
અને જે મુક્તિ પ્રાપ્ત ન થઈ તો તે સધળું ત ન નહીં મળ્યા બરાબરજ છે
કારણ કે તે સમગ્ર સુખ નાશવત છે અને મુક્તિ સુખ અબર અમર છે,

તેટલા માટે હૃદય અતરદિત, જરા જન્મ બાધિથી રહીત અને
પરમ પ્રકાશરૂપ મોક્ષનું પ્ધાન કર અને તે મેળવવા પ્રયત્ન કર નાશવત
અનેક પ્રકારના વિષય વિક પથી શુ પ્રયોજન છે ? તેમનાથી કંઈ સુખ થવાનું
નથી કારણ કે વિષય સુખની પ્રાપ્તિ માટે રૂઝ જાણતા પુરોષોએ
જટુમાનવો કરેલી જુનાઘીપત્ય વિગેરે વિવિધ સુખની પ્રાપ્તિ, મોક્ષ સુખના
સાધનથી પ્રાસંગિક મમે છે માટે હે ચિત્, સામ્યતા સુખની ઇચ્છા
રાખ અને તેનું સુખ મેળવવા નિરતર પ્રયત્ન કર

૧ સાધુત્વમા પ્રીતિકરવી

વળી શુદ્ધ સાધુપણમા પ્રીતિ કરવી એટલે શુદ્ધ સાધુપણ અને કયા પ્રાપ્ત થશે એવો વિચાર કરવો. જેમ કે —

જૈન મુનિવ્રતમશેષ મવાત્તકર્મ
સતાનતાનવકર સ્વયમમ્યુપેત ।
કુર્યા તદુત્તમતરચ તપ કદાહ
મોગેષુ નિ સ્પૃહતયા પરિમુક્તસગ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—સમસ્ત જાવમા ગ્રહણ કરેલા કર્મના સમુદયને ખપાવનાર એવું જૈન મુનિવ્રતપામીને, ભોમ માત્રમાજ નિ સ્પૃહ થઇને, સમસ્તપણે મુક્તિ છે સગ જેણે એવો હુ, ધણોજ ઉત્તમ તપ ક્યારે કરીય છેત્યાદિ શુદ્ધપણાને વિષે અનુરાગથી વિચાર કરવો.

શુભુષ્ટિ

વળી યાગ્યતા પ્રમાણે દેશકાળને અનુસરીને સમ્બંધિત વિગેરે શુભોની શ્રદ્ધિ કરવી એટલે દર્શન પ્રતિમા અને નવ પ્રતિમાના અભ્યાસથી શુભની પ્રશ્નિ કરવી.

મૈત્રીભાવ—સર્વ જીવ સાથે મૈત્રીભાવ કરવો તેનું લક્ષણ નીચે જતાવેલું છે —

પરહિતચિન્તામૈત્રી પરદુ પાથિનાશિની તથા કરુણા ।
પરસુપતુષ્ટિમુંદિતા પરદોષોપેક્ષણમુપેક્ષા ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—પારકા દિનનો વિચાર કરવો તે મૈત્રી કહેવાય અને પારકા દુઃખનો નાશ કરવો તે કરુણા કહેવાય અને પારકા સુખથી સતોત પામવો તે મુંદિતા કહેવાય અને પારકા દોષની ઉપેક્ષા કરવી તે ઉપેક્ષા કહેવાય.

ગૃહસ્થ નિગેષ ધર્મનો ઉપગ્રહાર

આ પ્રમાણે સારી ભાવના છે પ્રધાન જેમાં એવો, ચારિત્ર પામવાના કારણ રૂપ ગૃહસ્થનો વિરોધ ધમ જન પરમાત્માઓએ કહેનો છે.

શકા—શૃદ્ધરથ ધર્મ ચારિત્રનું કારણ કેમ જાને ?

સમાધાન—જેમ જીવિતજાન પુરુષ ધમને પચ્છે કરીને પોતાના દાખ
ધમ વિગેરે અવધવોને છાન ન થાય તેવી રીતે રૂંચનાચન પર્વત વીગેરેના સિ
ખર ઉપર ચડે છે તેમ કવક રજિત આવક ધમ પાલનાર ધીર પુરુષ મવ વિરતિ
રૂપ મોટા પત્ર ઉપર નિભે ચડે કે કારણ કે થોડા ગુણની આરાધના કરવાથી
ધણી ગુણની આરાધના રૂંચ થોડા યત્ન થ છે તેટલા માટે પ્રથમથી મહત્ત
ધમનો આરાધક હોય તો, તે ચારિત્ર ધમનું આરાધન કરવા સમર્થ થઈ શકે
માટે પ્રથમથી મહત્ત ધમ પાળવો એવું આ જગ્યાએ બતાવવામા આવ્યું છે

વળી માત્ર અવરથ ને ચેડ્ય તુચ્છ ગુણોનું પાતણ કરવાથી મુનિ અવ
સ્થાને થોડા મોટા ગુણોનું પાલન કરવા થોડા યત્ન થાય છે કારણ કે થોડા મુનિ
ગુણોનું પરિચાનન કરવા થોડા યથેનોજ છે વળી અરુપ ગુણોનું આરાધ
કરવાથી મોટા ગુણોને અટકાવનારા કર્મોનો નાશ થાય છે તેથી શૃદ્ધરથ ધર્મ
સત્ પુરુષોએ અંગીકાર કરેલો છે પણ ને ધમ પાલનો કે ચારિત્ર ધર્મ પાલવો
એ પુરત વિગેરની અપેક્ષાથી સમજવાનું કે પણ મહત્ત ધમ પાલમા પછી
ચારિત્ર ધમ ભેવાય એવો નિયમ નથી કારણ કે શૃદ્ધરથ ધમ અંગીકાર કર
શિવાય ચારિત્ર મહત્ત કરનાર રચુનમદ્ર વિગેરેના દાખનાઓ સાક્ષમા નોવા
આવે છે ને ચારિત્ર ધમનું વિવંચન બાજી ભાગમા કરવામા આવે

શિવમસ્તુ

॥ સમાપ્તેય ધાવર ધમ સહિતા ॥

